

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань

ТУРЛАЙ Олег Іванович

Безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємств / Security-oriented management of innovative development of enterprises

спеціальність: 073 - Менеджмент
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська робота

Виконав студент групи
МФЕБм-21
О.І. Турлай

Науковий керівник:
к.е.н., доцент О. І. Вівчар

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.Б. Москалюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ: БЕЗПЕКОЗНАВЧИЙ ПІДХІД	6
1.1. Сутність економічної безпеки підприємства як об'єкту управління	6
1.2. Концептуальні підходи управління інноваційним розвитком підприємницьких структур	16
1.3. Специфіка управління економічною безпекою підприємства в контексті інновацій	30
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИСБАЛАНСУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	42
2.1. Сучасний стан інноваційного потенціалу підприємницьких структур в Україні: безпекознавчий вимір	42
2.2. Аналіз економічної безпеки підприємств в контексті інноваційного розвитку	53
2.3. Оцінювання факторів впливу на безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємств	64
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ОСНОВНИХ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА	76
3.1. Концептуальна модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства	76
3.2. Інституціональний базис покращення інноваційного забезпечення економічної безпеки	88
3.3. Проектні пропозиції стратегічних векторів управління інноваційним розвитком як напрям зміцнення безпеки підприємницьких структур	99
Висновки до розділу 3	107

	2
ВИСНОВКИ	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	115
ДОДАТКИ	122

ВСТУП

Актуальність теми. Слід відзначити, що незважаючи на вплив розпочатих реформ на стан економіки України, можливості її зростання повною мірою не реалізовані. Одним із основних напрямків виходу з ситуації, що склалася, є широке впровадження інновацій за всіма напрямками діяльності підприємства в контексті безпекознавчих умов. Обмеженість ресурсів стримує можливості інноваційної політики підприємств та висуває підвищені вимоги до визначення стратегічних завдань інноваційного розвитку з точки зору реальної ринкової ситуації та фінансового стану підприємств з метою забезпечення безпекоорієнтованого управління. В таких умовах функціонування це потребує нових підходів до управління інноваційним розвитком підприємств з урахуванням чинника економічної безпеки, обумовлюючи пошук безпекоорієнтованих управлінських інструментів для визначення взаємозв'язку та використання взаємовпливу інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства.

Вагомий внесок у вирішення проблем інноваційного розвитку в контексті безпекознавчих умов вклали вітчизняні та закордонні вчені-економісти: О. Барановського, І. Бланка, М. Бондаря, Т. Васильціва, О. Вівчар, Л. Гнилицької, А. Спіфанова, Г. Козаченко, Т. Лепейко, О. Ляшенко, Ю. Лисенка, О. Мельник, В. Мунтіяна, І. Отенко, В. Пономаренка, Ю. Погорелова, А. Сухорукова, І. Хоми, С. Шкарлета. та інші.

Не зважаючи на те, що проблематиці інноваційної політики приділено значну увагу, багато задач у цій галузі дослідження ще повинні знайти своє вирішення. Проте, економічна безпека підприємства та його інноваційний розвиток як об'єкти управління досі досліджуються здебільшого відокремлено один від одного. Аспекти такого комплексного безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств майже не розглянуті в теорії управління підприємствами, а на практиці підприємства застосовують здебільшого окремі інструменти управління розвитком, що враховують вплив чинника економічної безпеки. Виходячи з цього, в роботі на основі аналізу теоретичних надбань запропоновані

методичні підходи щодо практичні аспекти підвищенню рівня економічної безпеки підприємств в процесі та в результаті їх інноваційного розвитку.

Мета і задачі дослідження. Метою магістерської роботи є розвиток теоретичних та практичних рекомендацій щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств в сучасних трансформаційних умовах.

У роботі відповідно до мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- проведено теоретичний огляд системних основ формування економічної безпеки підприємств в контексті інноваційного розвитку;
- досліджено специфіку управління економічною безпекою підприємства в контексті інновацій;
- визначено сучасний стан інноваційного потенціалу підприємницьких структур країни в контексті безпекознавчих умов;
- обґрунтовано аналіз економічної безпеки підприємств в контексті інноваційного розвитку;
- проведено оцінку факторів впливу на безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємств;
- розроблено прикладні аспекти концептуальної моделі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства;
- досліджено інституціональний базис покращення інноваційного забезпечення економічної безпеки;
- запропоновано стратегічні вектори управління інноваційним розвитком як напрям зміцнення безпеки підприємницьких структур.

Об'єктом дослідження є сучасний стан розвитку та специфіка формування безпекоорієнтованого управління інноваційної політики підприємств в сучасних трансформаційних умовах.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти щодо безпекоорієнтованого управління інноваційної політики підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною й методичною основою дослідження є об'єктивні економічні закони розвитку суспільного виробництва, сукупність теоретичних та прикладних підходів до визначення, розроблення й реалізації

інноваційної політики підприємств в контексті безпекознавчих умов.

Для вирішення завдань магістерської роботи використані: морфологічний, семантичного аналізу і синтезу, дуальний підхід (для обґрунтування понятійного апарату безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств), методи наукового пізнання, системний та комплексний підходи (для формування складових управління інноваційною діяльністю підприємства), методи економічного та фінансового аналізу (для визначення стану зовнішнього та внутрішнього середовища), прийоми кількісного аналізу й експертних оцінок (для визначення готовності підприємств до впровадження інновацій та оцінки результативності інноваційної діяльності), економіко-статистичні методи (для аналізу стану розвитку підприємств галузі), графічний метод (для ілюстрації результатів дослідження), формалізації та систематизації (при обґрунтуванні концептуальних аспектів щодо формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства).

Інформаційною базою досліджень є Закони України, Урядові постанови, Державні стандарти України, галузеві нормативні акти та інструкції, матеріали статистичної звітності, а також праці провідних економістів із вирішення проблем інноваційної політики на підприємствах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні теоретичних і прикладних аспектів щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств в сучасних трансформаційних умовах.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення і результати дослідження обговорено і схвалено на Всеукраїнській науково-практичній конференції [“Економічна безпека: детермінанти та механізми забезпечення ”] – Тернопіль: ТНЕУ, 21 квітня 2018. – С. 230-234 – “Безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємства: концептуальний підхід”.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 66 найменувань. Загальний обсяг магістерської роботи 121 сторінки, включаючи 11 таблиць, 16 рисунків, 2 додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ: БЕЗПЕКОЗНАВЧИЙ ПІДХІД

1.1. Сутність економічної безпеки підприємства як об'єкту управління

Характерними рисами сучасної економіки України є наявність структурних диспропорцій національного виробництва; тінізація економіки; її експортна спрямованість з переважною часткою продукції низького рівня валової доданої вартості; критична залежність економіки від імпортних енергоносіїв; несприятливий інвестиційно-інноваційний клімат; недосконалість, неузгодженість та непрозорість законодавства (в тому числі податкового) і регуляторної політики; нерозвиненість внутрішнього ринку; низька платоспроможність фізичних та юридичних осіб; застаріла техніко-технологічна база промисловості та її повільне оновлення; відтік висококваліфікованих кадрів; тривала політична нестабільність та інші [19].

На сучасному історичному етапі більшість українських підприємств переживають глибокий спад виробництва і знаходяться або в критичному стані, або в стані банкрутства. Саме підприємство є основним структуроутворюючим елементом економіки держави, тому економічна безпека підприємства здатна зіграти виняткову роль у його подальшій діяльності через систему податків, субсидій, кредитів, цін і інших інструментів і впливів держава реалізує власну політику [12], що може підвищувати або знижувати сумарну оцінку економічної безпеки підприємства зокрема і, як наслідок, держави взагалі, бо держава значною мірою визначає зовнішню економічну безпеку підприємства. Економічна безпека держави є похідною забезпечення економічної безпеки підприємства. Конкурентоспроможність структурних одиниць обумовлює національну економічну безпеку, сприяючи престижеві держави на світовому ринку. Отже, економічна безпека є універсальною категорією, яка відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на усіх рівнях.

Найбільший вплив на формування економічної безпеки підприємства справляє держава. Використовуючи прямі та непрямі прийоми втручання, вона регулює економічний і соціальний розвиток країни, тому інтереси підприємства і держави не завжди збігаються. Їх спільним мірилом виступає економічна безпека. Проблема полягає у тому, що, створюючи базу для економічної безпеки держави, головне не завдати шкоди інтересам підприємства. В цьому контексті безпека підприємства складається з багатьох напрямів організаційно-управлінської діяльності держави, в тому числі і зі створення сприятливого клімату для розвитку підприємницької діяльності і на цій основі забезпечення різноманітних потреб суспільства, різних верств населення та окремого громадянина. Внаслідок цього ми вважаємо, що необхідно більше уваги приділити саме процесу формування економічної безпеки підприємств-резидентів як основному джерелу формування стану економічної безпеки держави та забезпечення динаміки процесу її розширеного відтворення на засадах вивчення процесу забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства, ідентифікації позитивних та негативних факторів, які впливають на фінансово-господарчу діяльність підприємства і його конкурентоспроможність, а також розробці заходів, що до активізації процесу підвищення економічної безпеки підприємства.

Варто зазначити, що у сучасному науковому просторі немає єдиної думки з приводу термінів економічної безпеки підприємств, тому розглянемо декілька з них. Так, наприклад, економічна безпека підприємства розглядається як становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому [32].

Ковальов Т. і Сухорукова Т. визначають, що економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності.

Є. Раздина розуміє економічну безпеку підприємства як комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних

ринкових процесів.

Капустін Н. визначає економічну безпеку підприємства, як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дії дестабілізуючих факторів.

Бендіков М. тлумачить економічну безпеку підприємства (господарчого суб'єкта), як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз.

О.Мітрофанов визначає, що економічна безпека підприємства – це сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їх цілей та завдань.

О.Ілларіонов та В.Попович визначають економічну безпеку фірми (підприємства, організації) приблизно в одному контексті, а саме: як такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Досліджуючи питання економічної безпеки підприємства стикаємося з проблематикою формуванню власної безпеки з урахуванням чинників реалізації його мети, яке з практичної точки зору, здебільшого розцінюється як індикатор безпеки, зумовлюючи одночасно дію групи взаємопов'язаних чинників, а саме: антропність, системна ієрархічність, тривалість, прагматичність та синергізм, детальна ілюстрація яких викладена на рис. 1.1 [22]. Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що узагальнена наукова проблематика економічної безпеки підприємства, відповідно до наведеного нами рис. 1.2, передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безупинний), що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей.

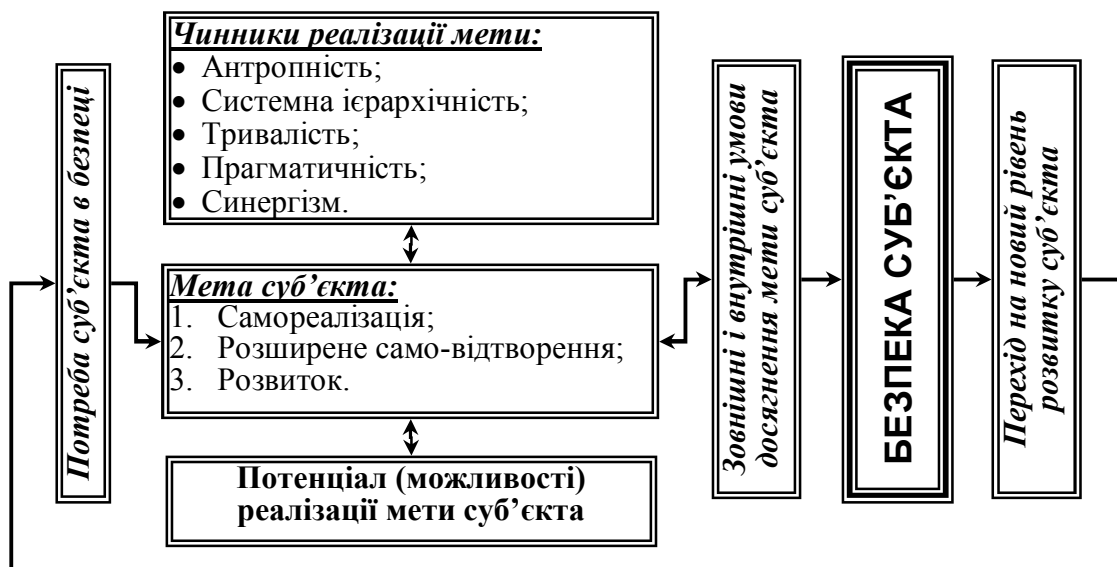

Рис. 1.1. Концептуальні аспекти діяльності суб'єкта по формуванню власної безпеки з урахуванням чинників реалізації його мети [21]

Необхідність постійного дотримання економічно безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного підприємства завданням забезпечення стабільності функціонування, динаміки розвитку та досягнення головних цілей своєї діяльності. При цьому рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і менеджери усіх рівнів будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Узагальнення детермінантів економічної безпеки підприємства дозволяє конкретизувати джерела негативних впливів на її стан, якими зокрема можуть бути, по-перше, свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств та організацій-конкурентів); по-друге, збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників.

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема економічної безпеки підприємства [26]

Відповідно до головної мети можемо концептуально окреслити основні функціональні цілі економічної безпеки підприємства:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу підприємства;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та відділів підприємства;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна, а також комерційних інтересів.

Фахівці зазначають, що широкий спектр цілей формування економічної безпеки підприємства у контексті забезпеченні гарантій його стабільного та максимально-ефективного функціонування на сучасному етапі господарської діяльності і високого потенціалу розвитку в майбутньому вимагає системного їх розподілу у напрямках технологічної, ресурсної, фінансової, маркетингової і соціальної безпеки, що являють собою комплекс завдань і показників, підвищити які можливо лише успішно працюючи в усіх напрямках одночасно.

Основною складовою комплексу першочергових заходів антикризової діяльності підприємств має стати програма конкретних дій щодо створення та активізації формування стану їх економічної безпеки. Окрім напрямків впровадження і активізації, економічна безпека підприємства характеризується сукупністю якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є

потенціал економічної безпеки підприємства, який може бути визначений як оцінка стану використання корпоративних ресурсів за певними критеріями. Поняття корпоративних ресурсів в цьому контексті відбивається як фактори бізнесу, що використовуються власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу. Структура корпоративних ресурсів у контексті проблеми формування та активізації стану економічної безпеки підприємства виглядає таким чином: по-перше, ресурс капіталу. Акціонерний капітал підприємства у поєднанні з позиковими фінансовими ресурсами є кровоносною системою підприємства і дозволяє купувати і підтримувати інші корпоративні ресурси, первісне відсутні у засновників даного підприємства.

По-друге, ресурс персоналу. Менеджери підприємства, штат інженерного персоналу, виробничих робітників і службовців з їх знаннями, досвідом і навичками є основною провідною і сполучною ланкою, що поєднує в одне ціле всі фактори даного бізнесу, забезпечуючи проведення у життя ідеології бізнесу, а також досягнення цілей бізнесу. Важливість цього ресурсу підтверджується тим, що промисловий контингент менеджменту як група освічених, ініціативних, здібних до скоординованої, цілеспрямованої праці і управління іншими людьми менеджерів складає вельми важливий прошарок у соціальній структурі суспільства, на його частку припадає близько 3% всіх зайнятих в економіці [33].

По-третє, ресурс інформації та технології. Інформація, що стосується усіх сторін діяльності підприємства, є сьогодні найбільш цінним і дорогим з ресурсів підприємства. Саме інформація про зміну політичної, соціальної, економічної та екологічної ситуації, зміни на ринках підприємства, науково-технічна і технологічна інформація, конкретні ноу-хау, що стосуються певних аспектів даного бізнесу, нове в методах організації й управління бізнесом дозволяє підприємству адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища бізнесу, ефективно планувати і здійснювати свою господарську діяльність.

По-четверте, ресурс техніки і обладнання. На основі фінансових,

інформаційно-технологічних і кадрових можливостей підприємства здійснюється придбання технологічного та іншого обладнання, що необхідне, на думку менеджерів підприємства, і доступне, виходячи з наявних ресурсів.

По-п'яте, ресурс прав, сучасна роль якого різко зросла з розвитком цивілізації, виснаженням природних ресурсів і підвищенням цінності нематеріальних активів. Цей ресурс включає до свого складу права на використання патентів, ліцензії і квоти на використання природних ресурсів, а також експортні квоти, права на користування землею. Ресурс прав дозволяє підприємству залучитися до використання передових технологічних розробок, не проводячи власних (іноді занадто дорогих) наукових досліджень, а також отримати доступ до виключних можливостей розвитку бізнесу.

Вищевикладений ресурсний підхід базується на тому, що потенціал економічної безпеки підприємства є результатом принципової ринкової поведінки підприємства як економічного агента і відбиває ресурси і компетенції, якими володіє підприємство. В цьому контексті достатньо актуальним є застосування функціонального підходу окреслення проблеми формування та активізації стану економічної безпеки підприємства, відповідно до якого основними функціональними складовими економічної безпеки підприємства ми можемо визначити сукупність основних елементів, істотно відмінних один від одного за своїм змістом, якими зокрема, на нашу думку, можуть бути такі: фінансова, інтелектуальна, техніко-технологічна, політико-правова складова, інформаційна, екологічна, силова складові. Висловлюємо переконання, що кожна з наведених функціональних складових економічної безпеки підприємства характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення. Саме тому головна мета та функціональні складові потенціалу зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки. На нашу думку, загальна схема процесу організації та активізації стану економічної безпеки підприємства включає такі заходи, що здійснюються послідовно або одночасно:

- 1) формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування);
- 2) загальностратегічне прогнозування та планування шляхів активізації стану економічної безпеки за функціональними складовими;
- 3) стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- 4) загальнотактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- 5) тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації);
- 6) оперативне функціонально-вартісне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства (організації);
- 7) здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
- 8) загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки.

Тільки за умови впровадження у необхідному обсязі зазначених заходів за усіма структурно-функціональними складовими, згідно концептуальної моделі економічної безпеки підприємства, можливо буде досягти належного потенціалу і стану економічної безпеки підприємства, принаймні у першому наближенні. Первинний ідентифікатор оцінки потенціалу економічної безпеки підприємства фахівцями пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію через зважування і підсумовування окремих функціональних критеріїв, які обчислюються із допомогою порівняння можливої величини шкоди підприємству та ефективності заходів щодо запобігання цій шкоді. Сукупний ідентифікатор потенціалу економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання можна розрахувати, користуючись формулою:

$$k_{ses} = \sum_{i=1}^n k_i d_i \quad (1.1)$$

де k_{ses} – величина окремого критерію за i -ю функціональною

складовою; d_i – питома вага значущості i -ї функціональної складової; n – кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Попередня оцінка потенціалу економічної безпеки здійснюється порівнюванням розрахункових значень сукупного ідентифікатору потенціалу економічної безпеки із реальними величинами цього показника по підприємству, що аналізується, а також по аналогічних підприємствах відповідних галузей економіки. Після розрахунку впливу функціональних складових на зміну сукупного ідентифікатору потенціалу економічної безпеки здійснюється функціональний аналіз заходів з організації забезпечення необхідного рівня економічної безпеки за окремими складовими з використанням відповідного алгоритму [15; 16].

Перелік конкретних завдань стосовно організації та активізації економічної безпеки підприємства, залежно від специфіки її діяльності, може бути більшим або меншим, але він завжди має бути достатнім та обґрунтованим відповідно до конкретно-відокремлених об'єктів, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. У загальному випадку до таких об'єктів, як правило, належать [11]: персонал (керівні працівники; персонал, який володіє інформацією, що становить комерційну таємницю підприємства); матеріальні засоби праці та фінансові кошти (приміщення, споруди, устаткування, транспорт; валюта, коштовні речі, фінансові документи); інформаційні ресурси з обмеженим доступом; засоби та системи комп'ютеризації діяльності підприємства; технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

В цілому зазначимо, що потенціал економічної безпеки підприємства, її стан та можливості його активізації залежать від того, наскільки служба безпеки підприємства готова до подолання критичної (кризової) ситуації, яка може виникнути у будь-який час через зіткнення інтересів бізнесу, конкурентів, держави, представників злочинного світу та інших суб'єктів і контрагентів

підприємства.

На підставі вищевикладеного ми вважаємо, що основою стану (потенціалу) економічної безпеки підприємства є засоби і заходи активізації всебічного інноваційного розвитку підприємства, що є однією з рушійних сил економічного розвитку, посилення конкуренції, трансферту технологій, промислової реструктуризації, утворення глобальних підприємств, зростання обсягів торгівлі послугами (включаючи фінансові, юридичні, управлінські, інформаційні та інші види “невидимих” послуг, частка інвестицій у які становить 50% і які перетворюються на основний чинник міжнародних торговельних відносин). Тому вважаємо за необхідне в подальшому розглянути проблему інновацій, інноваційного розвитку як основних чинників активізації процесу формування економічної безпеки підприємства.

1.2. Концептуальні підходи управління інноваційним розвитком підприємницьких структур

Слід зазначити, що перебудова системи господарсько-економічних відносин, перехід до регульованого ринку і, нарешті, складні кризові явища перехідного етапу в економічному і соціальному стані в країні, вимагають широкого залучення в трансформаційні процеси різного роду інновацій на основі сучасних досягнень науково-технічного прогресу.

Поняття „інновація” широко використовується в науці як самостійно, так і для визначення таких споріднених понять як „інноваційна діяльність”, „інноваційний процес”. З виникненням та розвитком економічних відносин з’являються різні теоретичні основи визначення інновацій. Цікавим є перехід філософського поняття „інновація” (створення нового) в економічну категорію „інновація – як спосіб отримання додаткового прибутку”. Вперше поняття „інновація” з’явилося в наукових дослідженнях культурологів ще у

XIX ст. і визначало введення елементів однієї культури в іншу, тільки у XX ст. стали вивчатися закономірності технічних нововведень [19].

Ширше тлумачення терміна “інновація” дає Оксфордський тлумачний словник: “...будь-який новий підхід до конструювання, виробництва чи збуту товару, в результаті чого інноватор або його компанія отримують перевагу перед конкурентами. Використовуючи патенти, інноватор, який досягнув успіху, може забезпечити собі тимчасову монополію, хоча з часом конкуренти знайдуть шляхи виходу на вигідний ринок. Деякі компанії починають випуск нової продукції, орієнтованої на сформований попит, інші розробляють технологічні нововведення, які створюють нові ринки” [1, 10].

Впровадження нового в господарську практику визначається як нововведення, але з моменту прийняття до поширення новація здобуває нову якість і стає інновацією. Сказане дає підстави стверджувати, що нововведення, яке пов’язане з науково-технічним прогресом (НТП), полягає у відновленні основних засобів і технологій, в удосконалюванні управління й покращенні економічних показників підприємства і є інновацією. Інновації є необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості та кількості продукції, появи нових товарів і послуг. У ринкових умовах інновації охоплюють усю економіку, включаючи продуктивні сили (засоби виробництва, навчання працівників) і виробничі відносини (форми і методи управління, поділу, спеціалізації й кооперації праці) і є одним з основних факторів конкурентної переваги.

Встановлення конкретного кола аспектів, що характеризують сутність будь-якого поняття, є вихідним моментом для формулювання мети, структури й обсягу подальших досліджень. Саме тому ми приділяємо таку увагу дослідженню сутності базового поняття „інновація”, яке має відповідати ряду вимог.

По-перше, вважаємо за доцільне розмежувати поняття „нововведення” й „інновація”. Нововведення – оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт у певній сфері діяльності для підвищення її ефективності. Нововведення можуть

оформлятися у вигляді: відкриттів; винаходів; патентів; товарних знаків; раціоналізаторських пропозицій; документації на новий або удосконалений продукт, технологію, управлінський або виробничий процес; організаційної, виробничої або іншої структури; ноу-хау; понять; наукових підходів або принципів; документа (стандарт, рекомендації, методики, інструкції і т. ін.); результатів маркетингових досліджень тощо. Таким чином, ми вважаємо, що інновація – кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни стану об'єкта управління та одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.

По-друге, нововведення можуть розроблятися як для власних потреб, так і для продажу. На „вході” підприємства як системи будуть нововведення його працівників, що можуть одразу впроваджуватися, переходячи у форму інновацій, або ж просто накопичуватися в очікуванні своєї реалізації. На „виході” підприємства будуть лише нововведення як товари.

По-третє, неправомірно до поняття „інновація” включати етапи процесу її становлення. Ці етапи належать до інноваційної діяльності процесу, результатом якого й можуть стати нововведення або інновації.

Від ступеня впливу цих чинників залежить рівень ефективності інновацій. Фактична ефективність інноваційного процесу визначається лише після впровадження інновації, коли з'ясується, якою мірою вона задовольняє потреби ринку. Важливе значення при цьому має інструмент моделювання. Модель інноваційного процесу дає змогу виділити в інноваційній діяльності окремі складові, відкриваючи тим самим можливість наскрізного планування інновації за стадіями, з урахуванням кон'юнктурних змін. На рис. 1.3 показано рух майбутньої інновації від виникнення ідеї до її впровадження на ринок.

На сучасному етапі технологічної революції підприємства прагнуть збільшувати питому вагу нововведень, реалізованих в інноваціях, що дає їм можливість підвищувати рівень монополізму в даній сфері й диктувати покупцям і конкурентам свою політику.

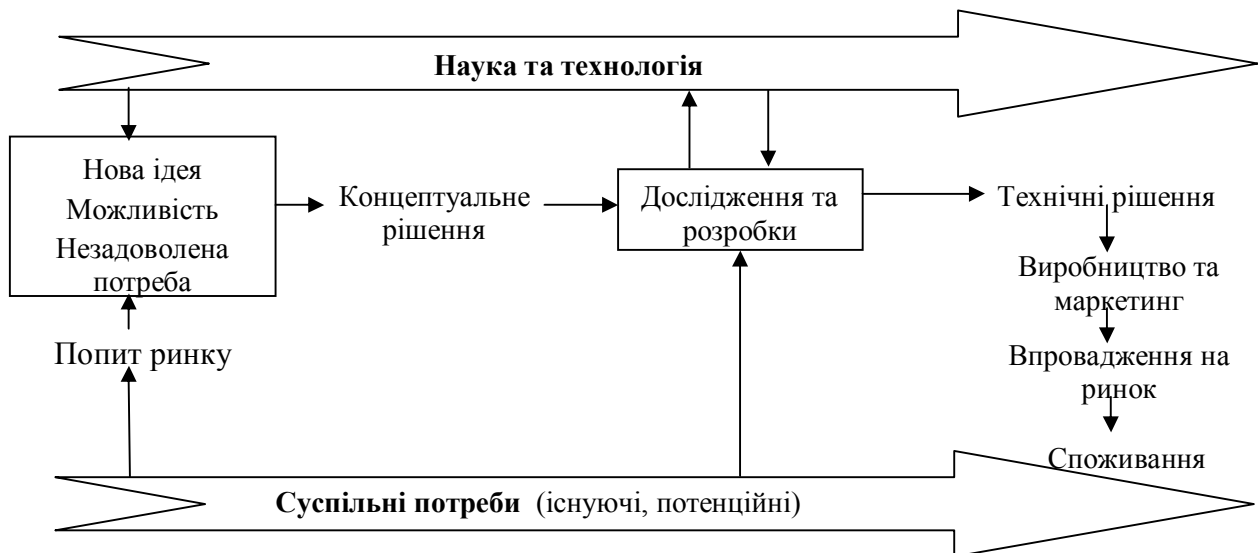

Рис. 1.3. Інноваційний процес як комплекс дій [1, 9]

Отже, із всього вищевикладеного ми можемо констатувати той факт, що немає однозначного визначення того, що саме слід вважати інновацією конкретно для окремого підприємства. Чи це має бути щось зовсім нове, що ніколи і ніким не використовувалось, чи може, інновація, яка не використовувалась лише даним конкретним підприємством. Це питання вже досліджувалось науковцями, зокрема Г. Голубенко, який вважав, що на підприємстві інноваціями слід вважати нові вироби чи технології, які вперше впроваджуються на конкретному підприємстві, що дозволяє самому підприємству визначати, що саме для нього є інновацією. Таке визначення інновацій з точки зору виробництва повинне враховувати і стан справ у галузі. В такому разі інноватором вважається учасник однорідного ринку, що вперше запровадив інновацію. На нашу думку, це визначення інновації найбільш точно визначає сутність інновацій.

При формуванні інноваційної політики підприємств враховуються всі основні складові, що сприяють досягненню поставленої мети та взаємозв'язку між ними. Це можливо при застосуванні основних принципів та методів системного підходу. Системний підхід в економічній науці виявився найбільш продуктивним методологічним ключем. Він знайшов своє прикладне застосування як на мікро-, так і макрорівні. При цьому, в межах економічної

науки відбувся генезис методологічних ідей системного підходу фактично паралельно з розвитком аналітичного інструментарію самої теорії систем: від усвідомлення економіки як простої сукупності окремих елементів (фізіократи, меркантилісти) до її розуміння як складної динамічної системи зі зворотними зв'язками, наявністю нелінійних ефектів (синергічний підхід) [31]. Отже, при розгляді проблем формування інноваційної політики та організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності, необхідно зазначити, що системний підхід – найбільш ефективний в питанні всестороннього висвітлення інноваційної діяльності на підприємстві. Крім того, важко також не погодитися з твердженням, що система інноваційної діяльності є відкритою, тобто вплив зовнішніх факторів є не менш сильним, ніж внутрішніх.

На основі проведених теоретичних досліджень нами встановлено, що ефективність формування інноваційної політики чітко залежить вірно обраної стратегії розвитку підприємницьких структур. З перерахованих конструкцій і повинно бути побудоване визначення стратегії як поняття економічної теорії управління. Стратегія буде задана, якщо зазначені складові її основні елементи (рис. 1.4).

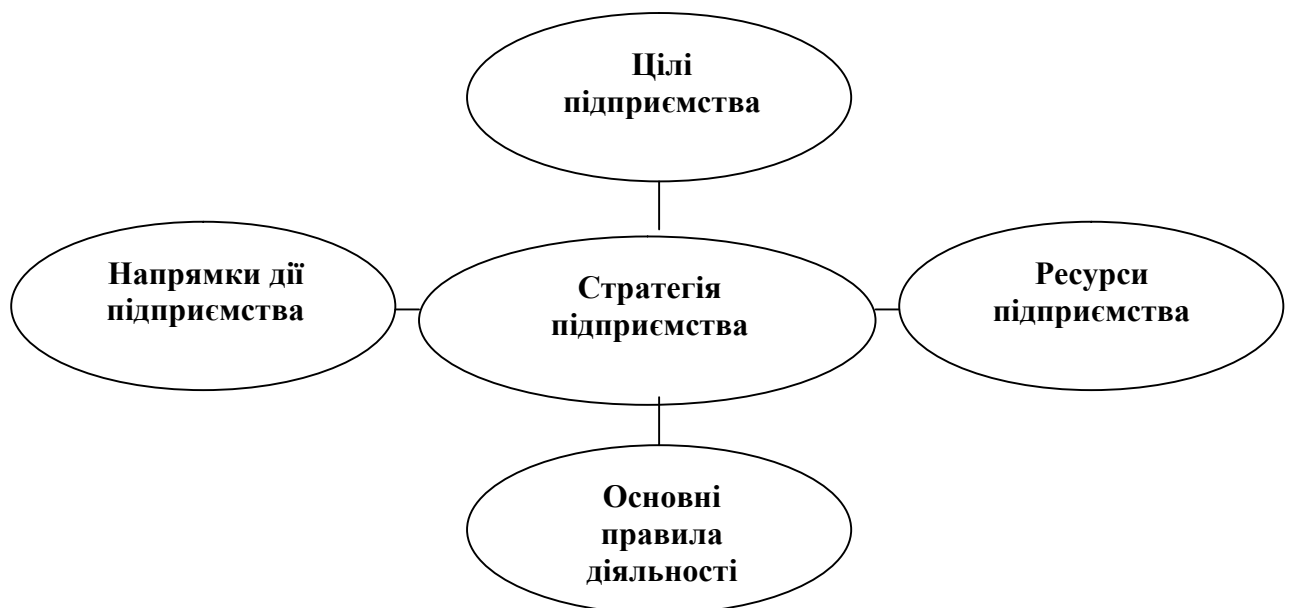

Рис. 1.4. Формування стратегії інноваційної політики підприємства [19]

Враховуючі наведене, під стратегією управління інноваційної політики підприємства будемо розумити сукупність загальних правил і напрямків діяльності з використання ресурсів, якими воно володіє або залучає, для досягнення цілей свого інноваційного розвитку.

Чітке виділення комплексу основних елементів, які утворюють будь-яку стратегію, визначає підхід до здійснення типізації стратегій. Віднесення стратегії до того або іншого класу може виконуватися шляхом ідентифікації переважного або характерного типу окремих її елементів. Наприклад, якщо стратегія припускає використання для реалізації визначеної мети підприємства інноваційні ресурси, відповідно правилам і напрямкам своєї діяльності, то її варто віднести до класу інноваційних стратегій.

При розробці питань стратегії управління інноваційною політикою підприємства доцільно виділяти три групи взаємообумовлених факторів. Перша група факторів включає фактори інноваційного розвитку світової економіки. Друга група – це фактори, що визначають довгостроковий розвиток економіки держави, його геополітичне положення, світогосподарські зв'язки, національну безпеку країни. Виділені фактори відносяться до факторів зовнішнього ередовища.

До третьої групи належать виробничі фактори: модернізація виробництва, реконструкція, технологічне відновлення, збільшення випуску продукції, освоєння випуску нової продукції, створення нових робочих місць, поліпшення умов праці. Перша група факторів у певній мірі визначає дію другої групи факторів, що у свою чергу активізує третю групу факторів.

Стратегія управління інноваційної діяльністю підприємства ($C_{уідп}$), що формується на основі зазначених груп факторів у найбільшій мірі враховує міжнародну, державну і виробничу інноваційну політику. Розуміючи під $C_{уідп}$ цільові настанови і програми, спрямовані на досягнення довгострокових конкурентних переваг підприємства на зовнішньому і внутрішньому ринках, послідовність дій при розробці інноваційної стратегії полягає в наступному:

- визначення цілей інноваційного розвитку і завдань, що їм відповідають;
- розробка організаційно-економічних заходів, що забезпечують вирішення завдань досягнення намічених цілей;
- розробка інноваційних проектів і програм, що забезпечують реалізацію великих організаційно-економічних заходів;
- визначення інвестиційної стратегії щодо реалізації інноваційних проектів і програм.

Цілі інноваційного розвитку підприємства і завдання, спрямовані на їхню реалізацію, визначаються виходячи з його підходів до ведення бізнесу.

Зарубіжний досвід свідчить, що у даний час для більшості підприємств усе частіше використовуються підходи, орієнтовані не на одержання великого обсягу прибутку, а на стабільне надходження коштів у касу підприємства, що дає можливість менше залежати від кредиторів і мати необхідний обсяг фінансових коштів для підвищення конкурентноспроможності продукції, що випускається.

Методологія формування $S_{удп}$ будується на основі багаторівневого підходу, що дозволяє визначити стратегічні цілі управління інноваційною діяльністю підприємства на державному, регіональному і виробничому рівнях управління.

Стратегія державної політики, що обумовлена довгостроковою політикою держави, здатних забезпечити економічну безпеку й економічне зростання України, може бути основою визначення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємств стосовно виділених рівнів управління:

- державний рівень – забезпечення модернізації і структурної перебудови виробничого потенціалу, ефективне освоєння науково-технічних розробок, розгляд на цій основі України як високотехнологічної держави;
- регіональний – техніко-технологічне переозброєння на основі самофінансування, залучення вітчизняних і закордонних інвесторів з метою

збільшення випуску товарів, конкурентноздатних на світовому і внутрішньому ринках;

– виробничий – формування наукомістких виробничих процесів, що забезпечують випуск продукції, конкурентноздатної на внутрішньому і зовнішньому ринку.

Важливими характеристиками підприємства, сприйнятливою до інновацій, на наш погляд, є такі: організаційне, кадрове і фінансове забезпечення інноваційної діяльності; наявність збутових можливостей для просування нового продукту на ринок і подальше закріплення на ньому; доступ до науково-технічної інформації та можливості її використання в інноваційному процесі.

Судити є складовою частиною інноваційного менеджменту і стратегії підприємства. Вона визначає, на яку товарно-ринкову комбінацію підприємству слід орієнтувати інноваційні дії, чи потрібно їх узагалі починати, у яких обсягах і формах. Управління інноваційною політикою підприємства доповнює функціональні стратегії, особливо, виробничу, кадрову і фінансову, а також стратегію збуту.

Однак істотним недоліком наявних підходів до стратегічного управління, у тому числі й в інноваційній сфері, є „площинний” підхід, коли задача розвитку підприємства розглядається окремо в області інновацій, з перебільшенням вагомості одних факторів і нівелюванням цінності інших. Принципово новим підходом є розгляд окремих функціональних стратегій у „багатовимірному” просторі, обумовленому фінансово-інвестиційною, виробничо-ринковою, інвестиційно-виробничою й іншими площинами.

Поняття „стратегія” неможливо розглянути без визначення поняття „механізм”. Цілком можна погодитися з В. Осецьким у тому, що поняття „механізм” в економічній теорії недостатньо чітко визначене. Обмежуючим дослідників моментом, що певною мірою протидіє творчому аналізу, проектуванню й синтезу економічних і господарських механізмів, є можливе звинувачення ініціаторів в „механіцизмі”, як бічній гілці розвитку економічної науки, в межах якої відбувається побудова деяких відмежованих від реальності

схем господарської й економічної діяльності, що мають детермінований і штучний характер. Використання поняття „механізм” при дослідженні та проектуванні економічних явищ і господарських результатів є в багатьох випадках досить корисною і зручною формою абстракції, що дозволяє одержувати цікаві узагальнення й ефективні рішення економічних проблем.

Такі прояви економічної раціональності як завдання і проектування необхідних економічних явищ, ефективних економічних механізмів, планування господарської діяльності підприємств, раціональне управління економічними процесами достатньо відомі. Економічна діяльність в сучасних умовах без цих функцій неможлива. Важливо, щоб дії щодо створення економічних і господарських механізмів не набули надто гіпертрофованого характеру, як в умовах централізованої планової системи [43].

Вважаючи, що на кожному з етапів розвитку суспільство існує як система, тобто стійка взаємопов’язана сукупність елементів, можна зазначити, що з точки зору історичного розгляду суть господарчого механізму відбиває притаманне йому вирішення проблеми адекватності елементів та цілей на кожному етапі розвитку. „Найважливіші принципи господарчого механізму – рівновага та оптимальність, діють на всіх рівнях економіки – від народного господарства до виробника” [39].

Аналіз літератури виявив багато трактувань поняття „механізм” з акцентом на тих чи інших його аспектах. Але всі автори сходяться в одному: механізм – це складна, багатопланова система. Тому доцільним є проведення семантичного аналізу суті категорії „механізм”, який дозволив би виявити загальні якісні риси сучасного механізму управління; їх можна згрупувати таким чином:

- 1) система господарювання, що включає управління економікою як відокремлену функцію господарювання та виробничих відносин;
- 2) сукупність різних форм й методів господарювання, що розробляються і використовуються суб’єктом (органом управління) для свідомого цілеспрямованого впливу на економіку з метою її інтенсифікації й підвищення ефективності;

3) єдність економічних, організаційних, правових та інших форм й методів, правил, норм господарювання, що об'єднані в економічний механізм, й організаційної структури, яка використовує ці правила та заохочує людей до праці;

4) система економічних відносин, комплекс форм і методів планового управління народним господарством;

5) історично визначена система організації інструментів й методів ведення господарства, що обумовлена станом розвитку виробничих сил та відносин, є адекватною цілям, задачам й умовам соціально-економічного розвитку на даному етапі та інше.

Сучасні дослідники звичайно конкретизують об'єкт свого дослідження, тому зараз механізм розглядається як господарчий, ринковий, організаційний, економічний, фінансовий та інші.

Слід зазначити, що основою економічного механізму (ЕМ) є ринковий механізм конкуренції і ціноутворення, традиційний механізм відтворення факторів виробництва (самооплатності) і акціонерний механізм розвитку виробництва (самофінансування), які в свою чергу, базуються на конкурентному середовищі і конкурентних стратегіях учасників ринку, механізмі оплати праці, відтворення виробничих запасів та інших механізмах.

Під організаційним механізмом (ОМ) розуміється система зв'язків між елементами підприємства, що виникають у динаміці. Їх можна розділити на лінійні зв'язки впливу на виконавців; функціональні зв'язки по виконанню робіт підрозділами підприємства, міжфункціональні зв'язки інтеграції підприємства в систему. Організаційний механізм – це також сукупність різноманітних за своєю природою конкретних організаційних елементів, управління якими здійснює особливий керуючий орган, який забезпечує взаємодію і координацію підсистем підприємства, економічність та оперативність механізму, організує ефективну діяльність підприємства в умовах змінних потреб суспільства і нестабільності навколишнього

середовища.

Фактори, які визначають ефективність організаційного механізму – це, з одного боку, витрати часу та ресурсів на здійснення зв'язків, з іншого – втрати та перекручування інформації [64, 22]. Загальні принципи побудови раціонального організаційного механізму, які полягають в мінімізації загальної кількості зв'язків (принцип компактності), кількості зв'язків, які припадають на один елемент (принцип децентралізації), кількості входів та виходів на один зв'язок (скорочення проміжних ланок), мінімізації обсягу інформації у кожному зв'язку (зниження інтенсивності); “перепаду” між рівнями структури, на яких знаходяться елементи, що взаємодіють (зменшення ступінчастості) та інше.

Таким чином, у визначеннях організаційного механізму завжди присутні економічні елементи; функціонування ж економічного визначення можливе лише за умови ефективного організаційного механізму управління діяльністю. Це свідчить про тісний взаємозв'язок між цими механізмами. Функціонування виробничої системи можливе лише за умови оптимального поєднання організаційної та економічної підсистем, що поєднує у єдину ланку склад елементів механізму (рис. 1.5). Формування механізму здійснюється шляхом визначення сукупності методів впливу на визначені фактори внутрішнього і зовнішнього середовища в залежності від природи фактора, його чутливості до методів впливу. Якщо не може бути мобілізований потрібний обсяг ресурсів, необхідно перерозподілити ресурси чи знову спроектувати механізм.

Господарський механізм являє собою єдність об'єктивної та суб'єктивної сторін. Об'єктивна сторона полягає в дії об'єктивних економічних законів; суб'єктивна сторона – взаємозв'язану діяльність всіх елементів механізму, побудовану на основі їх потреб, інтересів та цілей. На наш погляд, категорія організаційно-економічний (ОЕМ) містить в собі мету підприємства, критерії досягнення цілей, фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, методи впливу на дані фактори, спрямовані на досягнення поставлених цілей. ОЕМ має забезпечувати факт досягнення мети.

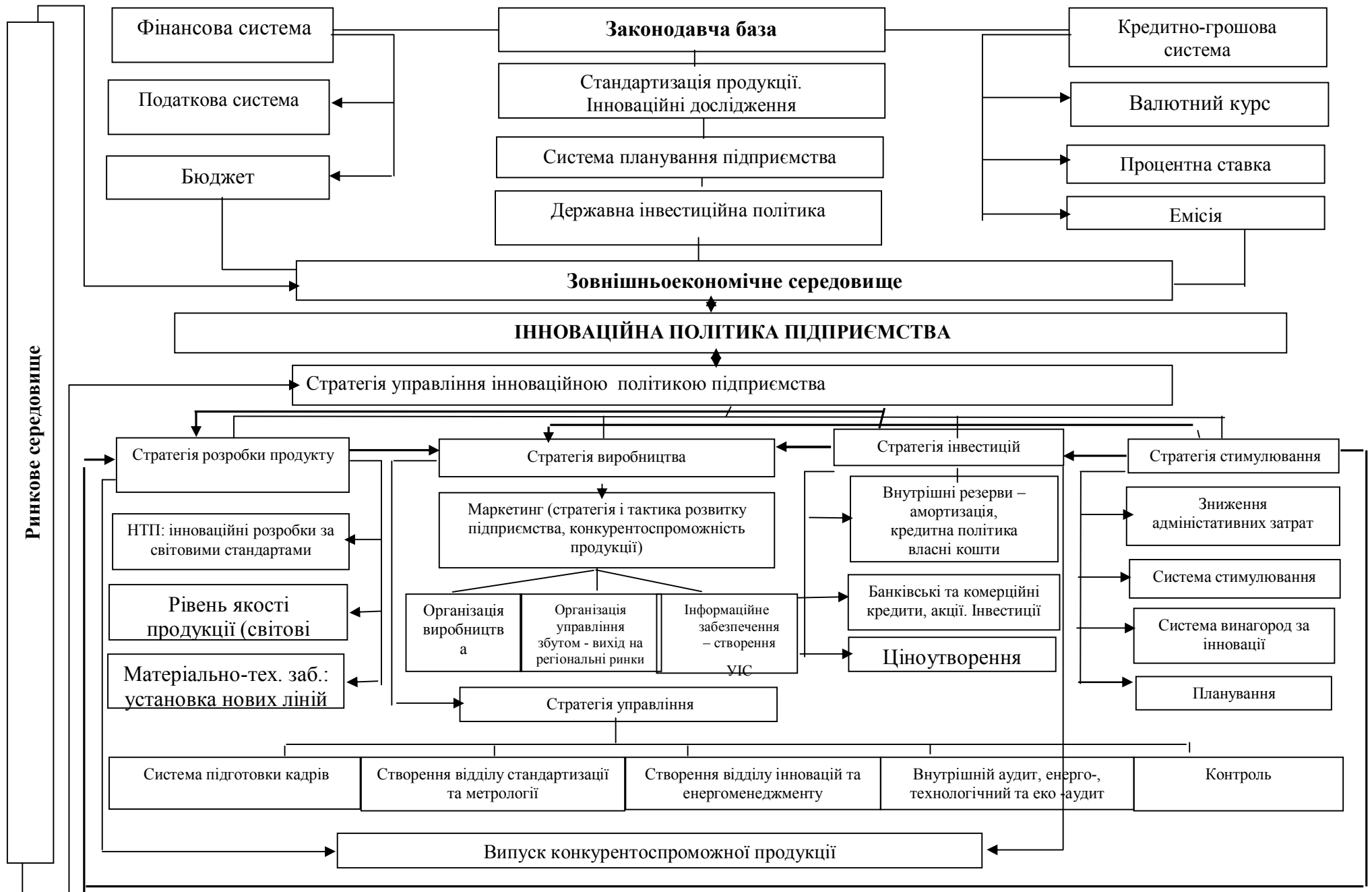

Рис. 1.6. Склад елементів організаційно-економічного механізму управління інноваційною політикою підприємства

В той час як стратегія – це сукупність способів, засобів та інструментів, необхідних для досягнення мети в конкретних умовах функціонування підприємства, механізм – це засіб реалізації стратегії, тобто спосіб управління досягненням мети найбільш ефективним методом, імпульс руху. Цільовою функцією економічного механізму підприємства є отримання прибутку шляхом випуску і реалізації конкурентоспроможної продукції високого рівня рентабельності [57, 19], організаційного механізму – прийняття рішень та їх реалізація, включаючи контроль виконання та оцінку результатів; якість управління безпосередньо пов'язується з кінцевим результатом управління.

Організація управління включає формування організаційної структури та її забезпечення, завдяки чому можливо узгодити управлінську сторону з очікуваними характеристиками економічної системи. Слід зазначити, що управління інноваційним розвитком здійснюється на декількох рівнях: рівні держави, рівні регіону чи галузі, рівні суб'єкта господарської діяльності.

Перші два становлять макрорівень управління, а останній – мікрорівень. Макрорівень управління включає елементи регулюючих механізмів: державного регулювання ринкових процесів, правового регулювання підприємницької діяльності, соціального, політичного регулювання тощо. Структура методів, що застосовуються на макрорівні управління інноваційним розвитком господарюючих суб'єктів та регулюючих механізмів, а саме методів: 1) економічного стимулювання; 2) планування, що включають групу методів, які передбачають проведення планово-дослідницьких робіт, що передують соціально-економічному розвитку; 3) правові, що здійснюють регулюючий вплив через правове регламентування конкретних видів діяльності, систему державних стандартів і методів прямого адміністрування; 4) соціального регулювання, вони впливають на розвиток ринку певних видів товарів через суспільні рухи („зелені”), різні недержавні організації; 5) політичного регулювання, на розвиток ринкових можливостей впливають шляхом надання різного роду прав і свобод: права на підприємницьку діяльність, права на

власність, надання певного правового статусу окремим територіям, захист інтелектуальної власності та інше.

Серед розглянутих методів провідна роль належить економічним, вплив яких може бути як прямим, так і опосередкованим. Однак в умовах нашої держави не можна нехтувати й адміністративними методами, вплив яких все ще досить помітний. На державному рівні враховується нормативно-правова база реалізації державної інноваційної політики. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку реалізуються за допомогою державних або галузевих програм. Розробка і виконання Національних і державних програм є прямим стимулюванням інноваційної діяльності підприємств. Непрямі методи стимулювання інноваційної діяльності – це податкове й амортизаційне регулювання, кредитна і фондова політика, цінове регулювання, політика протекціонізму, законодавство, що регулює правила конкуренції, регулювання міжнародного технологічного обміну [38]. На регіональному рівні при розробці організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку необхідно враховувати регіональну інноваційну політику, що орієнтована на вирішення територіальних проблем. Заходами реалізації регіональної інноваційної політики є реалізовані програми й інвестиційні проекти. Виробничий рівень інноваційного розвитку включає всі стадії інноваційного процесу „розробка – виробництво – ринок”. У сучасних умовах організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку реалізує інвестиційну стратегію підприємства шляхом розробки і виконання інноваційних проектів, головна особливість яких у включенні в них робіт, пов’язаних з реалізацією дослідницької фази життєвого циклу інновацій. Макрорівень управління визначає поле інноваційної діяльності підприємницьких структур, окреслює його межі. Мікрорівень конкретизує варіанти дій окремих суб’єктів підприємницької діяльності з пошуку шляхів розвитку ринкових можливостей, які спираються на безупинну і послідовну розробку і виведення на ринок різного роду новацій з метою забезпечення тривалого виживання і стійкого розвитку в конкурентному середовищі.

1.3. Специфіка управління економічною безпекою підприємства в контексті інновацій

Акумулюючи вже існуючі визначення економічної безпеки спробуємо розглянути більш точно і комплексне термінологічне визначення категорії “економічна безпека підприємства” у контекст інноваційного розвитку, що відтворюють її динамічну, змістовну, наукову і прикладну сутність.

Як зазначають фахівці, у системі полярних зв’язків розвитку природи і суспільства економічна безпека є відповідною реакцією на загрози і небезпеки нормальній діяльності всіх суб’єктів господарювання, тому цілком природно, що саме поняття небезпек та загроз повинні розглядатися як системно-структурноутворюючі компоненти у понятійно-категоріальному просторі економічної безпеки.

Характеризуючи ключові параметри формування небезпек та загроз, не можливо не зосередити увагу на якісних характеристиках цих понять у їх науковій інтерпретації. На жаль, у більшості наукових публікацій між цими поняттями здебільшого не визначають різниці. Між тим, як справедливо зауважують українські фахівці О.М.Бандурка, В.Є.Духов, К.Я.Петрової, І.М.Червяков у роботі, різниця між поняттями “економічна небезпека” та “економічна загроза” визначається як у кількісному, так і у якісному аспекті, а саме: визначається розвитком імовірності втрати активів (у максимально широкому розумінні цього поняття) і перетворенням джерела цього розвитку з потенційного у реальний чинник. На підставі вищевикладених підсумувань можемо достатньо чітко сформулювати, що економічна загроза – це здебільшого якісна категорія, що характеризується як потенційна можливість завдання шкоди економічному агенту з боку окремих чинників (як чітко визначених так і невідомих) зовнішнього і внутрішнього середовища [41].

Відповідно до сформульованої дефініції економічної загрози з метою

наукової деталізації цього параметру пропонується структурно виділяти у загальній множині економічних загроз природні, антропогенні та антропогенно-природні джерела їх виникнення. Відповідно до визначень різних джерел виникнення економічних небезпек і загроз на рис. 1.3 здійснено їх детальну класифікацію у структурно-логічному аспекті, де економічна небезпека набуває здебільшого кількісних ознак і являє собою конкретно визначену, безпосередню, об'єктивно існуючу і реальну форму прояву економічної загрози, що має імовірну математичну інтерпретацію.

На основі опрацьованих літературних джерел ми можемо припустити думку про те, що економічна небезпека є логічним кількісним детермінантом негативного результату відсутності керівного реагування на економічні загрози, що призводить до припинення фінансово-господарської діяльності підприємства, визнання його банкрутом і, як наслідок, його санації та навіть ліквідації. Варто відмітити, що в такому розрізі економічна небезпека як економічний стан та певна характеристика фінансово-господарського та соціального стану підприємства може бути певним чином класифікована по часових та фіскальних параметрах. По часових параметрах виникнення та існування вона поділяється на епізодичну, стійку та хронічну.

В такому контексті цілком об'єктивним є висновок, що підприємство у будь-якому стані економічної небезпеки завдає шкоди не тільки власному ринковому оточенню (власним контрагентам), а також і державі взагалі, і тому таке підприємство обов'язково повинно бути вилучене з його підприємницького оточення.

Вищевикладене дозволяє нам зробити висновок, що економічна безпека підприємства являє собою динамічний системний процес, що складається з трьох обов'язкових компонентів, пов'язаних між собою жорстким кон'юнктивним співвідношенням, і визначається як "безперервний динамічний процес,

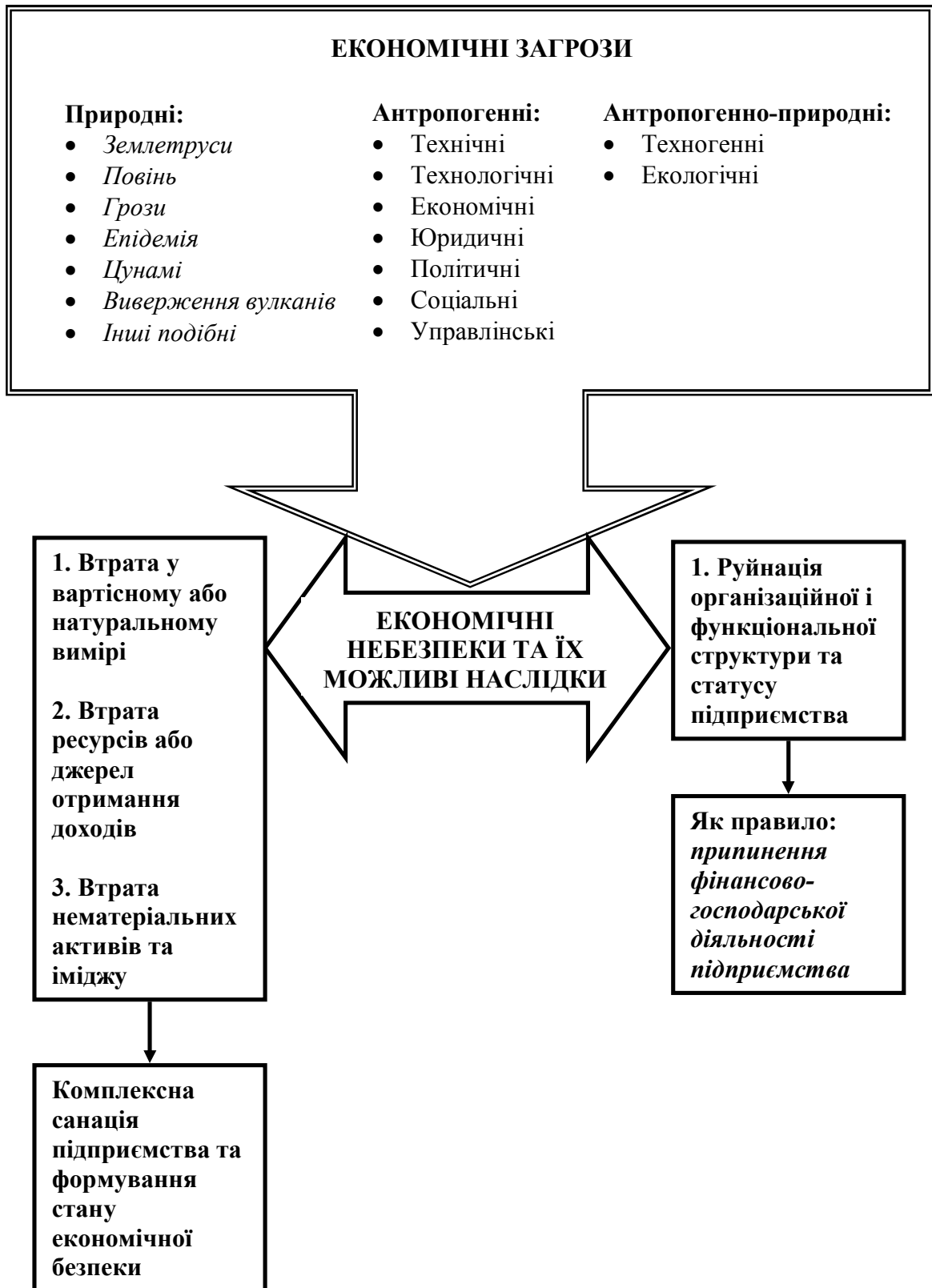

Рис. 1.7. Концептуальна схема впливу небезпек і загроз на діяльність підприємства та стан його економічної безпеки [44, 197]

по-перше, діагностики й оцінки фінансово-економічних, операційних, техніко-

технологічних, ресурсних, маркетингових, інноваційних, організаційних, функціональних, юридичних, структурних та управлінських критеріїв, метою якого є завчасна ідентифікація джерел виникнення, видів і стадій розвитку небезпечних (кризових) для діяльності підприємства проявів; по-друге, своєчасне застосування, у разі об'єктивної необхідності, релевантного каталогу антикризових (стабілізаційних) заходів нейтралізації внутрішніх і зовнішніх факторів (або упередження, захист та протидія їх впливам); по-третє, формування системи рекомендацій і заходів щодо створення конкурентної переваги і забезпечення розвитку підприємства на усіх етапах його життєвого та операційного циклів” [63].

Результат даної наукової роботи підводить нас до обґрунтування детермінантів економічної безпеки, які повинні формувати спеціальні наукові засоби, що мають назву критеріїв. У нашому випадку, критерій економічної безпеки підприємства — це є комплексний інструмент, що має певний набір критеріальних ознак, за якими здійснюється однозначна оцінка, визначення або інтерпретації, по-перше, якісного стану підприємства в аспекті його економічної безпеки; по-друге, потенційної здатності підприємства протидіяти економічним загрозам і небезпекам. В такому ракурсі система критеріїв економічної безпеки підприємства є підмножиною загальної системи засобів комплексної ідентифікації кризових проявів (економічних, політичних, соціальних та інших) підприємства і одночасно достатньою умовою щодо формування резюме відносно стану економічної безпеки підприємства.

Одразу ж зазначимо, що для деталізації тематики наукового дослідження у якості розгляду суб'єктів економічної безпеки ми обмежуємося структурно-організаційним рівнем юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності (фірми, підприємства тощо). І з урахуванням цього визначимо концепцію понять вищенаведених обов'язкових системних категорій економічної безпеки підприємства.

По-перше, розглянемо об'єкти економічної безпеки та їх похідні. Виходячи з вищенаведеного формалізованого запису економічної безпеки у динамічно-процесовому (з урахуванням факторів простору та часу) аспекті, його сутність формується цілим рядом об'єктів, що визначають вразливість підприємства зокрема і підприємницької діяльності взагалі від зовнішніх (законодавчих, політичних, злочинно-кримінальних, конкурентних, кон'юнктурних, форс-мажорних та інших) та внутрішніх (відсутність адекватної інноваційної політики, непрофесійний менеджмент, внутрішні злочинні елементи, бізнес-шпигуни, брак необхідної релевантної інформації, комунікаційні вади, відсутність спеціальних знань тощо) впливів і які вимагають необхідності професійного економічного захисту.

По-друге, розглянемо нормативну основу впровадження економічної безпеки, на підставі якої формується легітимність підприємства на здійснення економічного захисту, на створення відповідних інституціоналій забезпечення безпеки, на міру та обсяги відповідальності щодо її порушення та інші важливі у цьому сенсі аспекти. Згідно із справедливим твердження фахівців [31] загальна нормативна основа економічної безпеки складається із двох основних структурних складових, а саме: підмножина нормативної основи щодо впровадження економічної безпеки підприємства щодо його зовнішнього оточення; підмножина нормативної основи щодо впровадження внутрішньої економічної безпеки підприємства. У загальному випадку структурними елементами підмножини нормативної основи щодо впровадження економічної безпеки підприємства у контексті його зовнішнього оточення є відповідні загальнонаціональні, галузеві, місцеві та інші відповідні законодавчі акти – Конституція України, Кодекси, Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів та інші нормативно-правові акти відповідного змісту.

По-третє, розглянемо інституціональні (організаційно-структурні, розпорядчі) елементи забезпечення економічної безпеки. За структуро-функціональною ознакою у множині інституціональних елементів забезпечення економічної безпеки виділяються, по-перше, державні інститути економічної безпеки, а саме: Президент України, Рада національної безпеки і оборони, Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, інститути управління економікою (Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Національний банк України, Державна податкова адміністрація України, Міністерство закордонних справ), “силові міністерства” (Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Міністерство з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба), інститути нагляду і правосуддя (Конституційний суд України, Міністерство юстиції України, Прокуратура України, Верховний суд України, Вищий господарський суд України, Господарські суди нижчої інстанції, Апеляційні колегії, інститут адвокатів); по-друге, інститути економічної безпеки первинної економічної ланки, а саме: внутрішньо-нормативні інститути (накази, інструкції, положення, правила та інші внутрішні нормативні документи), структурно-функціональні інститути (служби, підрозділи, відділи, відповідальні особи).

По-четверте, до засобів формування економічної безпеки віднесемо, по-перше, система засобів профілактики, виявлення, упередження і нейтралізації загроз і небезпек конкурентної боротьби та недобросовісної конкуренції (промисловий шпіонаж, порушення авторських прав, дискредитація репутації і статусу підприємства, примусове нав’язування заздалегідь не вигідних умов господарювання, дезорганізація операційного та фінансового циклів підприємства, руйнування технологічних процесів та інше подібне); по-друге, система засобів профілактики, виявлення, упередження і нейтралізації загроз і

небезпек порушення договірних зобов'язань контрагентів підприємства (споживачі продукції (товарів, робіт, послуг), постачальники ресурсів); по-третє, система засобів профілактики, виявлення, упередження і нейтралізації загроз і небезпек укладання контрактів на не вигідних для підприємства умовах; по-четверте, система засобів профілактики, виявлення, упередження і нейтралізації внутрішніх ресурсних, комунікативних, управлінських загроз і небезпек діяльності підприємства. Відповідно до вище викладеного зазначимо, що кон'юнктивна взаємодія усіх трьох структурних складових з системи засобів здійснення економічної безпеки у комплексі спрямовані на вирішення множини основних завдань економічної безпеки як процесу в цілому, а саме:

- забезпечення економічної ефективності підприємства, його фінансової стабільності і незалежності;

- захист усіх видів ресурсів та активів підприємства – співробітників, активів, капіталу, інформаційних ресурсів, законних права та комерційних інтересів – від протиправних посягань з боку дії конкурентів, кримінальних структур інших злочинних елементів (включаючи персонал підприємства);

- збір та професійне аналітичне опрацювання максимально-можливого інформаційного масиву даних для виробітки ефективних, інноваційних управлінських рішень щодо стратегії і тактики розвитку підприємства та формування його економічної безпеки;

- забезпечення конкурентоспроможності продукції (товарів, робіт, послуг) зокрема та конкурентної переваги підприємства взагалі на підставі виробітки ефективних, інноваційних управлінських рішень щодо менеджменту і маркетингу підприємства та формування його економічної безпеки у цьому аспекті;

- збір, аналіз та оцінка інформації про контрагентів (партнерів, споживачів, субпідрядників, клієнтів, конкурентів інших фізичних та

юридичних осіб), що є учасниками поліобмінних операцій підприємства, з метою профілактики загроз та небезпек з їх боку;

– превентивна організація навчання персоналу підприємства та контролю за дотриманням ним певних вимог, норм та правил (загальнодержавного та внутрішньонормативного типів), що спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємства;

– розробка внутрішньонормативних інституціоналій щодо допусків персоналу до роботи із таємними документами та організації таємного діловодства;

– постійний, комплексний, інноваційний пошук превентивних заходів, процедур, критеріїв, детермінантів діагностики, оцінки та корегування економічної безпеки підприємства та забезпечення динаміки його розвитку.

По-п'яте, розглянемо системні принципи організації, побудови економічної безпеки, до яких згідно постулатів теорії систем та теорії інноваційного розвитку суспільства ми відносимо наступні принципи: законності; системності; цілісності; обґрунтованості; нескінченності; структурності; компетентності і професіоналізму; ієрархічності; безперервності дії; функціональності; релевантності, координації та взаємодії; плановості і повної підконтрольності.

Підсумовуючи викладені матеріали, маємо зазначити, що поняття економічної безпеки у процесовому розумінні, а також критерії, детермінанти та засоби її впровадження за принципом дії умовно поділяються на дві складові: підсистема статичної дії – констатуючі засоби стану економічної безпеки підприємства; підсистема динамічної дії – рушійні фактори розвитку економічної безпеки підприємства. І саме підсистема динамічної дії формує засади інноваційного розвитку підприємства – конкурентні переваги, конкурентоспроможність продукції, нові схеми організації виробництва,

інновації щодо основної діяльності, технології, маркетингових програм та інновації в менеджменті підприємства.

Використовуючи базові основи інноваційного менеджменту зазначимо, що основними операційними складовими проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека” щодо формування конкурентної переваги підприємства заходами активізації інноваційного розвитку мають бути [26]:

По-перше, комплексний, системний підхід до постановки та наступного вирішення конкретного завдання науково-технічного розвитку та формування на його основі конкурентних переваг та інших параметрів економічної безпеки;

По-друге, комплексна конкретизація цілей інноваційного розвитку і чітке відображення кінцевих результатів та прагнень проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека”;

По-третє, наскрізне і безупинне управління процесами генерації, створення, освоєння, впровадження, комерціалізації і споживання інновацій задля формування на їх основі економічної безпеки підприємства;

По-четверте, комплексно обґрунтований вибір методів і засобів реалізації цілей та засад активізації інноваційного розвитку у контексті формування економічної безпеки підприємства;

По-п’яте, механізм забезпечення збалансованості усіх видів ресурсів та інших витрат із запланованими параметрами ефективності проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека”;

По-шосте, чітко прописані процедури впровадження засад інноваційного розвитку у поточні бізнес-процеси підприємства із забезпеченням внутрішньо-та міжпроцесової координації і управління створенням конкурентної переваги підприємства зокрема та комплексного стану економічної безпеки взагалі.

Виходячи з вищевикладених операційних складових проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека”, на підставі яких формуються конкурентні переваги підприємства на засадах активізації інноваційного розвитку та узагальненої економічної моделі діяльності будь-якого підприємства, можна констатувати, що в загальному випадку цільовою

основою усіх операційних складових та бізнес-процесів підприємства, у рамках проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека”, має бути або підвищення прибутку, або зниження витрат. Досягти цього у загальному випадку можливо завдяки декільком різним стратегічним і тактичним заходам.

На основі опрацьованих літературних джерел ми можемо констатувати, що усі стратегічні та тактичні заходи проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека” мають видову градацію на великі інновації, що дозволяють вражаючі якісні “стрибки” щодо забезпечення конкурентної переваги та формування економічної безпеки підприємства, та на дрібні поліпшення, що дають кумулятивний ефект за рахунок регулярної динаміки. Слід зазначити, що стан економічної безпеки (у контексті формування певного рівня рентабельності і конкурентної переваги) на засадах активізації його інноваційного розвитку може бути запроваджений завдяки цільовим інноваційним заходам двох узагальнених типів, а саме: інноваційні заходи щодо забезпечення підвищення валових доходів підприємства та інноваційні заходи щодо зниження його сукупних витрат.

У будь-якому випадку сучасне цільове завдання проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека” полягає у комплексному аналізі методологічних основ і методичних інструментів формування системи безупинного, поступового розвитку, активізації і поліпшення організаційної структури, продуктів і процесів; запровадженні інноваційних заходів безупинного, поступового розвитку потенційних здібностей працівників та поліпшення системи робочих показників; цільова спрямованість на одержання корисних результатів та підвищення рентабельності.

Висновки до розділу 1

В сучасних трансформаційних умовах господарювання більшість українських підприємств, працюючи в нестабільному економічному й суспільно-політичному середовищі, переживають глибокий спад виробництва і

знаходяться або в критичному стані, або в стані банкрутства. Саме підприємство є основним структуроутворюючим елементом економіки держави, тому економічна безпека підприємства здатна зіграти виняткову роль у його подальшій діяльності через систему податків, субсидій, кредитів, цін і інших інструментів і впливів держава реалізує власну політику, що може підвищувати або знижувати сумарну оцінку економічної безпеки підприємства зокрема і, як наслідок, держави взагалі, бо держава значною мірою визначає зовнішню економічну безпеку підприємства. Від стану конкретних підприємств залежать конкурентоспроможність продукції, рівень використання потужностей і ресурсів, фінансова й виконавська дисципліна, продумана політика ціноутворення.

На основі проведених досліджень встановлено, що інноваційний розвиток підприємства – є процесом економічного розвитку підприємства за рахунок формування та використання його інноваційного потенціалу, спрямованим на якісні зміни стану підприємства; як статичне явище (результат процесу) – є позитивними якісними змінами стану підприємства в результаті здійснення інноваційної діяльності та використання інноваційного потенціалу.

Визначено, економічна безпека інноваційного розвитку підприємства – є станом підприємства, що характеризується позитивними якісними змінами внаслідок розвитку, має результатні ознаки інноваційності та безпечності, отже є об'єктом функцій управління та оціночною характеристикою результативності управління інноваційним розвитком.

В цілому концептуальні аспекти економічної безпеки підприємства є необхідною умовою декількох обов'язкових ознак її формування, відповідно до якого основною стану економічної безпеки підприємства та головним елементом активізації процесу формування такого стану є механізм забезпечення збалансованого і безупинного розвитку, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей,

за якими гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Основою безпекоорієнтованого управління забезпечення збалансованого і безупинного розвитку підприємства задля формування стану його економічної безпеки, а відповідно і потенціалу такого стану є засоби і заходи активізації всебічного інноваційного розвитку підприємства, що є однією з рушійних сил економічного зростання, посилення конкуренції, трансферту технологій, промислової реструктуризації, утворення глобальних підприємств, зростання обсягів торгівлі послугами (включаючи фінансові, юридичні, управлінські, інформаційні та інші види “невидимих” послуг, які перетворюються на основний чинник міжнародних торговельних відносин).

Резюмуючи вище описане слід відзначити, щоб забезпечити інноваційний розвиток підприємства в умовах зростання конкуренції на ринку інновацій та перетворення їх на джерело суттєвих економічних результатів та стрімкого економічного зростання, що посилює вплив чиннику безпеки та покладає певні обмеження на інноваційність розвитку, здатне лише безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємства.

РОЗДІЛ 2.

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИСБАЛАНСУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1. Сучасний стан інноваційного потенціалу підприємницьких структур в Україні: безпекознавчий вимір

Сучасний стан розвитку економіки України характеризується глобальною трансформацією, успішне здійснення якої потребує використання нових методів, засобів і підходів до управління інноваційною політикою вітчизняних підприємств. Ефективне функціонування та подальший розвиток підприємств України можливо тільки на основі використання обґрунтованої системи управління інноваційною політикою підприємств. Тому досліджувати функціонування системи управління інноваційним розвитком підприємств необхідно в тісному взаємозв'язку з чинниками зовнішнього середовища, визначивши тенденції їх зміни. Глибокий занепад вітчизняної науково-технічної сфери, щорічне зниження витрат державного бюджету на науку та капітальні вкладення безпосередньо впливають на посилення технологічної та технічної відсталості національних підприємств, але останнім часом ситуація змінилася.

Починаючи з 2016 р. частка валового внутрішнього продукту (надалі ВВП), яка спрямована на розвиток науки, постійно зменшувалася в 2017 р. – 3,07%; 2016 р. – 0,87%; 2015 р. – 0,45%; 2014 р. – 0,31%; 2013 р. – 0,22%; 2012 р. – 0,34% (рис. 2.1). Одним із найбільш вагомих показників, що відображає стан у науці, є показник обсягу виконаних науково-технічних робіт. Відсоток у валовому внутрішньому продукті обсягів науково-технічних робіт визначається показником наукомісткості валового внутрішнього продукту. В останні роки цей показник постійно знижується. В 2017 р. він становив 1,3%, в 2016 р. – 1,2%, а це в 2-2,5 рази менше ніж в розвинутих країнах з ринковою економікою.

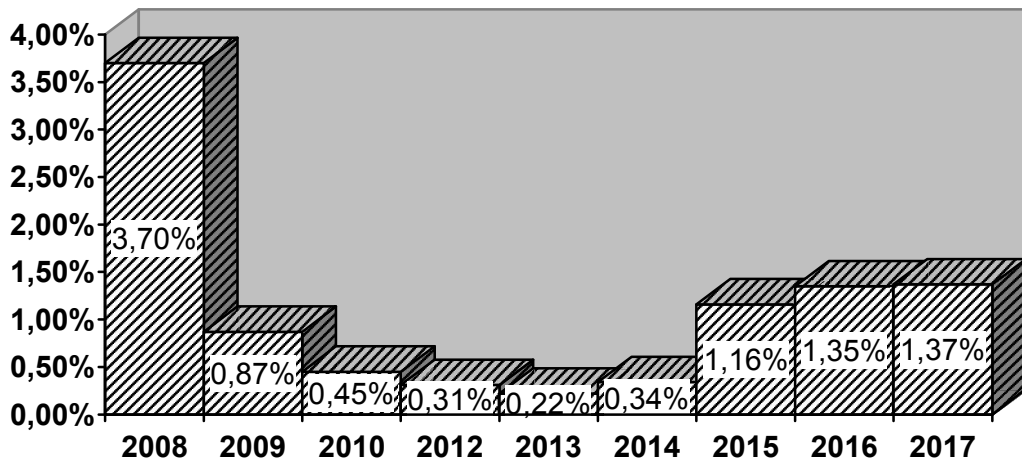

Рис. 2.1. Частка валового внутрішнього продукту, що спрямована на науку [50]

Отже, якщо взяти показник наукомісткості ВВП Японії за 100% (тобто за базовий), то показники наукомісткості ВВП України по відношенню до цього абсолютного показника за останні роки будуть виглядати наступним чином: в 2017 р. в Україні на розвиток науку спрямовано 7,9% порівнянно з базовим показником, в 2017 р. – 12,1%, в 2016 р. – 41,4%, в 2015 р. – 48,2%, в 2014 р. – 48,9%. Підсумовуючи дані табл.2.1, можна констатувати наступні факти.

Найбільший ВВП припадає на душу населення у Японії (44,1 млн. дол./люд.), на другому місці – Швейцарія (43,0 млн. дол./люд.), далі – США (40,1 млн. дол./люд.), Україна займає останнє місце (1,67 млн. дол./люд.). Щодо наукомісткості ВВП, то лідирує за цим показником Японія – 3,7 %, далі йде Швейцарія – 3,1 %, США – 3,0 %, Німеччина і Канада, у яких по 2,6 %, на останньому місці Білорусії – 1,1 %, Україна займає передостаннє місце із показником 1,2 % наукомісткості ВВП. Якщо взяти за умову, що наукомісткість ВВП у Японії – 100 %, то 95,4 % – у Німеччини, 86,49 % – в Англії, 83,78 % – у Швейцарії, в Україні ж – передостання позиція: 32,43% наукомісткості ВВП.

Таблиця 2.1

Рівень соціально-економічного розвитку та стану науково-технічного потенціалу країн світу за 2017 р. [52]

Країни світу	ВВП на душу населення, млн. дол./люд.	наукомісткість ВВП, %	наукомісткість ВВП у %, при умові 100% - Японія	частка промисловості у ВВП, %	частка харчової промисловості у промисловості країни, %
Україна	1,67	1,2	32,43	46,4	16,3
Білорусь	2,60	1,1	29,73	34,5	18,3
Литва	12,40	2,1	56,8	33,4	30,8
Латвія	3,60	2,2	59,5	22,2	40
Чехія	5,70	2,2	59,46	37,2	24,3
Польща	4,60	2,3	60,81	31,3	23,6
Угорщина	14,2	2,2	59,46	31,4	18,9
Канада	25,8	2,6	70,27	29,3	20,7
США	40,1	3,0	80,81	20,1	13,7
Англія	30,1	3,2	86,49	20,1	13,1
ЄС	26,6	2,5	66,22	29,5	21
Франція	29,9	2,4	63,51	26,7	16,9
Німеччина	33,8	2,6	95,4	30,6	15,5
Японія	44,1	3,7	100	37	14,3
Швейцарія	43,0	3,1	83,78	27,4	13,8

Аналізуючи частку промисловості у ВВП, потрібно відмітити той факт, що Україна займає лідируючу позицію серед країн світу із показником 46,4 %, щодо Японії, яка лідирувала у попередніх показниках, то у частці промисловості у ВВП, дана країна займає четверте місце після України, Росії (42,5 %) і Чехії (37,2 %). Найбільша частка харчової промисловості у промисловості у Латвії – 40 %, в Україні даний показник склав 16,3 %, що відповідно є десятою позицією серед країн світу.

Недивлячись на значне відставання від розвинутих країн, в Україні поступово спостерігається ріст вкладень у наукові та науково – технічні роботи. У 2017 р. загальний обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт збільшився порівняно з 2016 р. на 26,8 % і склав 5751562,9 тис. грн., у тому числі за рахунок власних джерел – 10,4 %, місцевих бюджетів – на 0,3 %,

вітчизняних інвесторів – 1,2 %, іноземних джерел – 0,2 %. Але значно зменшились обсяги фінансування за рахунок Державного бюджету, а також за рахунок кредитних коштів, що пояснюються нестабільною політичною ситуацією в країні та ростом вартості кредитних ресурсів. Слід відзначити, що роль державного фінансування в реалізації національних, загальнодержавних пріоритетів у науково-технічній сфері має стати вирішальною. У 2017 р. організаціями та підприємствами України витрачено на виконання наукових та науково-технічних робіт, на 6,3 % коштів більше ніж у 2016 р., обсяг яких склав 4265,3 млн. грн., у тому числі на оплату праці – на 13,9 % (1646,4 млн. грн.), матеріальні витрати – на 2,0% (875,3 млн. грн.). Витрати на дослідження і розробки, виконані сторонніми організаціями склали 12,5 % загальних витрат.

У 2017 р. загальний обсяг фінансування науки зменшився в порівнянні з 2016 р. на 14,1 % і склав 4724,6 млн. грн., у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – на 23,0% (1516,2 млн. грн.), вітчизняних замовників – на 27,3% (1682,7 млн. грн.), іноземних джерел – на 6,8% (1075 млн. грн.), власних коштів – на 7,3% (282,2 млн. грн.). Також значно зменшилося фінансування за рахунок інших джерел – на 41,0 млн. грн. При цьому основна частина витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи в Державному бюджеті України (табл. 2.2).

Встановлено, що складний фінансовий стан більшості наукових організацій, скорочення обсягів бюджетного фінансування, різке зниження попиту виробничої сфери на науково-технічну продукцію через відсутність вільних коштів призвели до погіршення матеріально-технічного забезпечення науки, морального старіння устаткування та обладнання. Низька ефективність виробничого потенціалу в Україні обумовлена також сформованою нерівномірністю технічного розвитку різних елементів і складових частин виробничої бази національних підприємств [38].

Таблиця 2.2

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами за 2014-2017 рр., тис. грн. [52]

Джерела фінансування	2014		2015		2016		2017	
	У фактичних цінах, тис. грн.	У% до загального обсягу	У фактичних цінах, тис. грн.	У% до загального обсягу	У фактичних цінах, тис. грн.	У% до загального обсягу	У фактичних цінах, тис. грн.	У% до загального обсягу
Всього	1757149,2	100	3059849,0	100	4534617,6	100	3751562,9	100
У т. ч. за рахунок коштів								
Власних	1399343,9	79,6	2148413,6	70,3	3501451,2	77,3	3045390,9	87,7
Державного бюджету	7720,2	0,4	92967,6	3,0	63379,2	1,4	18056,8	0,5
Місцевих бюджетів	1777,6	0,1	3067,6	0,1	1562,2	0,0	14923,4	0,3
Позабюджетних фондів	33377,5	1,9	534,8	0,0	640,5	0,0	251,4	0,0
Вітчизняних інвесторів	49406,8	2,8	111961,2	3,7	10580,1	0,2	19635,7	1,4
Іноземних інвесторів	133055,0	7,6	130019,1	4,2	112431,1	2,5	57939,8	2,7
Кредитів	109993,1	6,3	551136,4	18,0	806405,6	17,8	209689,6	7,1
Інших джерел	22475,1	1,3	21748,7	0,7	38167,7	0,8	15675,3	0,3

Технічне оснащення не забезпечує технологічної взаємозалежності та взаємодії окремих галузей та окремих підприємств, що входять до складу певної галузі, та окремих цехів, ділянок усередині підприємств і виробництв. Накопичення застарілих основних засобів істотно впливає на технічний рівень виробництва вітчизняних підприємств, відриває на обслуговування значні трудові ресурси, збільшує витрати на капітальний ремонт обладнання і устаткування, що знижує продуктивність праці і гальмує поліпшення кінцевих економічних результатів діяльності підприємств. Таким чином, недостатність рівня оснащення гальмує розвиток вітчизняних підприємств і, як наслідок, суттєво знижує їх конкурентоспроможність.

Оцінка інноваційної політики за формами власності дозволяє зробити висновок про недосконалість приватизаційної стратегії. Робота щодо впровадження інновацій на приватизованих підприємствах активізувалася незначно. Зміни в структурі інноваційних витрат за формами власності свідчать про те, що впровадження нових технологічних процесів здійснюється на підприємствах відповідно до можливостей залучення капіталу [33] (рис. 2.2).

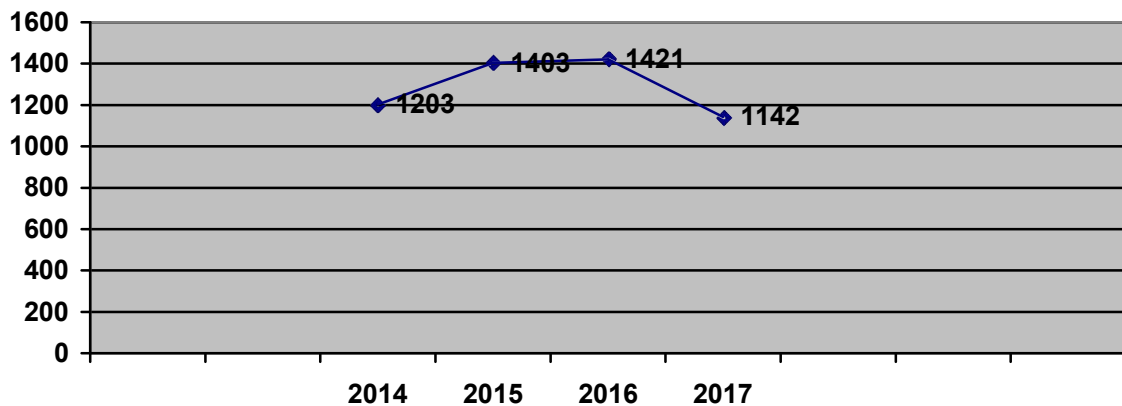

Рис. 2.2. Динаміка впроваджених нових науково-технічних процесів [3]

Впровадження технологічних інновацій дає змогу підприємствам оновити продукцію, підвищити технічний рівень та конкурентоспроможність, збільшити обсяги виробництва і розширити ринки збуту. Все більше технічний розвиток вітчизняних підприємств починає залежати від інтелектуальної

продукції інших країн – їх обладнання, машин, устаткування. Технологічний досвід українські підприємці все частіше купують у більш розвинених державах. Отже, без розробки і впровадження у виробництво прогресивних технологічних новацій та забезпечення її подальшого зростання, Україні не досягти стабілізації економіки. Для уникнення технологічної залежності від розвинених країн світу, Україні необхідно стимулювати активний науково-технічний розвиток економіки через використання новаторської розумової праці, яка створює нові знання й нові технології, цим самим підтримуючи впровадження науково-технічних розробок на підприємствах [37].

Подолання сучасних проблем у вітчизняному виробництві значною мірою залежить від активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Однак проведений аналіз свідчить, що інноваційно-інвестиційна активність вітчизняних підприємств залишається низькою. За 2016-2017 рр. фінансування технологічних інновацій значно погіршилось у табл. 2.5.

Проаналізувавши дані щодо частки інноваційної продукції по відношенню до загальної частки реалізованої продукції, як це наведено у таблиці 2.4, маємо наступні дані: продукція, що зазнала суттєвих змін із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції у 2017 р. порівняно із 2016 р. зменшилась на 1213062,7 тис. грн. і склала 10755368,5 тис. грн., проте, % до обсягу промислової продукції знизився із 50,8% до 23,0% – у 2015 р. Інша інноваційна продукція із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції знизилась за 2016-2017 рр. на 4742715,8 тис. грн.

Із даних табл. 2.4 можна констатувати той факт, що обсяг витрат на продуктиві та процесові інновації за період 2016-2017 рр., як промисловості в цілому так, і в харчовій промисловості зменшилися на 3991462,9 тис. грн., 9958758,7 тис. грн. та 138654,6 тис. грн. відповідно.

Також слід зазначити, що негативним фактором є те, що кількість підприємств, які витрачали кошти на дослідження і розробки та виробниче проектування і технічну підготовку виробництва за 2016-2017 рр. знижується.

Таблиця 2.3

Обсяг реалізованої інноваційної продукції в Україні за окремими видами економічної діяльності 2016-2017 рр., тис. грн.

Види економічної діяльності	впровадження нових технологічних процесів		підприємства, що реалізовували		всього		із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції															
							2016				2017											
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	тис. грн.		% до обсягу пром. продукції		тис. грн.		% до обсягу пром. продукції									
	всього з них малов. рес. та енергозбер.	всього з них малов. рес. та енергозбер.	промислову продукцію	інноваційну продукцію	промислову продукцію	інноваційну продукцію	тис. грн.	% до заг. обсягу продкції	тис. грн.	% до заг. обсягу продкції	продукція, що зазнала суттєвих змін	удосконалено	інша інноваційна продукція	продукція, що зазнала суттєвих змін	удосконалено	інша інноваційна продукція						
промисловість	1727	1808	9920	1095	10047	1022	18783982,6	5,8	24995377	6,5	9542305,8	6328075,7	2913601,1	50,8	33,7	15,5	10755368,5	653691,6	7656316,9	43	26,4	30,6
харчова та перероблення с/г продуктів	192	129	2720	263	2705	227	27523	5,6	3573978,3	5,9	1853081,8	375243,5	523990,6	67,4	13,6	19	2358650,5	550647,6	664680,2	66	15,4	18,6

Так, у промисловості кількість підприємств, що витрачали кошти на дослідження і розробки за аналізований період знизилась на 119 підприємств, а кількість підприємств, що витрачали кошти на виробниче проектування та технічну підготовку виробництва на 109 підприємств. А також у промисловості знизилась кількість підприємств, що витрачали кошти на придбання машин 15 підприємств.

Частка коштів інвесторів знизилась на 35,01% у 2017 р. в порівнянні із 2016 р., це свідчить про те, що вітчизняна інноваційна сфера поки що не стала привабливою для іноземних інвесторів.

Слід зазначити, що саме інвестування капіталу в інноваційний розвиток підприємств не може викликати якісні зрушення в техніці і технології виробничої бази і підвищити кінцеві економічні результати їх діяльності. Науково-технічний розвиток ефективно здійснюється на основі підвищення якості управління збігом інвестиційного попиту і інвестиційної пропозиції на ринку інвестиційних ресурсів.

Ці нові категорії ще недостатньо освоєні вітчизняною наукою, але їх застосування в аналізі інвестиційних процесів дасть змогу виявити механізм саморегуляції інвестиційної сфери та обґрунтувати регулюючі впливи держави для реалізації можливостей ринкового механізму, визначення напрямів адаптації існуючої інвестиційної сфери до ринку, досягнення державних пріоритетів з метою збалансованості економіки України” [40]. „Не розробляються методи заохочення інвестиційної діяльності, у тому числі залучення в країну капіталу іноземних підприємств, не створюються умови і необхідні пільги для розвитку сфери фінансування інвестицій (наприклад, таких як лізинг машин та обладнання), не вдосконалюється податкове законодавство, не формуються умови для переливу вітчизняного капіталу з невиробничої та банківської сфери у сферу виробництва”. Такими чином, можна дійти висновку, що держава ще недостатньо використовує всі важелі та стимули активізації інноваційно-інвестиційного процесу, не створює національним підприємствам відповідних умов для їх сталого розвитку та

збільшення частки власних накопичень. Основною причиною інфляції в країні є саме згортання процесу накопичення і необхідно передусім підвищувати як зацікавленість підприємств і організацій, так і їх можливості у збільшенні частки власних коштів, що спрямовуються на накопичення. Доцільно знизити податкове навантаження на виробників продовольчих товарів, що значно підвищило б інноваційний потенціал підприємств з одночасним прийняттям законодавчих заходів, які стимулювали б проведення модернізації виробництв, упровадження новітніх технологій. Для забезпечення переходу на новий технічний базис доцільно було б переглянути процес загальногосподарського накопичення, коли в єдине ціле повинні об'єднуватися три види накопичення: у фундаментальну науку і прикладні науково-технічні розробки, у виробниче накопичення і відтворення робочої сили з віддаванням пріоритетів поєднанню накопичень у науку та у людський капітал з одночасною активізацією інвестиційних процесів у рамках кожного виду. Інтенсифікацію накопичень доцільно здійснювати у формі венчурного капіталу, що в остаточному підсумку призводить до більшої комерціалізації результатів наукової праці і зменшення розриву в часі між науковими відкриттями, інноваціями та їх реалізації у виробництві при загальній модернізаційній спрямованості інвестиційного процесу, динамічному зростанні чистого обсягу накопичень та орієнтації на створення нових потужностей. „Інноваційний розвиток підприємств України стає вирішальною ланкою всієї економічної політики держави. Без нього не вдасться швидко подолати загальноекономічну кризу і вийти на межу економічного зростання, забезпечити приріст соціального ефекту, підвищити оплату праці до рівня стимулювання її високої продуктивності та ринкової платоспроможності, що є могутнім каталізатором загальноекономічного піднесення і прогресивних зрушень” [21].

Виробничо-економічні системи України є однією із провідних галузей економіки. Сьогодні в виробництві відбуваються зміни в напрямку стабілізації виробництва, поліпшенні галузевої структури і її соціальної та інноваційної орієнтації. Так, якщо за період реформування економіки України не відбулося

очікуваного покращення соціально-економічного положення країни. За даними Держкомстату, на початок 2017 р. відбувалося збереження тенденції до зростання економіки. За січень-липень 2016 р. порівняно з відповідним періодом минулого року реальний ВВП знизився на 0,7 % (минулий рік – на 3,8%) і склав 125642 млн. грн. [52]. В даний час виробничо-економічні системи України характеризуються наявністю ряду технологічно спеціалізованих галузей, взаємодія яких потребує галузевої диверсифікації і повної вертикальної інтеграції, що призведе до збільшення питомої ваги міжгалузевого продуктового обміну в обсязі виробництва.

На сучасному етапі розвитку активізація інноваційної політики є одним з визначальних факторів структурної перебудови та прискорення економічного зростання. Замість цього в Україні під час ринкової трансформації суспільної системи спостерігається швидке падіння впровадження інновацій. В загальному за 2016-2017 рр. зменшилась кількість підприємств України, які впроваджували інновації. Винятком стало впровадження нових технологічних процесів, що у 2017 р. порівняно з 2016 р. знизилося, а саме на 3,6 %. Негативно впливає на інноваційну політику підприємств низький технічний рівень розробок з створення нових видів техніки і технології [24].

На основі проведених нами досліджень встановлено, що основні причини руйнації виробничо-економічного сектору України:

- безкарність за дії, що з одного боку сприяли погіршенню економічних показників та банкрутству державних підприємств;
- відсутність сучасних техніко-економічних знань для роботи в ринкових умовах;
- неготовність ефективно управляти бізнесом в ринкових умовах, після їх „ваучерного акціонування”;
- фізичне та моральне зношення основних, що в значній мірі стримало розвиток виробництва в умовах ринку.

Слід зазначити, що даний перелік причин занепаду підприємницьких структур є далеко не повним.

2.2. Аналіз економічної безпеки підприємств в контексті інноваційного розвитку

На основі проведених досліджень встановлено, що однією з важливих умов ефективного функціонування і розвитку підприємства є аналіз та забезпечення його економічної безпеки. Вона забезпечується певним станом наявних ресурсів підприємства, за якого гарантуються найбільш ефективно їх використання та запобігання негативному впливу зовнішніх і внутрішніх загроз (дестабілізуючих факторів). Саме тому для забезпечення та підтримки надійного стану фінансово-економічної безпеки необхідно постійно аналізувати економічний стан, проводити обґрунтоване наукове дослідження фінансових відносин і руху наявних ресурсів у процесі фінансово-господарської діяльності кожного підприємства, тобто проводити діагностику економічного стану суб'єктів господарювання.

Під системою показників, що характеризує певний економічний суб'єкт або явище, розуміють [64]: сукупність взаємопов'язаних величин, що всесторонньо віддзеркалюють стан або розвиток даного суб'єкта або явища; упорядковану сукупність показників, у якій кожний показник дає кількісну або якісну характеристику певної сторони господарської діяльності промислового підприємства, має властивості зведення й подільності, пов'язаний з іншими показниками, але не дублює їх.

Важливо відзначити науковців, що не розглядають сутності економічної підприємства на рівні суб'єкта господарювання, але при цьому пропонують параметри, що її характеризують. Стосовно показників та параметрів оцінки економічної безпеки підприємств доцільно зазначити, що їх сутність значно обмежена і охоплює, як правило, лише кількісні характеристики діяльності підприємства. Дотримуючись логіки наукового дослідження, нами окреслено основні характеристики цієї категорії, а саме: здатність підприємства протистояти несприятливим зовнішнім і внутрішнім впливам забезпечення працівникам належного рівня доходів та прийнятних умов праці і відпочинку;

систему взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства; стан захищеності працівників підприємства, будь-якого класу та інших соціальних верств і груп від загроз. Нами сформовані основні показники соціогуманітарної компоненти економічної безпеки підприємств та представлені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Перелік основних показників оцінки безпекоорієнтованого управління підприємства

Діючі показники	Недоліки діючих показників	Перспективи використання
1	2	3
розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата; чисельність працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму; заборгованість із заробітної плати частка заробітної плати в ціні; витрати сім'ї працівника на харчування; темпи скорочення персоналу; тривалість робочого тижня тощо;	– нестача показників, що представляють оцінку якісних характеристик рівня соціальної безпеки; – відсутність показників, що характеризують продуктивність діяльності підприємства у контексті соціальної безпеки;	розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата; чисельність працівників; заборгованість із заробітної плати (оцінка інтенсивності динаміки кількісних характеристик);
– співвідношення мінімальної (встановленої державою) і середньої заробітної плати, що є на підприємстві, та динаміка їх зростання (позитивною є тенденція до зменшення); – співвідношення найвищої та найнижчої заробітної плати на підприємстві (позитивною є тенденція до зменшення); – відсоток витрат на соціальну сферу (за напрямками) відносно фонду оплати праці та відносно чистого прибутку підприємства	– відсутність взаємозв'язку та взаємозалежності стану соціальної безпеки з показниками, що відображають результативність діяльності підприємства; – відсутність показників, що характеризують результативність діяльності підприємства та результати діяльності його працюючих;	співвідношення мінімальної (встановленої державою) і середньої заробітної плати, що є на підприємстві, та динаміка їх зростання (позитивною є тенденція до зменшення); співвідношення найвищої та найнижчої заробітної плати на підприємстві (позитивною є тенденція до зменшення).
(позитивною є тенденція до збільшення); – відсоток витрат на соціальні програми, спрямовані на допомогу місцевому населенню, відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення);		

1	2	3
<p>зміни соціальної структури та якості підприємства, яка б включала ціннісні орієнтації, мотивацію, рівень професіоналізму, відповідальності, дисциплінованості, освіти, удосконалення знань та навиків, підвищення продуктивності праці на підприємстві, рівня освоєння нових технологій та режимів роботи, економічні показники соціальної конфліктності, за якими можна буде визначити адаптацію суб'єктів господарювання до нових умов та вжити заходів для підвищення рівня соціальної безпеки.</p>	<p>– нерозробленість системи показників, що характеризують стан соціальної безпеки за означеними напрямками; – відсутність якісних характеристик соціальної безпеки через їх зв'язок з результатами діяльності підприємства; – не визначено зв'язок рівня соціальної безпеки з проміжними та кінцевими результатами діяльності суб'єкта господарювання.</p>	

Доречно наголосити, що дослідження та підтримка рівня економічної безпеки підприємства повинна здійснюватись з метою забезпечення стійкої діяльності, мінімізації втрат і збереження контролю над його власністю, а також для забезпечення задоволення матеріальних і нематеріальних потреб працівників та реалізації інтересів підприємницьких структур.

На основі проведених досліджень доцільно зазначити, що з метою моніторингу рівня економічної безпеки підприємств слід використовувати наступні принципи формування системи індикаторів складників:

– системності, за яким зміна значення кожного складника економічної безпеки підприємств або індикатора впливає на зміну інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств в цілому;

– комплексності, тобто охоплення всіх істотних складників і індикаторів безпеки підприємств, де кожний індикатор характеризує вплив фактора або їхньої групи на стан системи;

– ієрархічності, тобто ранжування індикаторів за значенням – від загальних до часткових (першу групу складають зведені індикатори, які забезпечують повну інтегральну характеристику основних напрямів

забезпечення безпеки підприємств, другу складають індикатори, які доповнюють загальні, виходячи із впливу на стан системи);

– адекватності, якій забезпечує формування мінімального набору індикаторів досліджуваного об'єкту, що адекватно відображають реальний стан об'єкта;

– однозначності, тобто можливості трактування первинних показників як стимуляторів або дестимуляторів економічного розвитку підприємницьких структур;

– безперервності, що припускає коригування тих чи інших індикаторів системи або введення до неї додаткових індикаторів за умови надходження нових даних або розроблення нових методів розрахунку нових важливіших індикаторів [23].

На основі безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств, як уже зазначалось вище, з практичної точки зору застосовують, як кількісні, так і якісні підходи та методи, що створюють проблематику їх обмеженого комбінування в процесі побудови стратегії. Метод вирівнювання для інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства використано за правилом: чим ближче значення інтегральної оцінки до нуля, тим вищим є фінансовий потенціал підприємства.

Розраховане значення інтегрального показника економічної безпеки підприємства дає змогу визначити місце порівнюваного підприємства в сукупності підприємств певної галузі. За допомогою методу вирівнювання даних визначають рівень відхилення показників окремого підприємства від еталонного, у якого значення інтегрального показника економічної безпеки наближається до нуля. Нами розроблено алгоритм виконання інтегрального рівневого оцінювання рівня економічної безпеки підприємства (рис. 2.3).

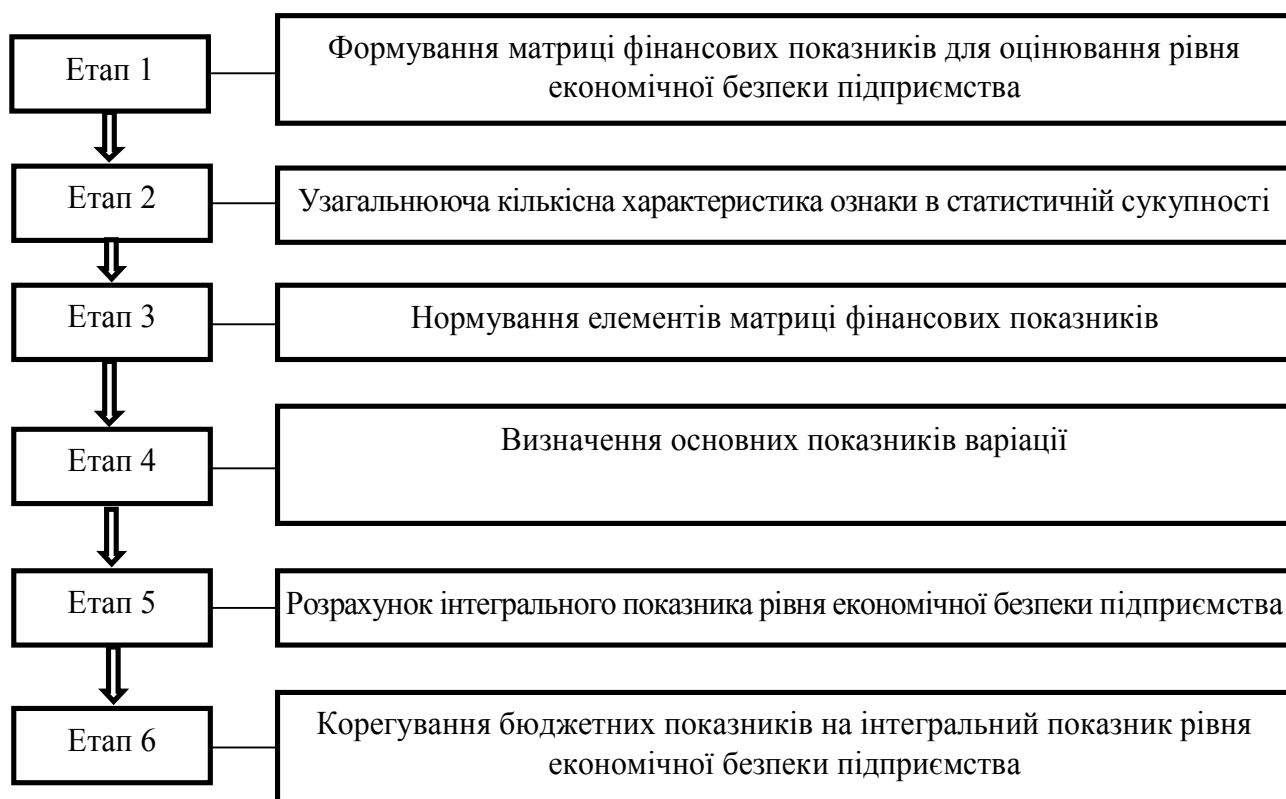

Рис. 2.3. Алгоритм інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки підприємства [44]

Математичний опис проведених досліджень виконують на основі методів варіаційної статистики з поєднанням зі стандартними значеннями вхідних показників, що використовують для оцінювання економічної безпеки підприємства. Це дає змогу встановити зв'язок економічної безпеки з результатами фінансово-господарської діяльності підприємства в контексті соціогуманітарної компоненти.

Для оцінки економічної безпеки підприємств важливе значення мають як кількісні, так і якісні показники, структуровані за об'єктами аналізу (критеріями якісних змін стану підприємства, складовими економічної діяльності та соціогуманітарної складової), які потребують класифікації та побудови у вигляді ієрархічної системи показників. Отже, для безпекоорієнтованого управління чинниками економічної безпеки підприємств за кожним напрямом аналізу доцільно передбачити декілька рівнів деталізації з розробкою систем показників для кожного рівня.

Звертаємо увагу на те, що до показників 1-го рівня доцільно віднести загальні індикатори розвитку підприємства, його ділової активності, що максимально обліково-забезпечені існуючими інструментами фінансового та статистичного обліку (є у фінансовій та статистичній звітності). В такий спосіб результати аналізу показників 1-го рівня можуть бути доступні і внутрішнім, і зовнішнім користувачам, та застосовуватися для зовнішнього аналізу економічної безпеки підприємств.

До показників 2-го рівня доцільно віднести показники безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств, структури економічної діяльності, які доступні у фінансовому та статистичному обліку, та і ті, що вимагають формування додаткової управлінської звітності на підприємстві. Такий підхід дозволить здійснювати поетапне впровадження системи безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств в обліково-аналітичній діяльності підприємств, водночас з загальними процесами удосконалення системи управлінського обліку. Відтак, отримані результати підсумовуються у такому:

– систему показників аналітичних досліджень економічної безпеки підприємств на засадах дуального підходу можна визначити як упорядковану сукупність показників та індикаторів, що віддзеркалюють параметри економічної безпеки підприємств як результати безпекоорієнтованого управління, мають властивості зведення та подільності, пов'язані з іншими показниками, але не дублюють їх;

– обґрунтовано напрями аналітичних досліджень на першому рівні деталізації у відповідності до визначених об'єктів економічної безпеки підприємств, до яких віднесено: аналіз економічного розвитку підприємства з позиції результатного підходу, ознак інноваційного розвитку підприємства – характеристик економічної активності та інноваційного потенціалу, параметрів економічної безпеки підприємств, що є основою для подальшого моделювання системи показників-індикаторів безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств; розроблено класифікацію показників-

індикаторів економічної безпеки підприємств на засадах запропонованих критеріїв: напрям аналітичних досліджень, статус об'єкта економічної безпеки підприємств, вектор впливу на параметри об'єкта економічної безпеки підприємств, суттєвість, колінеарність впливу, сфера інноваційних чинників впливу, що слугує обґрунтуванню відбору показників до системи; обґрунтовано та систематизовано методи їх формування у розрізі часткових та інтегральних показників; обґрунтовано, що основними аналітичними інструментами безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств є система показників та власне методика аналізування інноваційного розвитку підприємств, побудована в розрізі його визначених складових; складовими системи аналітичних інструментів економічної безпеки підприємств визначено аналітичну, облікову та оцінювальну, уточнено їх зміст, інструментарій та взаємозв'язки, та обґрунтовано відповідні етапи формування економічної безпеки підприємств [63].

Згідно з дослідженнями інших науковців встановлено, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих підприємств. Тому необхідним є аналіз економічної безпеки та факторів, які впливають на її зниження з безперервною діагностикою стану середовища та місця підприємства в ньому, оскільки метод прийняття управлінських рішень на основі лише інтуїції не може в умовах зростаючої конкуренції забезпечити максимально ефективне функціонування суб'єктів господарювання.

Безпекоорієнтоване управління інноваційного розвитку підприємств характеризується сукупністю умов за яких забезпечуються захист економічних інтересів та утримання соціально-економічних параметрів у межах нормативних значень, завдяки чому національна економіка зберігає здатність задовольняти у довгостроковому режимі потреби підприємницьких структур [16]. Рівень економічної безпеки підприємств характеризується багатьма

індикаторами. Оцінка стану економічної безпеки підприємств здійснюється через систему критеріїв та показників. Критерій економічної безпеки підприємств – це вимірник стану суб'єкта господарювання з точки зору відповідності фактично досягнутих показників його діяльності заздалегідь встановленим індикаторам, що відображають сутність економічної безпеки.

У такому випадку загальна задача формування оцінки економічної безпеки системи полягає в розробленні такої оцінки, за допомогою якої у процесі роботи системи кількісно знаходиться загроза руйнування системи для своєчасного вжиття заходів щодо недопущення цього. Таку оцінку можна отримати за допомогою параметрів траєкторії руху системи у вигляді функціонала:

$$J_{\sigma} = J_{\sigma}(t, s, u, \sigma, \xi), \quad s \in S, \quad u \in U, \quad \sigma \in \Sigma, \quad \xi \in \Xi. \quad (2.1)$$

Принципова схема формування показника безпеки J_{σ} на основі всіх інформаційних потоків у системі наведено на рис 2.4.

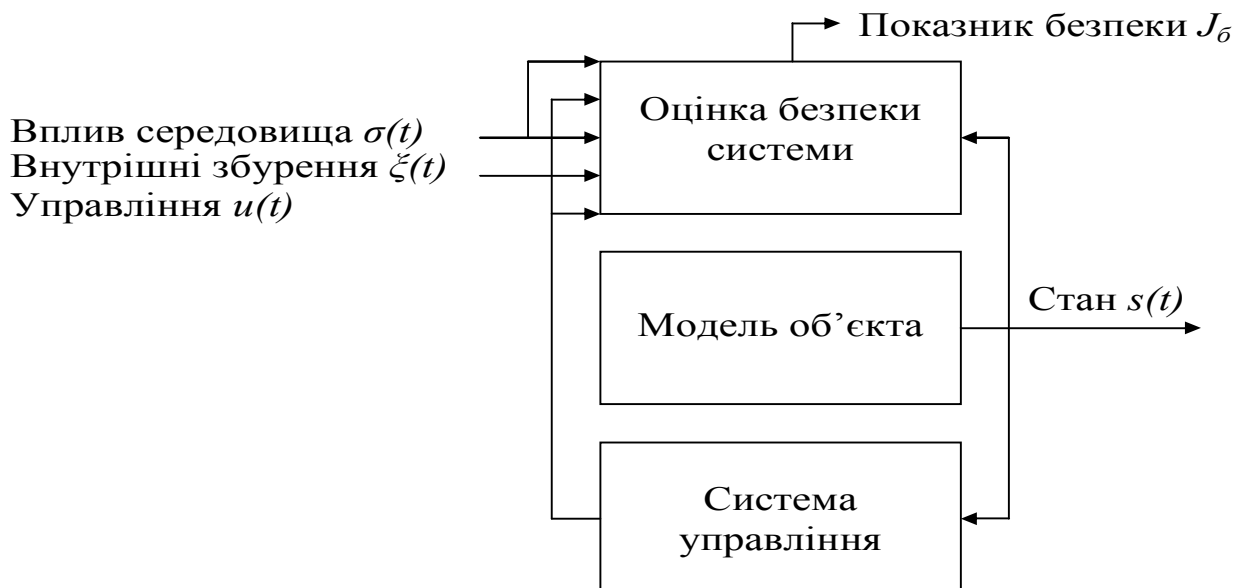

Рис. 2.4. Схема формування оцінки економічної безпеки підприємства [55]

Для його знаходження розділимо простір станів системи на дві області, що описують повну множину всіх станів системи:

$$S = S_o \cup S_{\bar{o}}, \quad (2.2)$$

де S_o – множина небезпечних станів існування системи;

$S_{\bar{o}}$ – множина всіх безпечних станів.

Тоді задача зводиться до побудови множини $S_{\bar{o}}$, що своєю чергою означає необхідність знаходження границі цієї множини $\Gamma_{\bar{o}}$, яка містить всю інформацію про безпеку системи. У такому випадку показник безпеки $\Gamma_{\bar{o}}$ є мірою відхилення поточного стану системи S від границі $\Gamma_{\bar{o}}$. [18]. Для аналізу стану економічної безпеки підприємств Тернопільщини було використано наступну табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Основні індикатори економічної безпеки підприємств: інноваційна компонента

	Індикатори	Знак впливу		Індикатори	Знак впливу
	<i>Індикатори економічної безпеки підприємства</i>			<i>Індикатори інноваційного розвитку</i>	
ICr1	рівень використання праці	+	IV1	ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств	+
ICr2	рівень оплати праці у випуску	+	IV2	ефективності використання ресурсного забезпечення	+
ICr3	рівень тіньової заробітної плати до офіційної	-	IV3	витратомісткість виробництва	-
ICr4	рівень тіньової зайнятості до загальної зайнятості	-	IV4	конкурентоспроможність продукції	+
ICr5	рівень видатків на освіту	+	IV5	рівень інвестиційної активності	+
ICr6	рівень видатків на охорону здоров'я	+	IV6	рівень інноваційної активності	+
ICr7	відношення прожиткового мінімуму до середньої заробітної плати	-	IV7	стабільність законодавства у сфері підприємництва	+
ICr8	питома вага заробітної плати у структурі чистого доходу підприємств	+		<i>Додаткові індикатори</i>	
ICr9	рівень пенсійних видатків	-	П1	Індекс правового спонукання	-
			П2	Фіктивна змінна =1, якщо сальдо рахунку п-ва від'ємне більше 2 років	+

На кожен індикатор було сформовано матрицю значень з підприємствами та значеннями індикаторів по роках. Наповнення матриці показниками є різним, оскільки не для усіх підприємств можна було отримати певні значення індикаторів. При аналізі факторів економічної безпеки необхідно припустити яким чином певний фактор впливає на економічну безпеку підприємства – приводить до її зростання чи призводить до зменшення захищеності підприємства.

Для аналізу економічної безпеки підприємств було обрано багатовимірну logit-модель, випадок бінарного вибору:

$$Y_{it}^* = \beta' \cdot x_{it} + \varepsilon_{it} ,$$

$$Y_{it} = \begin{cases} 0, & \text{якщо } Y_{it}^* \leq 0, \\ 1, & \text{якщо } Y_{it}^* > 0, \end{cases} \quad (2.3)$$

де Y_{it}^* – бінарна залежна змінна, що приймає значення 1, якщо в момент часу t на підприємстві є кризовий стан, і 0 в іншому випадку;

x_{it} – пояснюючі змінні;

ε_{it} – випадкові помилка, $t = 1, \dots, T_i$, а $i = 1 \dots n$.

Для того, щоб уникнути перехресних ефектів, коли не як сама змінна впливає на ймовірність появи кризи, а державна криза починає впливати на поведінку змінної, будуються дві групи моделей:

– для першої групи регресій з вибірки виключаються всі спостереження після першого року криз;

– для другої групи регресій бралася вибірка за тим же принципом: виключалися всі спостереження після першого року кризи і далі до неї додавалися все спостереження після закінчення кризи, тобто використовувалися всі дані за винятком кризових років після першого року кризи табл. 2.6.

Найменування підприємств для розрахунків економіко-математичної моделі системи індикаторів економічної безпеки підприємств в контексті інноваційного розвитку [16]

№	C RAJ	KOD	NAME
1	2	3	4
2	1	291569	ТОВ "ПІДВИСОЦЬКИЙ ЗАВОД БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ"
3	18	1268934	ТОВ "ТЕРНОПІЛЬБУД"
4	18	1269000	ТОВ "ТЕРНОБУДМЕХАНІЗАЦІЯ"
5	15	5421350	ПАТ "БЕРЕЗОВИЦЬКИЙ КОМБІНАТ "БУДІНДУСТРІЯ"
6	4	14040434	ТОВ "МРІЯ ЦЕНТР"
7	1	14049168	ТЗОВ "ХРИСТИНА"
8	18	21138240	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ФІРМА "РУТА-ФАРМ"
9	11	21150620	ПАТ "КОРЖІВСЬКИЙ СГДК"
10	18	25345757	ТОВ "ДОБРОБУД"
11	16	25347839	ПРАТ "АГРО-ПРОДУКТ"
12	18	30345109	ТОВ "АНТ"

На основі проведених досліджень нами сформовано наступні висновки: економічна безпека знижується в умовах слабкого соціально-економічного середовища, коли спостерігаються низькі темпи зростання ВВП і висока інфляція; зростання курсу валют збільшують ймовірність кризи на підприємствах та зниження соціального захисту відповідно; підприємства Західного регіону в основному виготовляють продукцію для споживчого сектору, тому економічні чинники є визначальними.

На основі аналізу досліджуваних індикаторів та визначення параметрів безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств в доповнення до економічних методів, можна використовувати адміністративні і соціально-психологічні засоби. Вони включають методи впливу на окремих працівників, груп працівників чи колектив в цілому для формування корпоративної культури, що буде сприяти досягненню цілей даного підприємства, дозволить зменшити вплив соціогуманітарних чинників економічної безпеки на підприємство. До таких методів відносять: навчання персоналу правил безпечної поведінки; робота з керівниками, поведінка яких служить еталонною для колективу підприємства; розробка програми роботи з

новими співробітниками і її впровадження; формування і корегування традицій підприємства; регулювання міжособистісних і міжгрупових відносин; моральне заохочення; соціальне планування; інші методи.

Організаційні або адміністративно-правові методи безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств базуються на мотивах примусового характеру і включають в себе побудову і вдосконалення структури управління, визначення повноважень працівників, розробку і застосування адміністративних розпоряджень, інструкцій та інших документів, які полегшують взаємодію між суб'єктом і об'єктом управління.

2.3. Оцінювання факторів впливу на безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємств

Підвищення ефективності виробництва в сучасних трансформаційних умовах економіки є однією з найважливіших проблем. Її реалізація значною мірою залежить від рівня інноваційної політики підприємств. Тому назріла гостра потреба в реальній оцінці проблем, що знижують інноваційну активність підприємств в цілому, та впровадження новітніх розробок зокрема.

На здійснення інноваційних заходів на підприємствах у складних умовах сучасної економічної ситуації в країні впливає цілий комплекс як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. На основі проведених теоретичних досліджень встановлено, що такі основні групи таких факторів:

- техніко-економічні;
- організаційно-управлінські;
- правові;
- соціально-психологічні;
- інформаційно-комунікативні.

Для оцінки реальної картини впливу факторів на безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств ми вибрали метод експертних

оцінок, суть якого полягає в проведенні експертами інтуїтивного аналізу проблеми з кількісною оцінкою суджень та формальною обробкою результатів. Отримана внаслідок обробки узагальнена думка експертів приймається як рішення проблеми. Характерними особливостями даного методу, як одного з найбільш розповсюджених серед наукових інструментів вирішення складних проблем є:

- науково обґрунтована організація проведення усіх етапів експертизи, що забезпечує найбільшу ефективність роботи на кожному етапі;
- застосування кількісних методів як при організації експертизи, так і при формальній груповій обробці результатів [43].

Враховуючи той факт, що інноваційна політика підприємства передбачає постійну зміну комбінацій різних видів творчої праці, які мають цільову спрямованість на отримання певних інновацій та об'єднуються за допомогою особливої організації і управління, як основні фактори її ефективності пропонуємо розглядати елементи внутрішнього середовища (внутрішньо фірмовий потенціал), елементи зовнішнього середовища, прямо та опосередковано пов'язані з її діяльністю, а також реалізацію базових функцій менеджменту на практиці в системі управління інноваційною діяльністю підприємства. Експертам було запропоновано визначити вагомість кожного фактора за шкалою від 0,05 до 1. Підсумковим значенням вагомості кожного фактора є середнє значення між оцінками кожного експерта. Результати проведеного дослідження наведені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Вагомість груп факторів, які впливають на безпекоорієнтоване управління інноваційного розвитку підприємств [65]

Група факторів	Вагомість
Техніко-економічні	0,45
Організаційно-управлінські	0,40
Правові	0,34
Інформаційно-комунікаційні	0,15
Соціально-психологічні	0,12

З великим ступенем узгодженості думок, на перше місце експерти поставили групу техніко-економічних факторів (ранг 0,45) та організаційно-управлінські фактори (ранг 0,40), що дозволяє віддати перевагу впливу внутрішніх факторів на інноваційну активність підприємств галузі. З цих позицій, набір факторів в межах окремої одиниці запропоновано в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Ранжування в межах техніко-економічних факторів на безпекоорієнтоване управління підприємств [65]

Фактори	Вагомість
Матеріально-технічна база підприємства	0,35
Наявність власних фінансових ресурсів	0,30
Платоспроможність підприємства	0,30
Інноваційна спрямованість інвестицій	0,25
Науково-технічна база підприємства	0,20
Зміна ринкової політики, конкурентоспроможність	0,17
Потужність підприємства	0,15
Ціна матеріалів, сировини, напівфабрикатів, комплектуючих	0,12
Наявність базових технологій	0,11
Залучені та позичкові кошти	0,11
Система матеріального стимулювання інноваційної діяльності	0,08

Наведені результати показують, що серед основних факторів даної групи, які значною мірою впливають на ступінь оновлення продукції та технологій на підприємствах, на думку експертів, є стан матеріально-технічної бази, фінансовий фактор (наявність власних фінансових ресурсів, платоспроможність підприємства та інноваційна спрямованість інвестицій) та наявна науково-технічна база підприємства. Фахівців турбує також цінова політика і стан власних базових технологій (в Україні сьогодні вони або взагалі відсутні, або вкрай застаріли).

В межах організаційно-управлінських факторів, окремі складові оцінено експертами так: табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Ранжування організаційно-управлінських факторів на безпекоорієнтоване управління підприємств [65]

Фактори	Вагомість
Організація управління	0,35
Планування управління	0,33
Стиль керівництва	0,30
Централізація управління інноваційної діяльності	0,24
Розвиток інноваційної інфраструктури	0,22
Маркетингові дослідження	0,20
Організаційна структура управління	0,18
Ступінь узгодженості інтересів учасників інноваційного процесу	0,16
Захищеність інтелектуальної власності	0,12

Дані цифри свідчать про вагомість основних складових менеджменту, особливо організаційних його функцій, підкреслюють необхідність здійснення результативної реструктуризації підприємств і наголошують на необхідності впровадження підсистеми інноваційного менеджменту в загальній системі менеджменту організацій.

Якщо проаналізувати вагомість правових факторів, які наведені в табл. 2.10

Таблиця 2.10

Ранжування правових факторів на безпекоорієнтоване управління інноваційного розвитку підприємств [65]

Фактори	Вагомість
Державна система стимулювання інноваційної діяльності	0,24
Залежність від ринків збуту	0,22
Бюджетні витрати на наукові дослідження	0,20
Пільги, які заохочують інноваційну діяльність	0,18
Законодавство в сфері охорони інтелектуальної власності	0,15

Слід зазначити, що підприємства прагнуть до створення з боку держави стимулюючого середовища для підтримки та забезпечення інноваційної діяльності, дотримання нормативів бюджетного фінансування наукової діяльності та забезпечення охорони інтелектуальної власності при

створенні нової продукції чи технологій, а також здійснення ефективної економічної політики, яка б сприяла виходу на ринки збуту.

Система загальнодержавного стимулювання реалізується через державні і суспільні стимули, які базуються на законодавстві про пільги, інвестиції, про охорону авторських прав та інтелектуальної власності. Найбільш розповсюдженими методами непрямого стимулювання інноваційної діяльності є прискорена амортизація, звільнення витрат на НДДКР від оподаткування.

Забезпечення розвитку виробничо-економічних систем можливе лише при проведенні активної інноваційної політики за умови врахування як суб'єктів цього процесу, так і усвідомлення ними відповідальності за місце держави в світі.

Слід зазначити, що сутність та закономірності інноваційної політики підприємств можуть бути ефективними, якщо задіяти такий важливий фактор як державне регулювання. Справедливість цього висновку підтверджується тенденцією світової економіки, де більшість країн перейшла від приватнопідприємницької моделі НТП, в якій інноваційний цикл проводився силами компаній, до змішаної, ринково-державної, де значна частка адміністративної та фінансово-економічної відповідальності за інноваційну діяльність покладена на уряд. Державне регулювання має доповнювати дію ринкових регуляторів (попит і пропозиція, конкуренція, мотиваційних механізмів) у сфері розвитку науки і техніки, так як вона є фундаментом сучасних інновацій [43].

В умовах запровадження демократичних методів управління соціально-психологічні фактори суттєво впливають як на загальну активність підприємств, так і на зростання його інноваційної активності. Дані табл. 2.11 показують особливу вагу таких складових цієї групи як наявність кадрів високої кваліфікації, творчий потенціал та активність винахідників і раціоналізаторів, можливість самореалізації. Стабільний і визначений стан діяльності підприємств, а також існування розробленої системи заходів усунення недоліків

функціонування інноваціям займає значне місце в інноваційному менеджменті підприємств.

Таблиця 2.11

Ранжування соціально-психологічних факторів на безпекоорієнтоване управління підприємств [65]

Фактори	Вагомість
Кадри високої кваліфікації	0,12
Творча активність винахідників і раціоналізаторів	0,10
Невизначеність ситуації	0,08
Можливість самореалізації	0,07
Опір інноваційним процесам	0,05

У роки незалежності відбулося погіршення кількісних характеристик кадрового потенціалу науки, яке супроводжувалося значними структурними змінами. Насамперед, слід зазначити погіршення вікової структури кадрів, особливо висококваліфікованих фахівців. Внаслідок перетворень у науково-технічній сфері, обумовлених сучасним станом економіки та здійснення державою хибної політики „виживання науки”, тому виробничий сектор продовжує втрачати свій найцінніший потенціал – наукові кадри. Окрім визначених соціально-психологічних факторів, експерти назвали впливові:

- свідоме чи несвідоме ігнорування стратегічного планування;
- відсутність наочної необхідності в інноваціях через достатньо ефективну діяльність поточної технології;
- орієнтація на вирішення проблем після їх виникнення, а не до уникнення проблемних ситуацій в майбутньому;
- мета діяльності підприємства, як правило, вбачається в отриманні максимально швидкого та короткотермінового прибутку, а не в тривалій та стабільній діяльності.

Для ефективного впровадження науково-технологічного потенціалу у виробничу сферу необхідна наявність відповідно інформаційної системи, тому що на сьогодні все активнішою стає тенденція зростання залежності інноваційної динаміки від успішної взаємодії наукових установ і

підприємницького сектора, зміни системи просування інновацій на ринок. З цих позицій впливає потреба в аналізі технологічного розвитку, насамперед, визначення чисельності кількості факторів, взаємозв'язків і потоків інформації між суб'єктами інноваційного процесу. Звідси – вагомість таких складових інформаційно-комунікаційної системи підприємств (табл. 2.10) як наявність інформаційної бази даних, якість інформаційних ресурсів, інформація про ринки збуту.

Важливими для забезпечення процесу оновлення продукції та технологій є можливість використання комп'ютерної техніки у сфері проектування та управління виробничими процесами, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності як самої продукції, так і підприємства в цілому.

Таблиця 2.10

Ранжування інформаційно-комунікаційних факторів на безпекоорієнтоване управління підприємств [65]

Фактори	Вагомість
Інформаційна база даних	0,14
Якість інформаційних ресурсів	0,12
Використання комп'ютерної техніки у сфері проектування і управління виробничими процесами	0,11
Інформація про ринки збуту	0,10
Доступ до мережі Інтернет	0,10
Інформаційні системи управління	0,08

Цілком закономірно, що важливими факторами експерти вважають наявність на підприємстві сучасної інформаційної системи управління, спроможної результативно управляти інформаційними потоками і забезпечувати інноваційний процес надійною, своєчасною і якісною інформацією.

Аналіз даних проведеного дослідження показує, що найбільш системними та масштабними факторами впливу на науково-технічний розвиток виробництва залишаються фінансові труднощі, які на сьогодні залишаються вкрай актуальними.

На інноваційну діяльність негативно впливає низький технічний рівень розробок по створенню нових видів техніки і технологій. За оцінкою виконавців

робіт, закінчених у 2017р., лише близько 3% загальної кількості перевищували світові аналоги і тільки 32% робіт відповідають їм.

Механізм мотивації інноваційної діяльності, окрім загальнодержавного стимулювання, має включати і стимулювання всередині підприємств, реалізуватися шляхом підвищення особистої зацікавленості кожного учасника інноваційної діяльності. Техніка, технологія, механізація і автоматизація лише тоді результативні, коли вони ефективно управляються. Тобто, з ростом технічної побудови виробництва зростає значення „людського фактору”.

Ефективна організація управління виробництвом спрямована на реалізацію операційної стратегії підприємства на ринку. Розробка операційної стратегії неможлива без проведення оцінки виробничої діяльності в порівнянні з конкурентами, що дасть можливість не лише завоювати нові ринки збуту, а й закріпити позиції на старих. При аналізі діяльності підприємств доцільно застосували методику SWOT-аналізу. Дослідження підприємств за цією методикою дають реальну картину місця підприємства на ринку та його потенційних можливостей, дозволяють визначити основні напрямки розробки стратегії для конкретного підприємства. Результати дослідження, сформовані на основі думок експертів, наведені в табл. 2.11.

Підприємства, які прагнуть підвищити якість продукції, з більшою активністю впроваджують інновації, в тому числі пов'язані з підвищенням собівартості, розраховуючи на збільшення попиту навіть за неминучого в таких випадках зростання цін. Стимулами інноваційної активності є як зовнішні, так і внутрішні проблеми підприємства (знос обладнання, високі енерговитрати, нестача виробничих потужностей). Опитування показало, що внаслідок освоєння чи впровадження нової продукції та технологій підприємствами спостерігаються серйозні зміни як фінансово-економічних показників, так і показників використання трудових ресурсів. У 80 % випадків поліпшилась якість продукції, яка випускається. Суттєво змінились показники обсягу випуску, собівартості, зайнятості та інтенсивності праці.

Аналіз факторів внутрішнього середовища підприємства [12]

Фактори внутрішнього середовища	Оцінка якості					Вагомість		
	5	4	3	2	1	висока	середня	низька
<i>A. Виробництво</i>								
Сучасне устаткування	+					+		
Задоволення купівельного попиту	+					+		
Дотримання термінів постачань		+					+	
Асортимент продукції			+				+	
Витрати на виробництво				+			+	
Технічний рівень виробництва			+				+	
Стан обладнання			+				+	
Якість продукції			+				+	
Велика енергоємність і матеріалоемність				+			+	
Швидко старіючі виробничі потужності				+			+	
<i>B. Організація</i>								
Реакція на зміну ринкової ситуації				+			+	
Відданість роботі					+			+
Ініціативність керівництва					+		+	
Оперативність прийняття рішень			+				+	
Відсутність чітких стратегій розвитку	+					+		
<i>C. Маркетинг</i>								
Популярність продукції підприємства на ринку	+					+		
Частка ринку		+				+		
Репутація щодо якості		+				+		
Репутація післяпродажного обслуговування				+			+	
Реклама					+		+	
Ефективність продажу			+			+		
Ефективність НДДКР			+			+		
Місце розташування					+		+	
<i>D. Фінанси</i>								
Вартість капіталу				+				+
Наявність капітальних ресурсів	+						+	
Прибутковість капіталу	+					+		
Фінансова стабільність	+					+		
<i>E. НДДКР</i>								
Фінансування НДДКР		+					+	
Орієнтація НДДКР на поточні потреби виробництва		+				+		
<i>F. Персонал</i>								
Професіоналізм керівництва			+			+		
Малий штат співробітників				+		+		
Кваліфікація і здібності менеджерів				+			+	

До тих пір доки інноваційний потенціал далекий від повної реалізації стратегічних планів, однієї лише конкурентоспроможності вітчизняних товарів недостатньо для високих темпів економічного зростання. Тому важливо не стільки відвоювати втрачені переваги у цьому процесі, а усвідомити, що без інновацій неможливо забезпечити економічне зростання, зміцнення та розвиток економіки. Важлива роль при цьому належить самим підприємствам. Дослідження ще раз показали, що в умовах організації виробництва на підприємствах перешкодою на шляху до змін є традиційні керівники, яким притаманні такі риси, як самовпевненість; мислення категоріями сьогодення; впевненість у власній правильності суджень; нетерпіння до прояву самостійності; нетерплячість до інновацій. З цих позицій розвиток інноваційної діяльності в умовах української дійсності потребує кадрового забезпечення та формування, раціонального використання інноваційного потенціалу підприємства.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного наукового дослідження в розділі 2 дозволили узагальнено сформулювати ключові засади на безпекоорієнтоване управління підприємств, відповідно до якої необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється національним науково-технічним потенціалом, його ефективністю, високим рівнем розвитку освіти, науки, НДДКР та об'єктивно-наявним для кожного підприємства завданням забезпечення стабільності функціонування, динаміки розвитку та досягнення головних цілей власної діяльності.

Активізація безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств можлива завдяки, по-перше, забезпечення росту та якісного оновлення продукції на рівні як окремого підприємства, так і національної

економіки в цілому; по-друге, здійснення прогресивних структурних економічних зрушень, що стосуються найважливіших народногосподарських пропорцій: відтворювальних, галузевих, вартісних; по-третє, реалізація новітніх досягнень науково-технічного прогресу і підвищення на цій основі ефективності виробництва на мікро- і макрорівнях. Головну роль в процесі такої активізації відіграють застосування інноваційних концепцій розвитку, які є основою розвитку різних сфер людської, підприємницької, державної діяльності тощо. Отже, основою і рушійною силою формування економічної безпеки підприємства зокрема є інновації та інноваційний розвиток взагалі та інструменти і засоби його активізації зокрема.

Передумовами запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств визначено: а) низький рівень економічної безпеки підприємств незалежно від їх розміру, стратегічної важливості та технологічного укладу, що свідчить про відсутність або вкрай низький рівень результативності процесів інноваційного розвитку; б) незадовільні результати діяльності, недостатність чинників економічного розвитку на більшості підприємств, обумовлені низькою інноваційною активністю або неефективністю інноваційної діяльності, що також засвідчує незадовільність інноваційного розвитку-результату (відсутність як результату); в) низький потенціал інноваційного розвитку в майбутньому, обумовлений низьким рівнем економічної безпеки, що уособлює фінансовий та майновий потенціал розвитку.

Ключовими елементами безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств є, по-перше, критерії економічної безпеки – реальні статистичні показники, за якими здійснюється оцінка стану економіки країни з точки зору забезпечення її сталого розвитку; по-друге, індикатори економічної безпеки – реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері; по-третє, оптимальні значення індикаторів – інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в

економіці; по-четверте, порогові значення індикаторів – кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці; по-п'яте, граничні значення індикаторів – кількісні величини, порушення яких викликає загрозливі процеси в економіці; по-шосте, складові економічної безпеки: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, інноваційна (науково-технологічна), енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека.

Зазначимо також, що основними загрозами безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств є: зростання інфляції; різке зростання витрат підприємств реального сектору економіки, у технологічних циклах яких застосовується природний газ; нівелювання цінових переваг українських товаровиробників; зростання заборгованості за спожиті енергоносії; низька частка високотехнологічної продукції у національному продукті; зростання від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі; проблеми у виробництві основних видів промислової та сільськогосподарської продукції; зменшення обсягів виробництва продукції сільського господарства.

Слід зазначити, що до загальних особливостей безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств можна віднести: більш високий рівень невизначеності на початкових етапах управління економічною безпекою підприємства в контексті на основі застосування інноваційних стратегій; органічне злиття етапів управління економічною безпекою підприємства в контексті інновацій з етапами проектування; застосування сукупності формалізованих правил і процедур; обов'язкова попередня побудова дерева цілей, що передує проектуванню об'єкта для формулювання функцій, визначення лімітів, витрат і побудови функціональної моделі.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБКА ОСНОВНИХ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Концептуальна модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства

Слід звернути увагу на те, що відмінною рисою управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку є поєднання системного і функціонального підходів в реалізації процедур функціонально-вартісного управління інноваційним розвитком та процесом формування потенціалу економічної безпеки, що дає найбільш плідні результати. Системний підхід орієнтує на вибір такого рішення, що найбільшою мірою відповідає цілям, поставленим перед об'єктом управління. Так, наприклад, при оцінці варіантів рішення системний підхід виявляється, по-перше, у тім, що ця оцінка ґрунтується на показниках, які характеризують кінцеві результати об'єкта оцінки, по-друге, що вона виробляється з позицій відповідності варіантів цілям, що поставлені перед системою, у яку розглянутий об'єкт входить як елемент. Виходячи із системного підходу, процес проведення функціонально-вартісного управління інноваційним розвитком та формування потенціалу економічної безпеки повинний бути представлений у вигляді певної системи. У системному аналізі будь-яка реальна система може бути представлена в термінах системних елементів і зв'язків між ними, тобто відображена відповідною моделлю (рис. 3.1).

Третя відмінна риса методу – орієнтир на оригінальні, нестандартні управлінські рішення.

Четвертою відмінною рисою є колективний творчий пошук нових техніко-економічних і управлінських рішень.

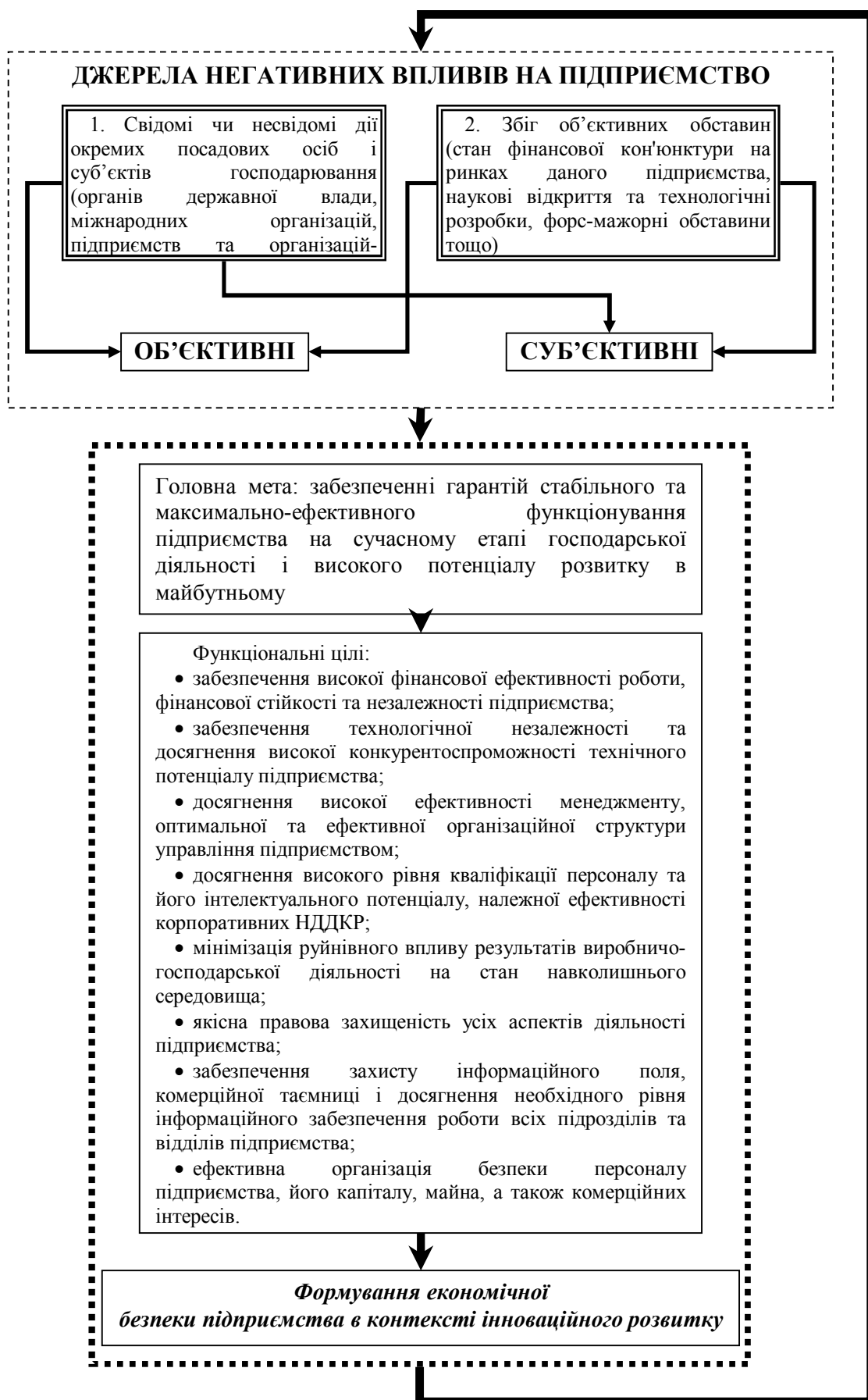

Рис.3.1. Формалізований процес безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств [26]

П'ятою особливістю методу є поглиблений прогнозний аналіз майбутніх, а не зроблених витрат.

Шоста особливість – з'єднання інженерного (технічного) й економічного підходів. З одного боку виробляється пошук інженерних рішень, а з іншого – на всіх етапах чітко виявляється одна мета – боротьба із зайвими витратами.

Сьомою особливістю функціонально-вартісного управління є практично універсальний характер використання в управлінській діяльності.

Виклавши типовий алгоритм процес безпекоорієнтованого правління інноваційного розвитку підприємств, розглянемо основні практичні аспекти особливостей управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку.

По-перше, для чіткого і однозначного встановлення ієрархічних взаємозв'язків та сукупності відносин між функціями розглянутого об'єкту було використано принципи детермінованої логіки у процесі аналізу і класифікації функцій. При проведенні функціонального аналізу об'єктів управління будуються діаграми функцій. Методика дозволяє побудувати ієрархічне дерево функцій, тобто виявити функції вищих і нижчих рівнів, визначити головні і другорядні функції, а також зробити перевірку правильності проведеної класифікації.

По-друге, для більш точної вартісної оцінки фактичного та запланованого функціонального навантаження об'єкта використовується методика аналізу витрат на основі споживчої вартості об'єкта в цілому, його структурних ланок та їх відповідної функціонального навантаження. Під "споживчою вартістю" об'єкта при цьому розуміється сукупність його корисних властивостей, тобто його корисність, що робить об'єкт здатним задовольняти потреби споживачів. Метою аналізу витрат на основі споживчої вартості є забезпечення потрібного функціонального навантаження об'єкта (структурних складових) при мінімальних витратах і незмінній або поліпшеній споживчій вартості. Об'єктом при цьому виступає інноваційний проект як засіб реалізації засад інноваційного розвитку підприємства задля формування на його основі стану

економічної безпеки. До основних специфічних особливостей цієї методики у складі загального процесу функціонально-вартісного управління інноваційним розвитком належать такі положення:

- політико-ідеологічна підготовка аналізу для генерації ініціативи працівників (обов'язковим її компонентом є розвиток змагання і руху новаторів);

- проблема ризику в розробці нових видів виробів у процесі аналізу;

- встановлення лімітів ціни, собівартості і прибутку, отриманої від застосування запланованих процедур [25].

Однією з головних відмінних рис управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку є його так звана оборотність – застосування в різних галузях підприємницької діяльності. З оборотністю пов'язані питання ризику, маючи на увазі випадкову величину, що відбиває залежність запланованих результатів досліджень і витрат на них. Величина ризику процедур функціонально-вартісного управління залежить від того, які комбінації використовуються при розробці проектів управлінських рішень, а саме: відомі, частково відомі, цілком невідомі. Найбільший ризик представляє використання цілком невідомих комбінацій, але саме від них залежить можливість генерації принципово нових рішень.

Відмінною рисою управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку є обов'язкове встановлення певних обмежень при розробці проектів варіантів управлінських рішень – лімітів ціни і собівартості (верхня межа) і прибутку (нижня межа). Слід також зазначити, що при визначенні специфіки проведення функціонально-вартісного управління інноваційним розвитком на стадії проектування доцільно виділити два його види, а саме: проектування принципове нового господарського суб'єкта; корінна модернізація вже існуючої техніки.

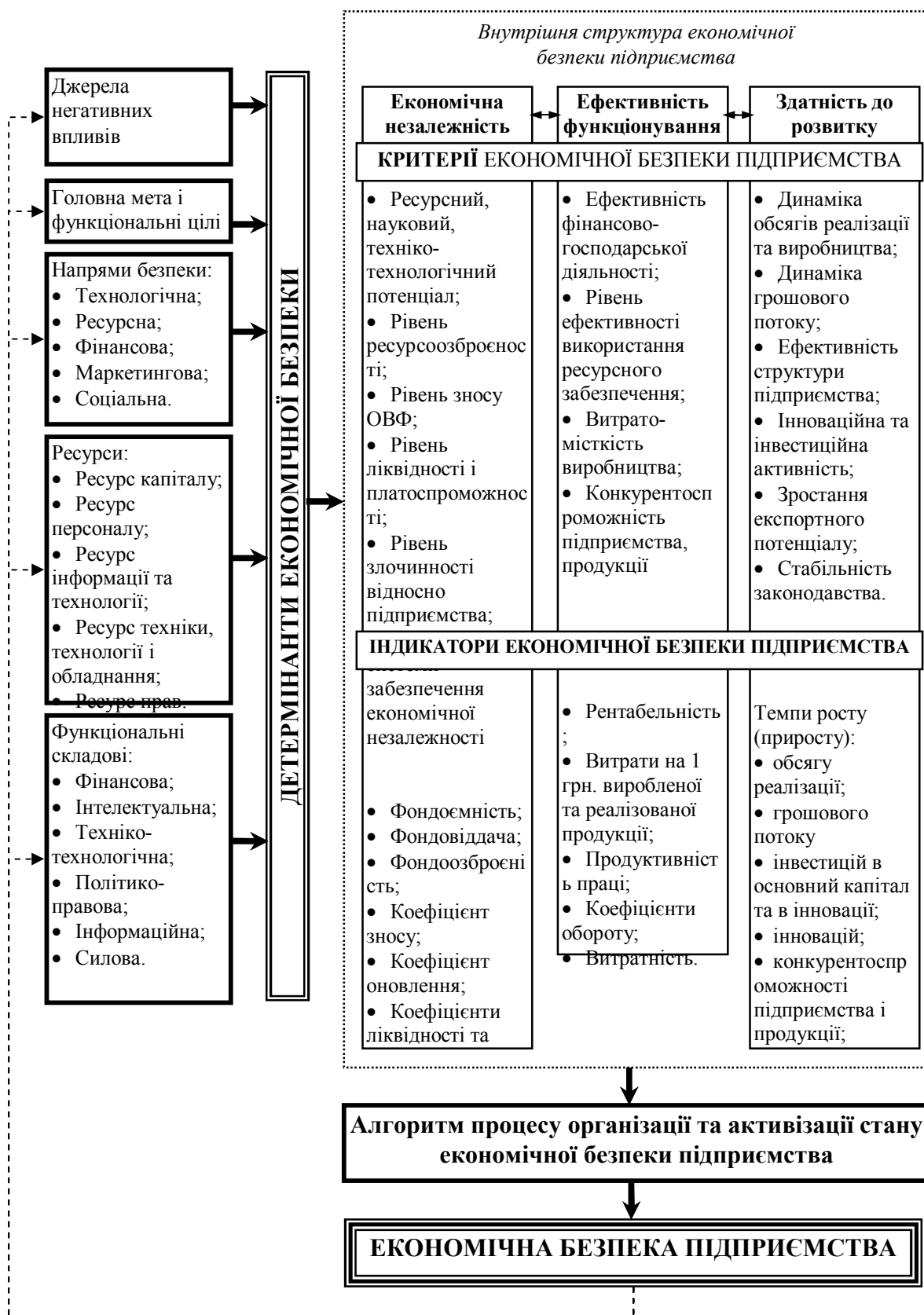

Рис. 3.2. Структурно-логічна схема управління економічною безпекою підприємства [41, 330]

До загальних особливостей управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку при проектуванні необхідно, насамперед, віднести: визначення доцільності розробки даного об'єкту; облік альтернативних варіантів прогнозованої зміни витрат внаслідок можливого в майбутньому поліпшення організації праці, зміни технології та інше; визначення верхньої границі терміну корисної експлуатації об'єкту.

Питання про доцільність проектування нової господарської системи (нового об'єкта) необхідно вирішувати за допомогою апарата системного аналізу. Для цього необхідно виявити проблему (невідповідність між фактичним, тобто існуючим станом системи і необхідним), оцінити її актуальність, знайти обмеження, визначити критерій для виміру ступеня наближення можливого рішення проблеми до бажаного, провести аналіз існуючої системи (встановити обмеження, що перешкоджають досягненню бажаного стану системи), визначити можливі варіанти рішення, вибрати найкращий.

Таким чином, безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств на стадії проектування повинне здійснюватись двома укрупненими етапами. На першому знаходиться максимально можлива кількість альтернативних функціонально-різноманітних варіантів, що вирішують проблему різними способами. При цьому розглядаються варіанти, що передбачають поліпшення організації праці, зміну технології на даному виробництві та інше. Серед цих варіантів необхідно розглянути варіант, що передбачає і проектування нової структури виробництва. У випадку, коли останній варіант виявиться найбільш ефективним, переходять до другого етапу – безпосередньому проведенню процедур функціонально-вартісного управління при проектуванні стратегій інноваційного розвитку.

При виконанні вартісної оцінки функціонального навантаження запропонованих (обраних) варіантів на другому етапі враховуються ті витрати, що могли б мати місце, якби була поліпшена організація праці, змінені

технологія та інші.

Важливою особливістю безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств на етапі проектування є обов'язкове визначення верхньої межі терміну експлуатації всієї моделі даного об'єкта (системи). Розрахунок терміну ефективної експлуатації необхідний для забезпечення умови безперервності проведення аналізу, дотримання якого є одним з основних принципів економічного пророблення структури та функціональної відповідності об'єкта. При цьому вже на стадії передпроектних досліджень визначається часовий момент початку проектування більш інноваційної моделі системи, що повинний буде змінити раніше спроектовану. Ця обставина дозволяє використовувати обумовлену величину терміну експлуатації всієї моделі як обмеження при проведенні управління економічною безпекою підприємства при проектуванні інноваційної стратегії розвитку. Для цього знаходиться мінімально-припустима величина терміну експлуатації моделі виробу і порівнюється з отриманою величиною терміну експлуатації моделі оптимального варіанта об'єкта. У випадку, якщо мінімально припустима величина терміну експлуатації моделі виробу більша або дорівнює терміну експлуатації моделі оптимального варіанта об'єкта управління економічною безпекою підприємства вважається закінченим, якщо ж знайдений варіант не може вважатися оптимальним і вдосконалення об'єкта (системи) проводиться далі, поки не будуть забезпечені зазначені умови.

Крім перерахованих вище, до загальних особливостей безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств можна віднести:

- більш високий рівень невизначеності на початкових етапах управління економічною безпекою підприємства в контексті на основі застосування інноваційних стратегій;
- органічне злиття етапів управління економічною безпекою підприємства в контексті інновацій з етапами проектування;
- застосування сукупності формалізованих правил і процедур;

– обов'язкова попередня побудова дерева цілей, що передує проектуванню об'єкта для формулювання функцій, визначення лімітів, витрат і побудови функціональної моделі.

При проектуванні принципово нових об'єктів та систем безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств характеризується певними суттєвими особливостями: необхідністю оцінки можливості колишньої потреби новим способом, шляхом зміни принципу побудови об'єкта; зміною черговості побудови моделей об'єкта: спочатку будується функціональна модель, потім – структурна; злиттям робіт інформаційного етапу функціонально-вартісного управління з підготовчим етапом при одночасному збільшенні обсягу цих робіт за рахунок більш ретельного дослідження співвідношень між технічними й економічними характеристиками.

При модернізації (реінжинірінге) об'єкта, насамперед, необхідно показати, що для рішення проблеми досить цієї модернізації і не потрібно створення принципово нового об'єкта. За допомогою безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств розглядаються такі завдання: розширення числа закладених функцій (чи умов їхньої реалізації) об'єкта (системи); поліпшення якості раніше виконуваних функцій; ліквідація непотрібних функцій; зміна методу виробництва при збереженні функціональної структури; визначення різних комбінацій змін, наприклад, розширення числа функцій і поліпшення якості їхнього виконання та інші.

Особливості управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку в сучасних соціально-економічних умовах при проектуванні настільки важливі, що доцільно створювати не одну, а дві методики проведення досліджуваного управління: для використання на промислових об'єктах і для використання в галузевих сегментах.

Вище викладена методика впровадження засад безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств дозволяє нам зробити ряд

висновків щодо узагальненої формалізаційної моделі відбору оптимальних нововведень, що необхідно включати у структуру засобів реалізації засад інноваційного розвитку та підвищення потенціалу економічної безпеки підприємства [44].

По-перше, прийняття обґрунтованого управління економічною безпекою щодо реалізації певної інновації з метою підвищення потенціалу економічної безпеки вимагає не тільки розглядати параметри його ефективності, але й звертати увагу на параметри кошторису витрат на його впровадження. При цьому рішення, що приймаються на основі принципів максимальної ефективності та мінімальних витрат, можуть суттєво відрізнитись.

По-друге, при оцінці управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку (як засобів реалізації засад інноваційної політики) в повній мірі можуть бути застосовані аналогічні підходи з оцінки їх ефективності, а саме: витрати на реалізацію інновації співставляються з витратами і втратами.

По-третє, в процесі оцінки вартісних параметрів інновації необхідно враховувати не тільки прямі витрати на реалізацію нововведення, але й непрямі витрати щодо його розробки, впровадження та підтримки, що відповідним чином вимагає застосування адекватних методів діагностики та обліку повних витрат на впровадження інновацій.

Відповідно до вище викладених концептуальних основ безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств під повними витратами на інновацію розуміють відтворені в грошовій формі фактичні витрати, що пов'язані з впровадженням різних видів інноваційної діяльності і які поділяються на прямі витрати (безпосередньо пов'язані з розробкою нововведення і налагодженням його промислового виробництва) та непрямі витрати (витрати на ринкове просування та подальшу його експлуатацію). Ми вважаємо, що остаточно вирішити проблеми виявлення повних витрат на реалізацію окремого нововведення в структурі інноваційного портфеля і тим самим оцінити його вклад у формування потенціалу

економічної безпеки підприємства можливо за допомогою побудови ієрархічної системи інновацій, що відображує їхню структуру, взаємодію і взаємну обумовленість, при цьому ми повинні відповідно до кожного структурного рівня такої системи поставити у відповідні притаманні йому види прямих і непрямих витрат.

Прямі витрати, що здійснюються на етапі формування інновацій впродовж життєвого циклу до того як новий процес або продукт починає окупати себе, у відповідності зі стадіями життєвого циклу і видом інновації поділяються на декілька основних категорій: витрати на НДДКР (якщо вони передбачені проектом), що включають витрати на розробку інновації від формування концепції виробу до передачі його у виробництво або придбання (часткове або повне у залежності від коефіцієнту новизни α_i , що відповідає певному структурному рівню) документації, ліцензій, прав на патенти, промислові зразки та інше; капіталовкладень у виробничі потужності; витрати на створення капітального обладнання, інструментальну підготовку, організацію і запуск у виробництво, поточні виробничі витрати на створення матеріальних компонентів нових систем; стартові ринкові витрати (витрати на маркетингові дослідження, адаптацію інновації до різних типів ринків, рекламу). Повний обсяг прямих витрат визначається масштабністю проекту, рівнем його новизни, радикальністю перетворень та стадій життєвого циклу. При цьому фахівці зазначають, що кожна наступна фаза в структурі життєвого циклу формування інновації потребує більших прямих витрат у порівнянні з попередньою, таким чином при русі зверху вниз вздовж профілю інновації прямі витрати збільшуються.

Зазначимо також, що на етапі існування інновації прямі витрати складаються з поточних виробничих та експлуатаційних витрат (що пов'язані з технічним і організаційним забезпеченням нововведення, підтримкою його в дієздатному стані), при аналізі яких також явно простежується тенденція щодо збільшення по мірі проходження різних фаз етапу існування нововведення. Цей факт також треба враховувати при застосуванні засад управління та

формування потенціалу економічної безпеки підприємства в контексті засобів активізації його інноваційного розвитку [38].

Не менш значущою є та обставина, за якою з кожним етапом життєвого циклу і з кожним елементом ієрархічної структури інновацій пов'язані їм притаманні непрямі витрати, ігнорування якими може призвести до хибної оцінки вартісних параметрів інноваційного проекту і, як наслідок, по-перше, зробити досить проблематичним його завершення (потреби у засобах можуть перевершити їх наявність); по-друге, надасть хибну оцінку ефективності проекту в рамках структури засобів інноваційної політики та можливостям формування на її основі потенціалу економічної безпеки підприємства. Найбільший вплив непрямих витрат виявляється в процесі реалізації інновацій, що починаються на етапі існування життєвого циклу нововведень тому, що поруч з існуванням прямих стартових витрат все більше значення набувають витрати на впровадження та адаптації нововведення до існуючих на підприємстві умов виробництва. У тому випадку, якщо старі продукти (технології) та інновації засновані на різних ідеологіях їхньої побудови, побудовані на різних техніко-технологічних платформах (функціональні аспекти засад функціонально-вартісного управління інноваційним розвитком), рішення проблеми щодо їх узгодження може зажадати значних витрат і зусиль (вартісні аспекти засад функціонально-вартісного управління інноваційним розвитком). Впровадження нових технологічних процесів тягне за собою необхідність придбання нового обладнання, переобладнання або заміну певних технічних засобів та інструментів, необхідність перепідготовки персоналу, створення нових виробничих потужностей, додатковий набір персоналу, створення нових каналів розподілу продукції, що також суттєво впливає на вартісні аспекти управління економічною безпекою підприємства на основі застосування стратегій інноваційного розвитку. Усі перераховані обставини коливання вартісних параметрів інноваційного проекту є проявом ефекту дифузії інновацій і практично завжди присутні при його реалізації (що також треба враховувати у процесі управління інноваційним розвитком та

потенціалом економічної безпеки підприємства). Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне зазначити, що розробка та впровадження інновацій суто власними зусиллями та ресурсами дозволяє максимально продуктивно використати наявні власні ресурси, накопичений потенціал, наявне обладнання, технічні системи, засоби технічного забезпечення, персонал, інформаційні, виробничі, ринкові мережі, що є у готовому вигляді та не потребують додаткового вкладання коштів. У цьому випадку вартісні проблеми вирішуються у більшості випадків власними зусиллями або шляхом їх розосередження у часі.

Для суто ринкових інновацій з інноваційного портфеля підприємства у контексті дослідження їх вкладу у формування потенціалу економічної безпеки підприємства зазначимо, що тенденція збільшення непрямих витрат має значно менші темпи зростання. В цьому аспекті основні витрати, варті уваги щодо процедур управління інноваційним розвитком, розподіляються на маркетингові дослідження, адаптацію продукту до його потреб, створення каналів його розподілу, рекламу. При цьому, як правило, ефект, що очікується від реалізації подібних інноваційних проектів, невеликий і обмежений у часі. В той же час застосування заходів функціонально вартісного управління дозволяє коректне співставлення повних витрат на реалізацію інновації та очікуваного ефекту, на основі якого формується висновок щодо можливості його вкладу у формування потенціалу економічної безпеки підприємства.

Практична реалізація засад управління інноваційним розвитком та формуванням потенціалу економічної безпеки підприємства на засадах його інноваційного портфеля здійснюється шляхом визначення витрат на реалізацію інновації, що асоціюються з типом інновації та окремими етапами її життєвого циклу. При цьому вони визначаються структурними параметрами та функціональними характеристиками нововведення, як правило, за адитивною або мультиплікативною моделлю і шляхом порівняння їх з параметрами ефектів можна здійснити вибір інноваційного проекту на засадах інноваційних стратегій розвитку щодо управління економічної безпеки підприємства.

3.2. Інституціональний базис покращення інноваційного забезпечення економічної безпеки

Належна ефективність державної політики формування інноваційного забезпечення економічної безпеки підприємницьких структур в значній мірі залежить і визначається умовою створення сприятливого для цього інституціонального середовища, до важелів якого відносяться формальні (внесення змін до чинного законодавства, інших нормативно-правових актів, удосконалення регуляторного середовища тощо), неформальні (еволюція “неписаних правил”, поширення або усунення інституційних дисфункцій, зміна поведінкових стереотипів, традицій, звичаїв, ділової культури) та організаційні.

Дієздатність та можливості раціонального використання інноваційного забезпечення в системі економічної безпеки підприємницьких структур забезпечується злагодженою взаємодією існуючих та створюваних її суб’єктних та якісних елементів.

Усвідомлюючи дефіцит бюджетного фінансового та організаційного ресурсу, а також негативний досвід створення в нашій державі великої кількості різного роду комісій і комітетів, діяльність яких обтяжливо витратна та низько ефективна, все ж аргументами на користь створення відповідної урядової комісії визначимо те, що в країнах, де такі структури функціонують, на їх базі з’являються можливості для реалізації низки значно ширших функцій, як-от:

- сприяння структурним реформам та інституційним змінам, концентрації капіталу та інтелектуально-кадрового ресурсу на пріоритетних інвестиційно-інноваційних напрямках розвитку національної економіки;

- забезпечення реального та оперативного моніторингу ефективності функціонування інноваційної інфраструктури, інноваційної активності та реалізації її завдань в межах сучасної системи економічної безпеки підприємств;

– створення умов для розвитку конкуренції (як базової засади інновацій), стимулювання інноваційної діяльності недержавних суб'єктів реального сектору економіки;

– координування співпраці владних структур та громадських інститутів в цілях інноваційного розвитку і забезпечення економічної безпеки держави;

– реалізація зовнішньоекономічної політики інноваційного ухилу, створення умов для залучення в якості інвесторів зарубіжних високотехнологічних підприємств;

– макроекономічне регулювання діяльності та розвитку вітчизняних державних підприємств, у т. ч. природних монополій, шляхом реалізації програм їх інноваційного забезпечення.

Додамо, що одним із ключових інструментів координації мають стати регулятори розбудови і запровадження у практику інвестиційно-технологічних “платформ”, в яких наукова сфера діяльності, держава, суб'єкти ринку фінансових послуг, бізнес-структури та споживачі – напружують спільне бачення перспектив інвестиційно-технологічного розвитку відповідного сектору, галузі, виду економічної діяльності або ж інвестиційно-технологічного напрямку, реформують та реалізують перспективні програми досліджень і розробок. Безпосередня реалізація стратегічних і тактичних заходів, напрацьованих урядовою комісією, має здійснюватися вже органами виконавчої влади в рамках їх компетенцій.

Ключовими з них є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство інформаційної політики України. Разом із тим, до реалізації державної політики мають бути залученими й інші центральні та регіональні органи виконавчої влади, які в рамках власних компетенцій відповідатимуть за інноваційний розвиток відповідних секторів економіки і соціальної сфери, державного управління, включно з їх реструктуризацією в цілях загального підвищення ефективності державної інноваційної та безпекової політики,

зниження рівня витрато-, ресурсо- та енергомісткості, переходу на сучасні технології.

Для забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади на різних рівнях, а також належного залучення до цього процесу бізнесових структур необхідно при владних структурах та в кожному з елементів національної інноваційної системи делегувати повноваження на окремий підрозділ і вибудувати, таким чином, координаційний механізм здатний максимально ефективно використати інструменти та інститути підтримки інноваційної діяльності. При цьому будуть розробленими (і що важливо – узгодженими між собою, включно зі спільними заходами та співфінансуванням, інвестиційно-ресурсним забезпеченням) галузево-секторальні стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку або спеціальних розділів у складі стратегій та програм соціально-економічного розвитку територій чи окремих видів економічної діяльності, які включають механізми, інструменти та заходи інвестиційно-інноваційного розвитку.

Головним прикладним інструментарієм забезпечення координації в рамках організаційно-інституційного базису удосконалення інноваційного забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємств має стати інструмент обміну інформацією про перспективні інноваційні проекти між державними органами і організаціями, що фінансують стадію досліджень та розробок, і створеними державними інститутами розвитку, які підтримують зазначені проекти на етапі їх впровадження та комерціалізації. Застосування цього механізму сприятиме інтеграції бізнесу, сектору досліджень і розробок, інвесторів, а також створенню нових (перетворенню діючих) стратегічних підприємств на основі результатів прикладних досліджень.

Результатом реалізації цього інструментарію доцільно визначити створення національної бази даних із інформацією про підготовлені та реалізовані інноваційні проекти, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Поряд із цим, окремим аспектом належного розвитку інноваційного забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємств слід

визначити координацію загальнодержавної, регіональної та місцевої інноваційної політики, підвищення ефективності діючих та формування нових прикладних (удосконалених) інструментів підтримки інноваційного розвитку на місцевому рівні.

Вважаємо, що визначений вище комплекс інструментарію має бути, головним чином, реалізовані в рамках одного з напрямів формування інституціонального базису інноваційного забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємств – розвитку і розширення компетенцій організаційно-управлінських інститутів. Загальна ж сукупність завдань, які мають бути в комплексі.

Зауважимо, що найменш забезпеченою на сьогодні у вітчизняній економіці залишається така ланка інституціонального забезпечення інноваційної діяльності, як функціонування неформальних інститутів. Натомість, у практиці економічно розвинених держав роль цієї складової є однією з вирішальних. Фактично, її діяльність спрямована на підсилення дії певних чинників, які не є проявом реалізації дії чітко визначених суб'єктів чи регулюються законодавчими нормами, а сприймаються в певному середовищі і спонукають його суб'єктів до певних дій навіть якщо не прописані в жодному регуляторному акті. Ці чинники діють на суспільно-психологічному рівні, відтак, їх запровадження має дуже важливе значення, у т. ч. через те, що їх контроль не потребує значних витрат [22].

У цій відповідності слід вказати на те, що одним із найважливіших елементів в системі неформальних інститутів є безпеко орієнтоване управління підприємств, а також в суспільстві певної культури. У даному випадку

– інвестиційно-інноваційної культури та позитивного іміджу провадження в межах реального сектору економіки інноваційної діяльності, спрямованої на інтенсивний розвиток пріоритетних для України видів економічної діяльності. Йдеться, у тому числі, про культурні передумови, а також проведення активної інформаційної та освітньої політики спільними зусиллями держави, бізнесу, фінансового сектору та неурядових структур.

Власне, головним суб'єктом реалізації державної політики за цим напрямом має стати Міністерство інформаційної політики України, що володіє відповідними ресурсами і можливостями та має доступ до застосування популяризаційного інструменту. Слід вказати, що автором пропонується, головним чином, використати конкурсну бюджетно-грантову підтримку для створення циклів телепередач і радіопередач, трансляцій в мережі Інтернет, кінофільмів, періодичної друкованої продукції, які популяризують наукову та науково-дослідну діяльність, інноваційний бізнес, інвесторів, які фінансують підприємницькі інноваційні проекти, особистий успіх громадян та суб'єктів господарювання, які займаються інноваціями, розкривають особливості управління інноваційними проектами та дослідницькою діяльністю, її бізнес-планування широкому публічному обговоренню (включно з прийняттям рішень) проблем об'єднання економічних інтересів та розвитку співпраці представників освіти, науки, бізнесу, інвесторів та держави відносно здійснення наукових досліджень, розробки і комерціалізації результатів інноваційної діяльності (у всіх сферах суспільного життя), формування достатнього інвестиційного забезпечення функціонування центрів продукування та ефективного впровадження інновацій в практику.

Не можливо залишити поза увагою те, що головним результатом активної державної політики у площині становлення неформальних інститутів інноваційного забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємств має стати сформований сектор інвестиційно-інноваційного бізнесу, суб'єкти якого (засновники, власники, керівники, персонал, представники основної і допоміжної підприємницької інфраструктури і т. ін.) мають чітке і невідворотне переконання про безальтернативність інвестиційно-інноваційного шляху функціонування і розвитку власного бізнесу. Оскільки є найкращим способом неформальної популяризації інноваційної діяльності в Україні, тим більше в середовищі активного підприємництва.

Відтак, виходячи з зазначеного вище, головними орієнтирами державної політики в цьому напрямі мають стати: максимальне усунення перешкод, які

стримують інноваційну активність безпекоорієнтованого управління підприємств – суб'єктів бізнесу, поширенню в реальному секторі вітчизняної економіки передових технологій; запровадження чинників – стимуляторів постійної інноваційної активності суб'єктів господарювання, ув'язки її результатів з конкурентними перевагами підприємств і їх продукції; становлення і розвиток нових сегментів ринку високотехнологічних продуктів. Так, щодо останнього, то інструментами державної політики тут є активна співпраця з регіональними та галузевими бізнес-асоціаціями, вітчизняними та зарубіжними інвесторами щодо створення і використання в цих цілях інноваційно-технологічних “платформ” на базі партнерства бізнесу, фінансового сектора, науки та держави.

Зазначимо, що низьковитратними для держави, але вельми важливими для інноваційно активних суб'єктів бізнесу є заходи з дерегулювання процедур управління правами на об'єкти інтелектуальної власності. На сьогодні це складні, довготривалі і витратні процедури, які стримують охорону, захист і комерціалізацію результатів інтелектуальної творчої діяльності у нашій державі.

Поряд із цим, вважаємо, що вже визріла нагальна необхідність у площині спрощення порядку передачі використовуваних прав на результати інтелектуальної діяльності, у т. ч. при переуступленні даних від правовласника до їх безпосередніх творців та авторів, введення ширшої адміністративної відповідальності працівників, відповідальних за видачу охоронних документів та обслуговування суб'єктів, які здійснюють операції з реєстрацією прав чи безпосередньо з правами на об'єкти інтелектуальної власності.

Звичайно, найбільшим стимулом для активізації інноваційної діяльності безпекоорієнтованого управління підприємств є фінансовий, зокрема фіскальний і для України характерні позитивні практики зміни умов оподаткування в цілях активізації як інновацій, так і інвестицій. Втім, на сьогодні, практично, всі вони скасовані. І це, у тому числі, призвело до критичних проблем інвестиційноінноваційної безпеки реального сектору

вітчизняної економіки. Відтак, ми переконані, що необхідне істотне удосконалення податкових умов заради здійснення ширшої інноваційної діяльності в Україні. Світовим досвідом доказано й засвідчено, що ці заходи слід сфокусувати навколо покращення інвестиційної та фінансової спроможності суб'єктів бізнесу підтримувати техніко-технологічну модернізацію власних виробничих потужностей, зниження рівня податкового навантаження на мікро-, малі та середні інноваційно та технологічно активні підприємства. Інструментами для цього визначимо наступні заходи цілеорієнтованого безпекоорієнтованого впливу:

- надання суб'єктам бізнесу, а також резидентам техніко-впроваджувальних особливих економічних зон і технопарків додаткових пільг щодо обов'язкових соціальних платежів;

- скерування податкових переваг на формування інвестиційного забезпечення впровадження усіх типів інновацій (соціально-економічних, маркетингових, технологічних, управлінських, технологічних, технічних тощо);

- створення сприятливого податкового режиму для венчурного інвестування;

- надання податкових пільг за обов'язковими соціальними виплатами для інжинірингового бізнесу та бізнесу в сфері інформаційних технологій [38].

Окрім оподаткування, середовище інноваційної активності об'єктивно має мати високий рівень інвестиційної привабливості. Відтак, в рамках державної політики становлення неформальних інститутів в аналізованій сфері важливо забезпечити покращення інвестиційного клімату, у т. ч. шляхом якісних приватизаційних процесів, у поєднанні з залученням зовнішніх стратегічних інвесторів із високими інноваційно-технологічними компетенціями, зниження рівня регуляторного впливу держави на процеси функціонування внутрішнього ринку, реалізації заходів (у т. ч. з використанням інструментів державно-приватного партнерства, податкового та тарифного регулювання) з підвищення інноваційної привабливості пріоритетних інноваційних секторів економіки, забезпечення вищої прозорості залучення,

використання та повернення інвестиційних ресурсів, які залучаються у вітчизняну економіку та соціальну сферу.

Слід зазначити, що особливо бездоганним (включно з державними гарантіями) мають бути процеси та процедури щодо:

а) інвестування у створення нових високотехнологічних виробничих потужностей та модернізацію матеріально-технічної й техніко-технологічної бази інноваційно активних суб'єктів господарювання;

б) спрощення процедур надання (виділення) земельних ділянок із спрощеним проходженням дозвільних і погоджувальних процедур, приєднання до інженерних комунікацій при створенні нових підприємств (об'єктів бізнесу) за коштів інвестування.

У частині формування і розширення компетенцій неформального сектора інституціонального базису інноваційного забезпечення безпекою орієнтованого управління, необхідно також, забезпечити розвиток і зміцнення позицій суб'єктів недержавного науково-дослідного сектору та покращити його доступність до інвестиційного ресурсу.

Зауважимо, що ефективне функціонування суб'єктів зазначеного сектору особливо важливе, адже державні (чи такі, що в переважній більшості фінансуються за бюджетний коштів) науково-дослідні структури, як правило, більш інертні, менш ефективні та інноваційно спроможні. На противагу ним, приватний сектор у цьому виді діяльності більш активний, змушений самостійно шукати замовлення та фінансування, відтак, має вищу зорієнтованість на прикладний характер досліджень, пошук нових креативних ідей і розробку нових рішень, на які існує ринковий попит. До прикладу, такий показник, як “частка недержавного сектору у науково-дослідній діяльності”, використовується серед головних індикаторів обсягів та ефективності інноваційної діяльності Організацією економічного співробітництва та розвитку (структура об'єднує 34 країни світу, більшість з яких є державами з високим доходом громадян та високим індексом людського розвитку і розглядаються як розвинені).

Неможливо залишити поза увагою те, що у результаті важливо отримати позитивний ефект у вигляді формування більш міцних та гнучких зв'язків з-поміж розвитку наукових досліджень та задоволення потреб вітчизняного підприємництва в інноваціях, які мають наміри фінансувати перспективні інноваційні бізнес-проекти. Держава тут наділена достатніми можливостями та інструментами, що можуть бути реалізованими. Це, до прикладу, забезпечення доступу (на справедливих конкурсних засадах) недержавних наукових та освітніх структур з відповідним досвідом і кваліфікацією фахівців до всіх видів державного фінансування фундаментальних та прикладних досліджень; формування баз даних недержавних науково-дослідних структур та ведення їх проектних історій (які проекти фінансувалися і виконувалися, якими були їх результати, ефективність, своєчасність виконання робіт, відсутність зловживань та нераціонального використання коштів і т. ін.), допомога у налагодженні контактів та отриманні замовлень на дослідження з боку державних підприємств (об'єднань), комунальних структур та інших провідних суб'єктів вітчизняного бізнесу, особливо інвестиційно та інноваційно активних; забезпечення доступу зацікавлених організацій до використання інфраструктури центрів трансферу технологій, баз даних державної системи науково-технічної та економічної інформації, матеріально-технічної бази державних наукових та освітніх організацій.

Все ж, засвідчимо, що інституціональний базис формування інноваційного забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємств потребує впровадження наведених вище інструментів та засобів у законодавче поле, що дозволить надати їм статусу обов'язковості і невідворотності. Йдеться зокрема про два головних нормативно-правових акти в аналізованій сфері – закони України “Про інноваційну діяльність” та “Про інвестиційну діяльність”, положення яких на сьогодні не слугують мотиваційним чинником активізації інноваційної діяльності в нашій державі, тим більше не забезпечують узгодження активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, зміцнення конкурентоспроможності реального сектору вітчизняної економіки та

підвищення ефективності функціонально-структурних складових економічної безпеки.

Виходячи з цього, вважаємо, що на сьогодні все більше актуалізується доцільність та доречність прийняття нового і більш досконалого нормативно-правового акту, а саме – Закону України “Про інвестиційно-інноваційне забезпечення економічної безпеки України”.

Додатковими аргументами на користь прийняття і реалізації такого нормативно-правового акту є можливість активізації і отримання позитивного соціально-економічного ефекту не лише в реальному секторі національного господарства України, але й в усіх інших сферах суспільного життя держави, як-от соціально-демографічна, фінансова, зовнішньоекономічна, енергетична, продовольча, екологічна та ін. Реалізація інноваційної моделі комплексного соціально-економічного розвитку обумовлює необхідність створення ефективних інституційних механізмів відтворення, розвитку та використання науково-технологічного та інноваційного потенціалу держави, забезпечення активного впровадження сучасних технологій у виробничу діяльність, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможних товарів.

На основі проведених досліджень встановлено, що необхідне усунення головних недоліків Закону України “Про інноваційну діяльність”. У цій площині головними орієнтирами мають стати покращення мотиваційного поля активізації інноваційної діяльності, формування для цього відповідного середовища, становлення і розвиток внутрішнього ринку інтелектуальної власності та науково-дослідної діяльності і впровадження її результатів, розвиток їх сегментів, посилення співробітництва представників реального сектора економіки та країн ЄС в інвестиційно-інноваційній сфері.

Базові засади законопроекту України “Про інвестиційно-інноваційне забезпечення економічної безпеки України”:

– “бачення” системної інфраструктури інвестиційно-інноваційної діяльності;

- ідентифікація завдань та можливостей інноваційної активності в системі структурно-функціональних складових економічної безпеки;
- розширення фінансово-ресурсних умов підтримки інноваційної конкурентоспроможності реального сектору економіки;
- покращення можливостей всіх видів і типів інвесторів;
- визначення стратегічно важливих і перспективних в контексті зміцнення конкурентоспроможності секторів економіки.

Слід відзначити, що основними орієнтирами удосконалення Закону України “Про інноваційну діяльність”

- упровадження стимулів формування та ефективного використання інноваційного забезпечення процесів модернізації техніко-технологічної бази реального сектору економіки;
- формування середовища активізації та забезпечення ефективності інноваційної діяльності в державі, підвищення інноваційного складника конкурентоспроможності вітчизняних суб’єктів господарювання;
- формування засад ефективного функціонування ринків інноваційної діяльності, інтелектуальної власності, комерціалізації технологій;
- системне посилення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності та впровадження її результатів, розвиток науково-технологічного та виробничого співробітництва України з країнами ЄС.

Втім, значно ефективнішим стало б прийняття і впровадження в дію положень Закону України “Про інвестиційно-інноваційне забезпечення економічної безпеки України”. Слід зазначити, що за рахунок зазначеного вище можна було б якісно і ефективно сформулювати відповідні системоутворювальні зв’язки з-поміж елементів системи інноваційного забезпечення економічної безпеки реального сектору вітчизняної економіки, розвинути повноцінну інфраструктуру інноваційної діяльності, забезпечити позитивний вплив інноваційної активності на всі, без виключення, складові економічної безпеки України, як фінансового, економічного, так і соціального характеру.

3.3. Проектні пропозиції стратегічних векторів управління інноваційним розвитком як напрям зміцнення безпеки підприємницьких структур

В сучасних трансформаційних умовах інноваційна сфера української економіки зумовлена насамперед відсутністю інноваційної стратегії в управлінні інноваційною політикою, адже саме вона є основою сучасного інноваційного розвитку економіки в умовах постійних змін зовнішнього середовища. Сьогодні головною метою реалізації інноваційної стратегії в нашій державі є запобігання розпаду науково-інноваційної сфери і створення передумов для швидкого та ефективного впровадження технічних та технологічних інновацій у всіх сферах господарської діяльності, забезпечення структурно-технологічних передумов розвитку насамперед на рівні підприємств, оскільки саме вони забезпечують розвиток економіки в цілому.

Інноваційна діяльність вітчизняних підприємств в сучасних ринкових умовах України потребує застосування нових форм організації економічної роботи. В першу чергу це стосується розробки інноваційної стратегії діяльності підприємства. Інноваційна стратегія – один із засобів досягнення цілей підприємства, який відрізняється від інших засобів своєю новизною, передусім для даної організації, для галузі ринку, споживачів, країни в цілому.

Інноваційна стратегія розвитку підприємства передбачає забезпечення сталих темпів його зростання та функціонування в перспективі і ґрунтується на використанні науково-технічних досягнень у сфері техніки, організації, технології, управлінні, тобто на комплексі інновацій.

В основі розробки інноваційної стратегії мають лежати стратегічні управлінські рішення, які:

- орієнтовані на майбутнє і на постійні зміни навколишнього середовища;
- пов'язані із залученням матеріальних ресурсів, широким використанням інтелектуального потенціалу;
- характеризуються гнучкістю та здатністю адаптуватися до змін

ринкових умов;

– враховують вплив зовнішніх чинників, які не можуть бути контрольовані підприємством.

Для підприємств України ефективним управлінським інструментом є розробка саме інноваційної стратегії розвитку, оскільки вона прискорює постійний розвиток підприємства в умовах ринку; забезпечує конкурентні переваги на основі лідерства в технологіях, розробці та впровадженні нових товарів, якості продукції; визначає позицію на ринку; створює основу для суспільного визнання підприємства. Формування інноваційної стратегії передбачає прийняття стратегічних завдань (цілей), оцінку можливостей та ресурсів для їх використання; формування та аналіз альтернатив; підготовку конкретних програм, проектів, бюджетів; оцінку сильних і слабких сторін підприємства з урахуванням обраних цілей.

Інноваційна стратегія підприємства повинна визначатись двома важливими складовими: обсягом і характером наявних ресурсів, а також ринковими позиціями та загальногосподарською структурою (частка ринку, конкуренція, доступність джерел фінансування та сировини та ін.) [24].

В умовах загострення конкурентної боротьби та прискорення економічного і технологічного розвитку вирішального значення набувають правильне визначення основних орієнтирів і напрямів змін у господарській та науково-технологічній політиці, вибір стратегії та відповідна концентрація ресурсів, вдосконалення внутрішньофірмової системи організації. Розробляючи стратегію і тактику поведінки, вітчизняні підприємства повинні визначальним фактором вважати інноваційний потенціал, який має бути спроможний забезпечити конкурентну перевагу в міжнародному середовищі. При цьому необхідно пам'ятати, що конкурентоспроможний товар не з'явиться без ефективного гнучкого виробництва, а конкурентоспроможною є та країна, що має динамічний потенціал випуску нових виробів – лідерів світового ринку.

Управління інноваційною політикою підприємства обов'язково повинно враховувати вплив нових характеристик зовнішнього середовища (рис. 3.3),

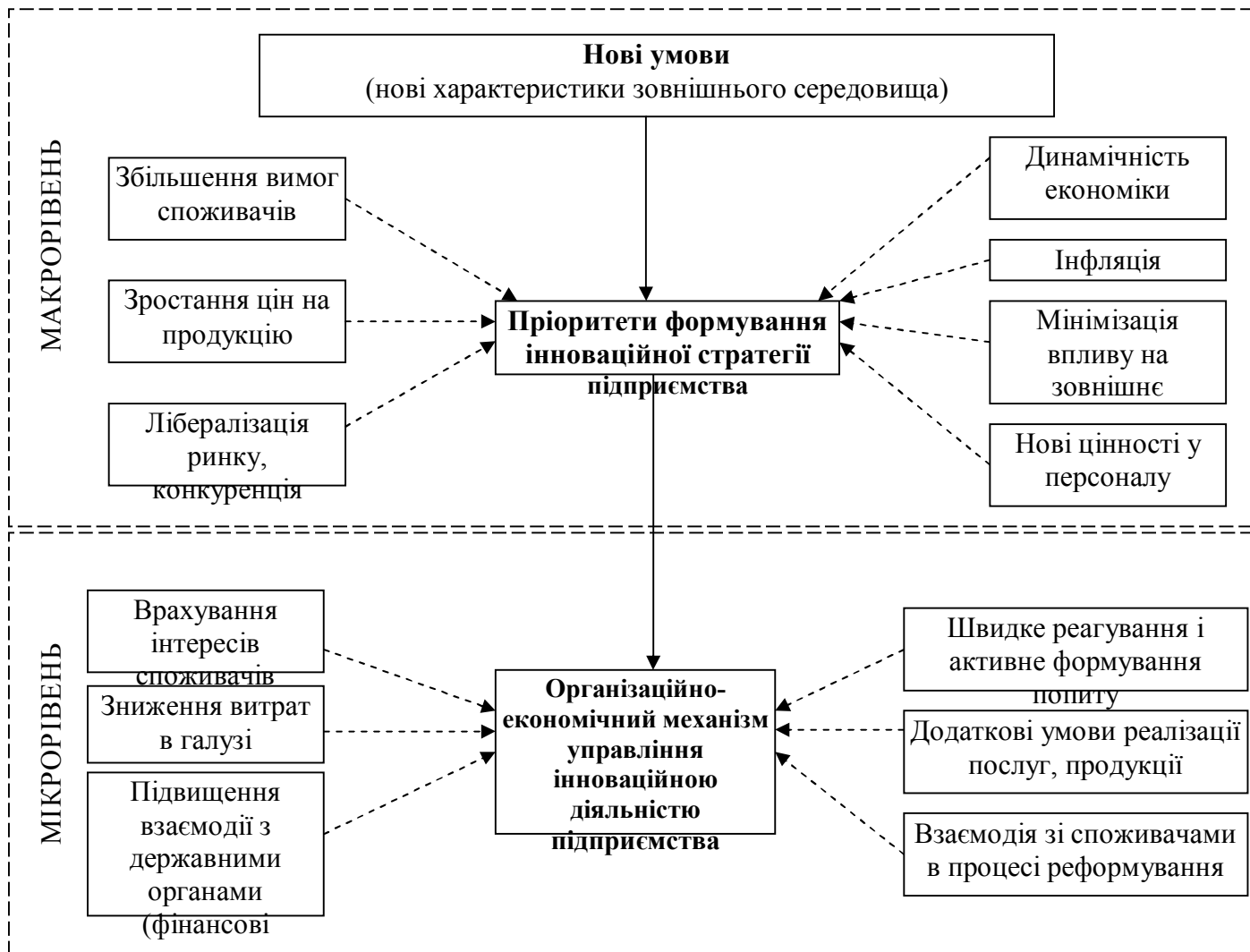

Рис. 3.3. Стратегія безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств [46]

що в свою чергу впливають на діяльність підприємства в цілому. Зростання конкуренції в зовнішньому середовищі визначає необхідність посилення реактивної спроможності підприємства дієво реагувати та створювати адаптивні внутрішні механізми, покликані адаптувати нові вимоги до інноваційної діяльності на змінних ринках. Враховуючи досвід, який історично склався на підприємствах галузі, потрібно зауважити, що адаптивність нових вимог потребує не тільки врахування основних особливостей виробничого процесу, але й врахування вимог національного ринку, динаміку розвитку економіки тощо.

Новим підходом до вирішення проблем впровадження інноваційного шляху розвитку на цих підприємствах повинна стати реалізація основних принципів розвитку підприємства тобто створення прибуткової діяльності в майбутніх періодах посиленої новими інноваційними технологіями, які потрібно впроваджувати вже сьогодні у виробничому та управлінському процесах.

Отже, враховуючи вищесказане та необхідність створення адекватної системи управління підприємством, яка була б гнучкою та швидко пристосовувалась до змін зовнішнього середовища, можемо запропонувати схему організаційно-економічного механізму інноваційної політики підприємства, яка показана на рис. 3.4.

Особливою новизною цього механізму є те, що визначена та описана складна система противаг, які закладені між реалізацією похідних та прогнозних цілей підприємства і відправною основою для цього є постійне корегування процесних періодів відповідно до результатів кожного проміжного аналізу змін. Виникнення відокремленого блоку стратегічного управління інноваційною діяльністю сприяє створенню не тільки технічній реалізації інноваційних функцій в межах цього механізму, але й виконує алгоритмічну фільтрацію цільових потоків в базові плани, програми та проекти.

Значні адаптивні можливості запропонованого механізму закладені в двох кругових циклах, де потоки формування базових блоків замінені на алгоритмічні виходи протидій та переваг, що створює можливість вирішувати сьогоdnішні та прогнозовані завдання розвитку підприємства.

У сучасних ринкових умовах підвищуються вимоги до економічних вимірів і економічних обґрунтувань прийняття рішень стосовно інноваційних проектів, які можуть фінансуватись тільки після економічної оцінки кожного з можливих їх варіантів. Слід зважати на те, що підприємства будують свою діяльність в напрямі досягнення своїх локальних цілей, перш за все можливості успішно функціонувати на ринках виробництва нових товарів, які з'являються в результаті впровадження нових технологій.

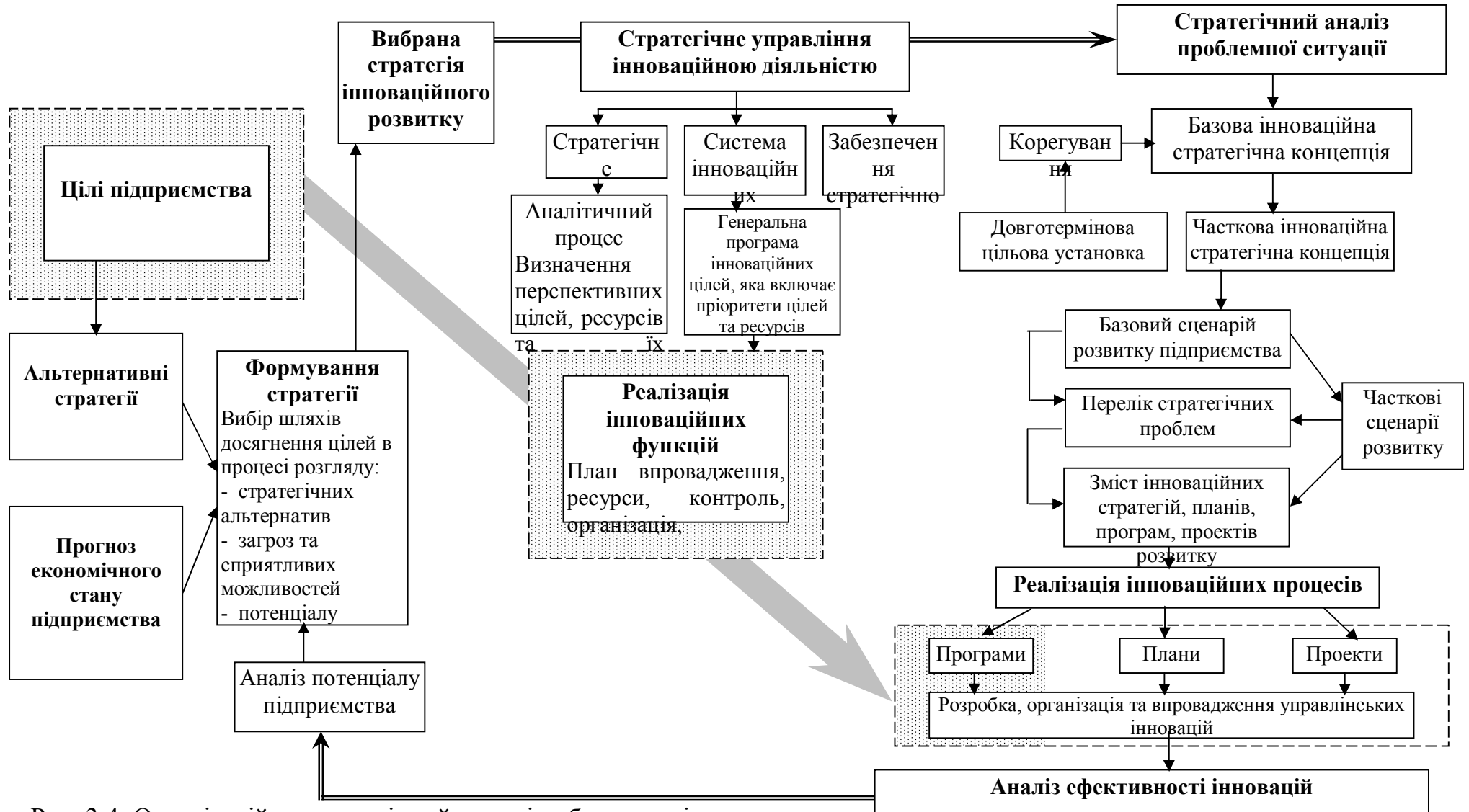

Рис. 3.4. Організаційно-економічний механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств

Кінцевим результатом інноваційної політики будь-якого підприємства є виробництво конкурентоспроможної продукції та зміцнення позицій на ринку і свого фінансового стану. За такого підходу вибір кращого варіанту інноваційного проекту передбачає одержання більших результатів з меншими чи однаковими витратами. Отже, у загальному вигляді економічна ефективність інновацій визначається порівнянням результатів з витратами, що забезпечили цей результат.

Перспективи інноваційної діяльності підприємств великою мірою залежать від таких суттєвих факторів як економічні, політичні, правові та соціальні, а також від того, які технологічні та організаційні умови створюються для забезпечення інноваційної привабливості вітчизняних підприємств. Беручи до уваги дані аналітичних досліджень розділу 2, визначимо перспективи інноваційної діяльності підприємств. При цьому враховуємо на увазі:

1. Стадію життєвого циклу підприємства. Вона зумовлює необхідність вибору відповідної інноваційної стратегії: визначення головної цілі і тактичних завдань, а також вибору відповідних технологій залучення інвестицій.

2. Технологічні зрушення: конкурентна боротьба між товаровиробниками.

3. Організаційні моменти та професійні здібності керівництва і співробітників підприємства: саме від професійних здібностей керівництва і співробітників підприємства залежить досягнення високих кінцевих господарсько-фінансових результатів діяльності підприємства, забезпечення стабільного його розвитку і конкурентоспроможності. Це потребує ефективного використання та комплексного поєднання різноманітних методів управління.

4. Стан ринку, поведінку конкурентів, споживацькі переваги та традиції, які, з одного боку, стимулюють інновації в національному господарстві держави.

Отже, ефективна робота підприємств має враховувати комплекс економічних, політичних, соціальних та психологічних факторів, прогнозування кон'юнктури ринку, повним використанням внутрішнього потенціалу підприємств, постійним пошуком шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції і застосуванням активних форм проведення цінової політики.

Основними проблемами, що стримують інноваційну політику підприємств та

збільшення обсягу інвестицій є:

- технічна і технологічна відсталість більшості підприємств, що виробляють неконкурентоспроможну продукцію;
- неефективна амортизаційна політика, що обмежує права підприємств і організацій щодо формування та використання власних амортизаційних коштів;
- відсутність механізму примусового застосування банкрутства;
- відсутність інституту середньо- та довгострокового кредитування, високі ставки банківських кредитів.

Інноваційна політика, як правило, тривала в часі і вимагає чіткого бачення перспективи. Формування напрямків цієї діяльності є процесом розробки інноваційної стратегії. Інноваційна стратегія є частиною загальної стратегії розвитку підприємства, тому й мають щодо неї підлеглий характер. Реалізація стратегії управління інноваційною політикою, значною мірою залежить від можливостей здійснення повномасштабного її фінансування, доступу підприємства до джерел ресурсів, оптимального розподілу ресурсів між поточною виробничою й інноваційною діяльністю підприємства. Інноваційна стратегія доповнює функціональні стратегії, особливо, виробничу, кадрову і фінансову, а також стратегію збуту. Однак істотним недоліком наявних підходів до стратегічного управління, у тому числі й в інноваційній сфері, є „площинний” підхід, коли задача розвитку підприємства розглядається окремо в області інвестицій чи інновацій, з перебільшенням вагомості одних факторів, і нівелюванням цінності інших. Принципово новим підходом є розгляд окремих функціональних стратегій у „багатовимірному” просторі, обумовленому фінансово-інвестиційною, виробничо-ринковою, інвестиційно-виробничою й іншими площинами. У відповідності із розроблених концептуальних положень, інноваційні стратегії для кожної із виділених трьох груп підприємств пропонуємо зробити за наступною моделлю (рис. 3.5).

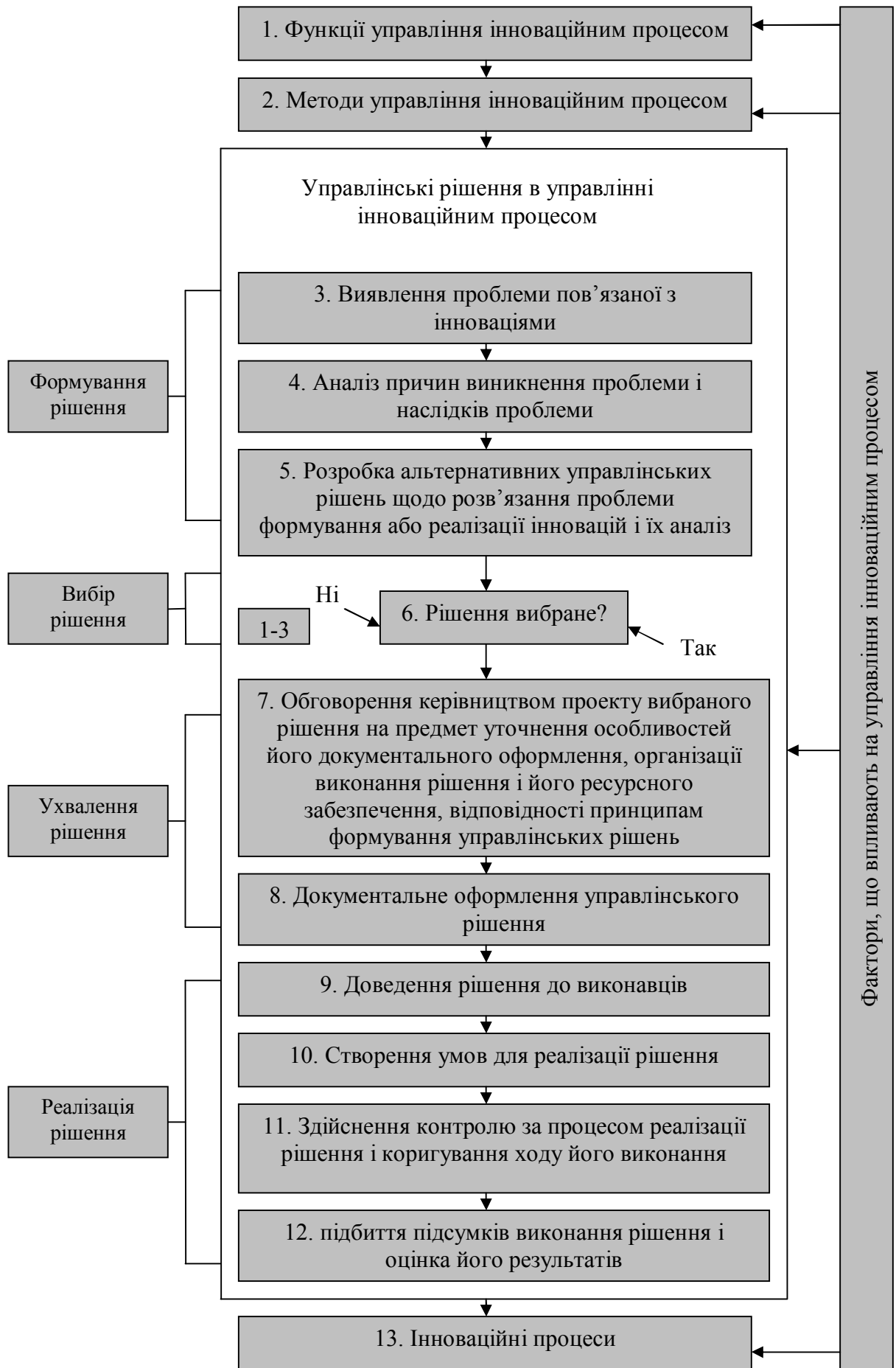

Рис. 3.5. Модель формування безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств [16]

Доцільним є розглянути детальніше основні її складові. А саме:

– Формування стратегічних цілей інноваційної політики підприємства. Стратегічні цілі діяльності підприємств визначаються їхньою місією, можливостями та конкретною ситуацією і можуть бути різними для кожною з виділених груп.

– Вибір типу інноваційної стратегії та визначення періоду її реалізації. Тип інноваційної стратегії визначається можливими ризиками, наявністю ресурсів, обґрунтованістю та ступенем готовності інновацій, періодом планування та ступенем можливої участі підприємств в інноваційному процесі підприємства різних груп мають різні можливості до впровадження інновацій як за рівнем, так і за масштабом.

Особливість управління інноваціями полягає в тому, що об'єктами управління є основні та забезпечувальні інноваційні процеси, які є складовими одного цілого і поєднані між собою суб'єктами, які залучені до процесу реалізації інновацій. У зв'язку з тим, що реалізація інновацій завжди пов'язана із фінансовими, матеріальними витратами, високим ризиком втрат, то рішення про застосування певних видів інновацій на підприємстві ухвалюють лише після детального аналізу та високої ймовірності отримання позитивних економічних результатів. З цією метою пропонуємо звернути увагу на модель управління інноваціями [55].

Висновки до розділу 3

Узагальненим критерій ефективності безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств може бути визначений як конкретна здатність сукупності заходів інноваційного розвитку заощаджувати відповідну кількість праці, часу, будь-яких ресурсів, коштів тощо у розрахунку на одиницю усіх необхідних та тих, що очікуються корисних ефектів від продуктів (товарів, робіт послуг), технологій, систем, структур, що створюються.

В основі стану безпекоорієнтованого управління підприємств повинна бути закладена процедура активізації інноваційного розвитку, в основі якої окремі

інноваційні проекти, органічно переплітаючись, доповнюючи та замінюючи один одного, утворювали безперервний потік, миттєвим зрізом якого є інноваційний портфель підприємства – комплекс інноваційних проектів, що перебувають у стадії розробки і реалізації в даний момент.

Обґрунтовано стратегії інноваційного розвитку з урахуванням сучасного стану економіки країни, що надає можливості підприємствам розробляти нові, більш ефективні підходи до визначення оптимальних шляхів розвитку через постійне корегування процесних періодів відповідно до результатів кожного проміжного аналізу змін.

Застосування методики безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств цілком об'єктивно дозволяє: досліджувати концептуальні схеми ситуацій, які можуть виникнути в процесі здійснення господарської діяльності; виявити і докладно оцінити явні і приховані фактори виникнення небезпек, загроз, інших кризових проявів; побудувати сценарії здійснення розвитку стану економічної безпеки і конкурентоспроможності підприємства; спрогнозувати поведінку економічного агента в різних умовах і насамперед у кризових; здійснити генерацію альтернативних планів, дій і програм розвитку стану економічної безпеки та конкурентоспроможності з переструктуризацією засад інноваційної політики як функції впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на засоби її реалізації; досліджувати перспективні ситуаційні стратегії розвитку стану економічної безпеки підприємства при кожному варіанті розвитку господарської ситуації.

Встановлено, що інструментами безпекоорієнтованого впливу є: надання суб'єктам бізнесу, а також резидентам техніко-впроваджувальних особливих економічних зон і технопарків додаткових пільг щодо обов'язкових соціальних платежів; скерування податкових переваг на формування інвестиційного забезпечення впровадження усіх типів інновацій (соціально-економічних, маркетингових, технологічних, управлінських, технологічних, технічних тощо); створення сприятливого податкового режиму для венчурного інвестування; надання податкових пільг за обов'язковими соціальними виплатами для інжинірингового бізнесу та бізнесу в сфері інформаційних технологій.

Слід відзначити, що основними орієнтирами удосконалення Закону України “Про інноваційну діяльність”: упровадження стимулів формування та ефективного використання інноваційного забезпечення процесів модернізації техніко-технологічної бази реального сектору економіки; формування середовища активізації та забезпечення ефективності інноваційної діяльності в державі, підвищення інноваційного складника конкурентоспроможності вітчизняних суб’єктів господарювання; формування засад ефективного функціонування ринків інноваційної діяльності, інтелектуальної власності, комерціалізації технологій; системне посилення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності та впровадження її результатів, розвиток науково-технологічного та виробничого співробітництва України з країнами ЄС.

Резюмуючи зазначимо, що узагальнені пропозиції з підтримки інноваційної політики повинні здійснюватись відповідно до стратегічних пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку підприємства; оцінки відповідності інноваційних проектів підприємства державним пріоритетам; визначення джерел та форм інвестиційної підтримки. Для України важливим є створення системи механізмів стимулювання інноваційної політики: адекватності регулювання; прогнозованості, впливу змін, підвищення ефективності реалізації інноваційних проектів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано основні шляхи порашення безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств. Це дало можливість отримати такі висновки теоретичного і науково-практичного спрямування:

Доведено, що економічна безпека є універсальною категорією, яка відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на усіх рівнях. Базовим підґрунтям економічної безпеки підприємств і головним елементом активізації процесу її формування є механізм забезпечення збалансованого та безупинного розвитку, що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, а також запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

На основі проведених теоретичних досліджень встановлено, що інновація – це кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни стану об'єкта управління та одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.

В контексті активізації процесів безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємств відзначено такі функції інновацій в цьому процесі: забезпечення росту та якісного оновлення продукції на рівні як окремого підприємства, так і національної економіки в цілому; здійснення прогресивних структурних економічних зрушень, що стосуються найважливіших народногосподарських пропорцій: відтворювальних, галузевих, вартісних; реалізація новітніх досягнень науково-технічного прогресу і підвищення на цій основі ефективності виробництва.

Визначено, що структура інноваційних ідей формує своєрідну структуру головних причин провалу багатьох інноваційних проектів, оскільки при їх розробці ані потреби і запити споживачів, ані аналіз діяльності конкурентів та інші сфери

практично не аналізуються, а лише відтворюються крізь призму власних уявлень працівників підприємств-розроблювачів.

Дослідження підприємств, що є галузевими лідерами за обсягами прибутків і темпами зростання обсягів реалізації, дозволило встановити, що хоча вони і функціонують в умовах підвищеного ризику завдяки розробці та виведенню на ринок нових продуктів, які орієнтовані на більш повне задоволення потреб споживачів, але при успішній реалізації певної інновації формують “запас економічної безпеки”, який набуває вигляду інноваційного портфеля конкурентоспроможної продукції (товарів, робіт, послуг) і характеризується більш низькими у порівнянні із середньозваженими, питомими витратами виробництва.

Стан економічної безпеки держави та підприємств, а також їх конкурентоспроможність забезпечуються лише через адаптацію технологічної структури національної економіки до вимог світового і внутрішнього ринків, яка передбачає активізацію інноваційно-промислового розвитку, орієнтовану на здобуття нових знань, розробку нових технологічних рішень, комерціалізацію інновацій, технологічну реструктуризацію і зміцнення динамічної конкурентоспроможності всієї економіки.

З'ясовано, що ключовими елементами процедури комплексної ідентифікації стану економічної безпеки, а також інструментів активізації процесів її формування та забезпечення є: 1) критерії економічної безпеки – реальні статистичні показники, за якими здійснюється оцінка стану економіки країни з точки зору забезпечення її сталого розвитку; 2) індикатори економічної безпеки – реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища та тенденції в економічній сфері; 3) оптимальні значення індикаторів – інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в економіці; 4) порогові значення індикаторів – кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці; 5) граничні значення індикаторів – кількісні величини, порушення яких викликає загрозові процеси в економіці; 6) складові економічної безпеки: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, інноваційна (науково-технологічна), енергетична, виробнича,

демографічна, соціальна та продовольча безпека.

За результатами дослідження категорії “економічна безпека” у процесовому розумінні обґрунтовано, що критерії, детермінанти та засоби її впровадження за принципом дії умовно поділяються на дві складові: підсистему статичної дії – констатуючі засоби стану економічної безпеки та підприємства в цілому; підсистему динамічної дії – рушійні фактори розвитку економічної безпеки та підприємства в цілому, що формує засади інноваційного розвитку підприємства – конкурентні переваги, конкурентоспроможність продукції, нові схеми організації виробництва, інновації щодо основної діяльності, технології, маркетингових програм та інновації в менеджменті підприємства.

Доведено, що науковий прагматизм категорій “інноваційний розвиток – економічна безпека” розкривається переліком перспективних напрямків інноваційної спрямованості господарської діяльності щодо забезпечення економічного росту підприємства та формування його конкурентних переваг: 1) виготовлення нового, ще не відомого споживачам, продукту або створення нової якості продукту з урахуванням споживацьких вподобань, вимог і потреб; 2) впровадження на підставі певного наукового відкриття нового (взагалі або у даній галузі), ще практично невідомого методу (способу) виробництва, що може спричинити новий спосіб комерційного використання відповідного продукту; 3) комерційне освоєння нового ринку реалізації власних підприємницьких ініціатив, на якому дотепер дана галузь або вид діяльності не були представлені; 4) одержання нового джерела сировини (напівфабрикатів) незалежно від первинної можливості існування, доступності або фізичного створення цього джерела у минулому; 5) проведення відповідної реорганізації стану і статусу підприємства у його зовнішньому оточенні або впровадження заходів зміни стану і статусу інших підприємств-конкурентів.

Конструктивний аналіз теоретичних напрацювань і наявної практики ідентифікації управління економічною безпекою підприємства дає змогу дійти висновку, що він має включати не тільки засоби та джерела інноваційного розвитку, що мають у наявності і можуть бути мобілізовані та використані для досягнення

стану економічної безпеки, а ще й сукупність можливостей, що приховані, нереалізовані й невикористані як резерви досягнення такого стану, які цими засобами та джерелами формується та при певних внутрішніх та зовнішніх обставинах і змінах можуть з категорії можливостей перейти у категорію реальної дійсності.

Досліджено, що кінцевий економічний результат щодо формування економічної безпеки підприємства визначається безперервним загальним внеском окремих засад інноваційного розвитку у діяльність підприємства та у обсяги одержуваного ним прибутку; при цьому окремі інноваційні проекти, органічно переплітаючись, доповнюючи та замінюючи один одного та є інноваційний портфель підприємства – комплекс інноваційних проектів, що перебувають у стадії розробки та реалізації в даний момент часу.

Також доведено, що застосування динамічного концепції у межах проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека”, дозволяє суттєво зменшити негативний вплив від непередбачених наукових або технічних проблем, а також дозволяє врахувати нові споживацькі вподобання або ймовірну величину попиту задля завчасного здійснення необхідної переоцінки життєздатності й перспективності управлінських рішень щодо засад активізації інноваційного розвитку. Економічні параметри оцінки проектної системи “інноваційний розвиток – економічна безпека” як принципово-нестационарного і динамічного процесу, повинні також ґрунтуватися на засадах безперервності, передбачаючи в будь-який момент ухвалення інноваційного управлінського рішення, відмінного від попередньо запланованого й у тому числі такого, що стосується зупинки впровадження певних засад інноваційного розвитку або їх термінової переорієнтації.

Встановлено, що інструментами безпекоорієнтованого впливу є: надання суб'єктам бізнесу, а також резидентам техніко-впроваджувальних особливих економічних зон і технопарків додаткових пільг щодо обов'язкових соціальних платежів; скерування податкових переваг на формування інвестиційного забезпечення впровадження усіх типів інновацій (соціально-економічних, мар-

кетингових, технологічних, управлінських, технологічних, технічних тощо); створення сприятливого податкового режиму для венчурного інвестування; надання податкових пільг за обов'язковими соціальними виплатами для інжинірингового бізнесу та бізнесу в сфері інформаційних технологій.

За результатами досліджень доведено, що наукове застосування безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств цілком об'єктивно дозволяє: 1) досліджувати концептуальні схеми поточних і перспективних господарських ситуацій; 2) виявляти і докладно оцінювати явні і приховані фактори виникнення небезпек, загроз, інших кризових проявів, у тому числі й негативних ефектів втраченої можливості при реалізації певних засад інноваційного розвитку або в результаті бездіяльності; 3) будувати сценарії здійснення розвитку стану економічної безпеки і конкурентоспроможності підприємства; 4) прогнозувати поведження економічного агента в різних умовах і насамперед у кризових; 5) здійснювати генерацію альтернативних планів дій і програм розвитку стану економічної безпеки та конкурентоспроможності заходами активізації інноваційного розвитку; 6) досліджувати перспективні ситуаційні стратегії розвитку економічної безпеки і конкурентоспроможності підприємства, визначити порівняльний рейтинг таких стратегій і надавати обґрунтовані рекомендації про доцільність застосування певної системи засад активізації інноваційного розвитку підприємств.

Результати і висновки дослідження дають змогу комплексно вирішувати проблеми безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємств. Викладені матеріали можуть бути використані державними органами для розробки державної стратегії розвитку економіки, формування основ інноваційної політики для розробки нормативних актів, що регламентують заходи активізації інноваційної діяльності та процеси формування економічної безпеки підприємницьких структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств / О. А. Адаменко // Наукові праці НУХТ. – 2010. – № 35. – С. 5-10.
2. Амеліна І. В. Концепція організаційного розвитку машинобудівних підприємств в умовах кризи / І. В. Амеліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://professura.at.ua><http://professura.at.ua>
3. Арєф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Арєф'єва, Т. Б. Кузенко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.
4. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов. – Вопр. экономики. – 2010. – № 12. – С. 36-44.
5. Александрова В.П. Економічні аспекти державного програмування інновацій / В. П. Александрова // Вісник Інституту економічного прогнозування. – 2015. – №1. – С. 18-39.
6. Бабич В. П. Економічне регулювання потенціалу в Україні / В. П. Бабич, І. А. Тернова. – Харків : РІЗО ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 170 с.
7. Бабич Д. В. Державне регулювання економіки в умовах ринку: монографія / Д. В. Бабич. – Х. : Основа, 2012. – 364 с.
8. Бабич Д. В. Принципи державного регулювання економічних систем / Д. В. Бабич // Вісник ХДУ. – Харків : Основа. – 2016. – № 459. – С. 171-174. – (Серія економічна : організація керування, планування і регулювання економіки).
9. Бабич Д. В. Стратегія регулювання економічної безпеки: монографія / Д. В. Бабич. – Х.: РІЗО ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 385 с.
10. Бокій В. Методичні підходи до впровадження системи стимулювання інноваційної діяльності на підприємствах / В. Бокій, А. Коваль // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Том 5 – К., 2012. – С. 73-79.

11. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія] / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 759 с.
12. Бегун В. В. Системний аналіз безпеки як вирішення багатofакторної задачі аналізу ризику [Електронний ресурс] / В. В. Бегун, І. М. Науменко. – Режим доступу : <http://iee.org.ua>.
13. Буквич А. В. Економічна безпека країни: теоретичні підходи до аналізу / А. В. Буквич // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – К. : КНУ, Міжнародні відносини, 2000. – Вип. 16. – С. 46-50.
14. Вівчар О. І. Перманентна генерація розвитку рейдерства в контексті деструктивних економічних явищ / О. І. Вівчар // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Випуск III (55). – Чернівці, 2014 – С. 44–47.
15. Вівчар О. І. Управління соціогуманітарною компонентою економічної безпеки підприємства : Монографія / О. І. Вівчар. – Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2018. – 474 с.
16. Вівчар О. І. Особливості ідентифікації методів оцінки ринкової вартості бізнесу при діагностиці його економічної безпеки / О. І. Вівчар, В. П. Мартинюк // Вісник Наука молода – Випуск 18 – Тернопіль, ТНЕУ 2012 – С. 118–122.
17. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку: [наукова доповідь] / О. С. Власюк. – К.: Нац. ін.-т проблем міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.
18. Волощук Л.О. Класифікація підходів та методів формування аналітичних інструментів оцінювання економічної безпеки промислового підприємства [Електронний ресурс] / Л.О. Волощук // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 5, (15). – С.224-231. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No5/224-231.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015

19. Волощук Л.О. Інноваційна діяльність та розвиток промислових підприємств України: проблеми статистичного та економічного аналізу / Л.О. Волощук // Проблеми економіки. – 2014. – №4. – С. 269-274.
20. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ / А. Гальчинський, В. Геєць // . – К. : Знання України, 2012. – 336 с.
21. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / [Гончаренко М. О., Зленко В. А., Зернецька О. В.] ; під заг. ред. О. Г. Білоус. – К. : Київ. нац. ек. ун-т, 2011. – 733 с.
22. Горбулін В. П. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : ДП “НВЦ Євроатлантиформ”, 2009. – 592 с.
23. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія / Б. В. Губський. – К. : ДП “Укрархбудінформ”, 2011. – 122 с.
24. Гудзь О. Є Гармонізація механізму стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства [Електронний ресурс] / О. Є. Гудзь // Глобальні та національні проблеми економіки : електронне наукове фахове видання. – 2015. – № 3. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/375-gudz-o-e-garmonizatsiya-mekhanizmu-strategichnogo-upravlinnya-innovatsijnimrozvitkom-pidpriemstva>.
25. Дарнопих Г. Сучасні проблеми економічної безпеки України / Г. Дарнопих. – Вісн. Акад. правових наук України. – К. : 2009. – №1. – С. 142-150.
26. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С. 143-153.
27. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1/Редкол.: ...С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2009 – 864 с.
28. Економічна безпека – справа всіх і кожного: матеріали “Круглого столу” [“Екон. безпека Україн : проблеми і перспективи”]. – Уряд. кур’єр від 13 серп. 2014. – С. 18.

29. Економічні закони, теорії та їх класифікація [Електронний ресурс] / Мочерний С. В. – Економічна теорія. – Видавничий центр “Академія” / Електронна бібліотека Князева. – Київ, 2005. – Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/economics/mochernyj_et/part1/103.htm.
30. Єрмошенко М. М. Стратегічна інформація в забезпеченні фінансової безпеки держави / М. М. Єрмошенко // Київ, “Актуальні проблеми економіки”, 2012. – № 10. – С. 76 - 82.
31. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2011. – 309 с.
32. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки : держава і підприємство: [наукова монографія] / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева. – Київ: Національна академія управління, 2010. – 232 с.
33. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я. А. Жаліло. – К. : Нац. ін-т страт. досліджень, 2012. – 368 с.
34. Закон України “Про основи національної безпеки України”: за станом на 19 черв. 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – К. : № 39 / 2003. – (Нормативні директивні правові документи).
35. Закон України “Про інноваційну діяльність” №40-IV від 4 липня 2002 р. // Голос України. – 2002, 9 серпня.
36. Закон України “Про інноваційну діяльність” №40-IV від 4 липня 2002 р. // Голос України. – 2002, 9 серпня.
37. Касьянова А. А. Элементы стратегического индикативного планирования экономической безопасности национального хозяйства / А. А. Касьянова // ХНЭУ, научн. информ. журнал “БизнесИнформ”. – 2010. – № 12. – С. 8-10.
38. Каракай Ю.В. Національні особливості інноваційного ринку. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)/ Ю. В. Каракай // Наук. журнал. – Вип. 1-2 / Голов. ред. О.П. Степанов. – К.: НАУ, 2013. – С. 96-103.
39. Кізін Г. В. Характеристика та недоліки інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки України / Г. В. Кізін // The Caucasus. – Southen Caucasus. –

2017. – Volume 16, Issue 01. – P. 16-20.

40. Коваль А. Методичні підходи до розробки стратегії інноваційного розвитку підприємств України / А. Коваль // Актуальні проблеми економіки. Вип. 211: Юго-Восток – К., 2013. – С. 143-150.
41. Колінко Н. О. Структурно-логістична схема управління інноваційною діяльністю / Н. О. Колінко // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2012. – № 727. – С. 329-340.
42. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / [Жаліло Я. А., Базилюк Я. Б., Белінська Я. В.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, “Знання України”. – 2008. – 388 с.
43. Лапко О. Проблеми інноваційної діяльності / О. Лапко // Економіка України, 2009. – №8. – с. 93.
44. Ляшенко О.М. Системоутворення економічної безпеки підприємства: коеволюція, комплементаризм, гармонізація / О.М. Ляшенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25, (1). – С. 195-201.
45. Макаренко І. П. Економічна безпека України, макроекономічний аспект / І. П. Макаренко // К. : “Економіка і управління”, 2008. – № 2. – С. 11-17. – (ІНБ / Відділ економічної безпеки).
46. Маломуж М. Про стратегію подолання загроз національній безпеці України на початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / М. Маломуж. – СЗРУ. – К. : “Дзеркало тижня”, 2014. – № 46 (774). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1550/67893>.
47. Методологічні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А. І. Сухорукова. – К. : Академпрес, 2007. – 64 с.
48. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / [В. М. Гейця, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 240 с.
49. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: монографія / В. І. Мунтіян. – К. : В-во КВІЦ, 2009. – 462 с.

50. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2017 р. : Статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2018. – 258 с.
51. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови: монографія / [Макаренко І. П., Копка П. М., Рогожин О. Г., Кузьменко В. П.] ; за наук. ред. І. П. Макаренка. – К. : Ін-т проблем нац. безпеки, 2007. – 520 с. – (ІПНБ / Відділ економічної безпеки).
52. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2010–2017 років. – К.: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим ждоступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
53. Основи економічної безпеки / [Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М.]. – Харків : вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 236 с.
54. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави [Електронний ресурс] / М. М. Єрмошенко: матеріали “Круглого столу” [“Економічна безпека України : проблеми та перспективи”], березень, 2008, Київ. – К. : НІСД ; Укр. федерація працівників недержавних служб безпеки. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm>.
55. Онишко С. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України/ С. Онишко // Автореф. дис. д.е.н. – К. – 2008. – 37 с.
56. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва : Монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Гуме-нюк А. М. – Львів: ЛКА, 2009. – 248 с.
57. Проект Стратегії національної безпеки України – загрози національній безпеці України [Електронний ресурс] / Є. Шовкун, Д. Єрмоленко, О. Кубацький [та ін.]. – Ін-т міжнар. відносин КНУ ім. Т. Г. Шевченка : Center for International Studies (CIRS), 2015. – 8 с. – Режим доступу : <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/99-2009-12-08-15-29-47.html?start=5>.
58. Сіваченко І.Ю. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств: навчальний посібник / За ред. І.Ю.Сіваченка, Ю.Г.Козака, Ю.І.Єханурова. – К.: Центрo навчальної літератури, 2006. – 456 с.

59. Семенченко А. І. Комплексна модель стратегічного планування у державному управлінні сферою національної безпеки / А. І. Семенченко. – Проблеми національної та глобальної безпеки. – К. : Стратегічна панорама. – Вип. 1, 2009. – С. 56-66.
60. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : [за заг. ред. В. І. Полохала]. – К. : Парлам. вид-во, 2009. – 630 с. – (Матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України).
61. Степанов О.П. Стратегія інноваційного розвитку України. / О.П. Степанов, В.М. Ємченко // Стратегія економічного розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журнал. – Вип. 1-2 / Голов. ред. О.П. Степанов. – К.: НАУ, 2013. – 732 с.
62. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2014 році / М-во економіки України – № 30. – Київ, 2015. – 18 с. – (Аналітична записка / Відділ економ. безпеки та детінізації економіки департаменту макроекономіки Мінекономіки)
63. Хома І.Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства: [моногр.] / І.Б. Хома. – Л.: Вид-во “Львівська політехніка”, 2017. – 503 с.
64. Черкасова С.О. Формування організаційно-економічного механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки промислових підприємств [Електроний ресурс] / С.О. Черкасова // Економіка: реалії часу. – 2016. – № 2. – С. 22-27. – Режим доступу до журн.: 498 <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/No2/22-27.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.
65. Шкарлет С.М. Діагностика потенціалу економічної безпеки підприємства у функціональному аспекті його інноваційної політики / С.М. Шкарлет // Культура народів причерномор'я: Научний журнал. – 2013. – 85. – С.155–161.
66. Шкарлет С.М. Ідентифікація стану економічної безпеки в сучасних умовах інноваційного розвитку підприємств // Стратегія розвитку України: науковий журнал. - 2010. - №1-2. - С. 304-315.